

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОБЕЦЬ СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.985.7:343.326"364"

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

спеціальність 081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. В. Кобець**

Науковий керівник: **Чернявський Сергій Сергійович,**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Кобець С. В. Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

Дисертація є першим в Україні дослідженням теоретичних засад та практичних питань методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. У роботі сформульовано та обґрунтовано низку нових положень і висновків, що мають значення для криміналістичної науки, слідчої та судової практики.

Виявлено найбільш суттєві ускладнення, які виникають у практиці слідчих органів під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та враховано їх при визначенні завдань дисертаційного дослідження. Встановлено місце злочинів, передбачених ст. 345 КК України, у системі кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності в межах КК України, а також з'ясовано особливості кримінальної відповідальності за такі злочини у нормах законодавства зарубіжних країн. Висвітлено стан наукового дослідження проблем розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та виявлено суттєвий дисбаланс між кримінально-правовими, кримінологічними та криміналістичними дослідженнями даної категорії кримінальних правопорушень.

З'ясовано, що методика розслідування даних кримінальних правопорушень виявляє аналогію з методикою розслідування інших видів кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності – щодо особи потерпілого та обставин учинення, а також з методикою розслідування різного виду погроз та насильницьких злочинів – щодо способу вчинення досліджуваних кримінально караних діянь.

В якості елементів криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, як системи найбільш стійких ознак, що виявляють закономірні кореляційні зв'язки, обумовлюють виникнення типової слідової картини кримінального правопорушення та забезпечують вироблення ефективної програми розслідування, досліджено особу злочинця, особу потерпілого, обстановку та спосіб учинення даного кримінального правопорушення.

Спосіб учинення, як елемент криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, визнано ключовим елементом, що зумовлює відповідну картину слідоутворення, виявляє єдність зі знаряддями вчинення та обумовлений певними мотивами, встановлення яких є обов'язковим під час розслідування даного виду кримінальних правопорушень. З'ясовано, що найбільш поширеним способом учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є застосування фізичного насильства щодо правоохоронців.

Визначено особливості обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зокрема факт виконання потерпілим службових обов'язків як працівника правоохоронного органу (здійснення такої діяльності близьким родичем потерпілого); законність дій потерпілого правоохоронця; зумовленість посягання професійною діяльністю потерпілого; родинний зв'язок між правоохоронцем та його близькими родичами, якщо потерпілими є останні.

Узагальнено найбільш типові джерела інформації про вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та аргументовано доцільність перевірки первинної інформації, наданої у тому числі за результатами проведення відповідних службових розслідувань. Значущим джерелом даних у досліджуваних провадженнях визнано документи (у тому числі електронні), проведено їх систематизацію та запропоновано класифікацію за змістом, зокрема виділено документи, які підтверджують: факт виконання потерпілим правоохоронної діяльності як професійної; законність дій працівника

правоохоронного органу на місці події; факт вчинення протиправних дій щодо працівника правоохоронного органу; результати службового розслідування за фактом події; наявність родинного зв'язку між правоохоронцем та його потерпілими родичами; результати медичного обстеження потерпілого.

З'ясовано типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та запропоновано їх криміналістичну класифікацію залежно від ступеня повноти та якості вихідної інформації; джерела надходження інформації про вчинення кримінального правопорушення. Запропоновано алгоритми дій слідчих у типових слідчих ситуаціях, що включають комплекс найбільш доцільних за визначених умов гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

Окреслені суб'єкти взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України: оперативні підрозділи; експертні установи; Департамент внутрішньої безпеки НП України; патрульна поліція та ін. Визначено основні напрями взаємодії з основними з них в межах процесуальної та непроцесуальної форми, що зумовлені їхнім правовим статусом, а також принципи та умови ефективності такої співпраці. Акцентовано на неприпустимості під час розслідування взаємодії поза межами закону, що подекуди виявляється у розглядуваних провадженнях та зумовлено наявністю професійних й дружніх зв'язків між їх учасниками.

Досліджено процесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу: залучення спеціаліста до проведення слідчих дій; призначення судових експертиз; отримання допомоги для постановки коректних запитань під час призначення судових експертиз та підготовки до допитів; проведення допиту спеціаліста як свідка. Встановлено види судових експертиз, які найчастіше проводяться під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та з'ясовано ускладнення, які виникають у процесі їх призначення.

Аргументовано необхідність проведення огляду місця події під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зважаючи на наявність випадків відмови від проведення даної слідчої (розшукової) дії у таких провадженнях. Акцентовано на неприпустимості здійснення потерпілим самостійних непроцесуальних дій під час проведення огляду та обов'язковій участі понятих під час проведення даної слідчої (розшукової) дії для запобігання визнання доказів недопустимими через можливу наявність зв'язків між членами слідчо-оперативної групи та потерпілим.

Встановлено, що коло можливих свідків погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу залежить від способу й обстановки вчинення даного кримінального правопорушення та визначено організаційно-тактичні прийоми проведення їх допитів. Особливості проведення допитів у досліджуваних кримінальних провадженнях обґрунтовані статусом потерпілого: підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії має включати вивчення нормативно-правової регламентації службової діяльності потерпілого; наявність у потерпілого юридичних знань може як допомогти, так зашкодити результатам допиту; поведінка свідків обумовлена їхнім ставленням до системи правоохоронних органів у цілому; конфліктний характер допиту потерпілого найчастіше пов'язаний з повідомлення ним неправдивих відомостей щодо законності його дій; під час допиту свідка – представника правоохоронного органу необхідно враховувати його зв'язки з потерпілим.

Розкрито завдання, можливості, організаційно-тактичні особливості та недоліки під час проведення слідчого експерименту, обшуків та пред'явлення для впізнання під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Аргументовано необхідність внесення змін та доповнень до ч. 2 ст. 345 КК України в частині посилення відповідальності за передбачені у нормі кримінальні правопорушення з метою віднесення їх до категорії тяжких злочинів

та можливості використання під час розслідування ширшого арсеналу негласних слідчих (розшукових) дій для підвищення ефективності їхнього розслідування.

Ключові слова погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, криміналістична методика, початковий етап розслідування, слідчий, слідчі ситуації, слідчі версії, слідчі (розшукові) дії, спеціаліст, судова експертиза.

ANNOTATION

Kobets S. V. Investigation of threat or violence against a law enforcement officer.
– *Qualifying scientific work on the rights of manuscript.*

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

This dissertation is the first in Ukraine to study the theoretical foundations and practical issues of the methodology for investigating a threat or violence against a law enforcement officer. The work formulates and substantiates a number of new provisions and conclusions that are important for forensic science, investigative and judicial practice.

The most significant complications that arise in the practice of investigative bodies during the investigation of threats or violence against a law enforcement officer have been identified and taken into account when determining the tasks of the dissertation research. The position of the crimes, provided for in Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine, in the system of criminal offenses against the power of state authorities in the field of law enforcement within the Criminal Code of Ukraine, and the specifics of criminal liability for such crimes in the legislation of foreign countries have also been clarified. The state of scientific research on the problems of investigating threats or violence against a law enforcement officer is highlighted and a significant imbalance between criminal law, criminological and forensic studies of this category of criminal offenses is revealed.

It was found that the method of investigation for these types of criminal offenses shows an analogy with the method of investigation for other types of criminal offenses against the power of state authorities in the field of law enforcement – regarding the identity of the victim and the circumstances of the commission, as well as with the method of investigation of various types of threats and violent crimes – regarding the method of committing the investigated criminal acts.

The identity of the criminal, the identity of the victim, the situation and the method of committing this criminal offense had been investigated as elements of the

forensic characterization of a threat or violence against a law enforcement officer, as a system of the most persistent signs, that reveal regular correlations, causing the emergence of a typical trace picture of a criminal offense and ensuring the development of an effective investigation program.

The method of crime commission, as an element of the forensic characterization of a threat or violence against a law enforcement officer, is recognized as a key element that determines the appropriate pattern of trace formation, reveals unity with the instruments of crime commission and is determined by certain motives, the establishment of which is mandatory during the investigation of this type of criminal offense. It was found that the most common way of threatening or violence against a law enforcement officer is the use of physical violence against law enforcement officers.

The specifics of the circumstances that must be established at the initial stage of the investigation of threats or violence against a law enforcement officer have been determined, in particular: the fact that the victim performed official duties as a law enforcement officer (or if such activity was carried out by a close relative of the victim); legality of actions of the injured law enforcement officer; the conditionality of the encroachment by the professional activity of the victim; a family relationship between a law enforcement officer and his close relatives, if the victims are the latter.

The most typical sources of information about threats or violence against a law enforcement officer are summarized and the expediency of checking primary information provided, including the information received as a result of relevant official investigations, is argued. Documents (including electronic ones) were recognized as a significant source of data in the investigated proceedings, their systematization was carried out and classification by content was proposed, in particular, documents were selected such confirmation documents: confirming the fact that the victim performed law enforcement activities as a part of their professional duty; confirming the legality of the actions of the law enforcement officer at the scene of the incident; the fact of committing illegal actions against a law enforcement officer; the results of an official investigation into the fact of the event; the presence of a family connection between the

law enforcement officer and his injured relatives; the results of the victim's medical examination.

Typical investigative situations and versions on the initial stage of the investigation of a threat or violence against a law enforcement officer are clarified and their forensic classification is proposed depending on the degree of completeness and quality of the source information; sources of information about the commission of a criminal offense. Algorithms of actions for investigators in typical investigative situations are proposed, including a set of the most expedient overt and undercover investigative (search) actions under certain conditions.

Outlined subjects of interaction during the investigation of criminal offenses provided for in Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine: Department of Internal Security of the NP of Ukraine; Patrol Police; operational units; expert institutions, etc. The directions of interaction with the main subjects mentioned above within the limits of procedural and non-procedural forms determined by their legal status, as well as the principles and conditions of the effectiveness of such cooperation, have been proposed. Emphasis is placed on the inadmissibility during the investigation of interaction outside the boundaries of the law, which sometimes appears in the considered proceedings and is caused by the presence of professional and friendly ties between their participants.

Procedural forms of using special knowledge during the investigation of a threat or violence against a law enforcement officer were studied: the involvement of a specialist in conducting investigative actions; appointment of forensic examinations; obtaining assistance for asking the correct questions during the appointment of forensic examinations and preparation for interrogations; conducting an interrogation of a specialist as a witness. The types of forensic examinations that are most often carried out during the investigation of threats or violence against a law enforcement officer have been established, and the complications that arise in the process of their appointment have been clarified.

The need to conduct an inspection of the scene during the investigation of threats or violence against a law enforcement officer is confirmed, taking into account the presence of refusal cases to carry out this investigative (search) action in such

proceedings. Emphasis is placed on the inadmissibility of independent non-procedural actions by the victim during the examination and the mandatory participation of witnesses during this investigative (search) action in order to prevent the recognition of evidence as inadmissible due to the possible presence of connections between the members of the investigative and operational team and the victim.

It was established that the circle of possible witnesses of threats or violence against a law enforcement officer depends on the method and circumstances of the commission of this criminal offense. The organizational and tactical methods of conducting their interrogations were determined. Peculiarities of conducting interrogations in investigated criminal proceedings are based on the status of the victim: preparation for conducting an investigative (search) action should include the study of the normative and legal regulation of the official activity of the victim; the presence of the victim's legal knowledge can both help and harm the results of the interrogation; the behavior of witnesses is determined by their attitude to the law enforcement system as a whole; the conflictual nature of the victim's interrogation is most often associated with his reporting false information about the legality of his actions; during the questioning of a witness – a representative of a law enforcement agency, it is necessary to take into account his connections with the victim.

The tasks, opportunities, organizational and tactical features and shortcomings during the investigative experiment, searches and presentation for identification during the investigation of a threat or violence against a law enforcement officer are disclosed.

The necessity of introducing changes and additions to Part 2 of Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine in terms of strengthening responsibility for criminal offenses provided for in the norm with the aim of classifying them as serious crimes and the possibility of using a wider arsenal of covert investigative (search) actions during the investigation to increase the effectiveness of their investigation is confirmed.

Keywords: threat or violence against a law enforcement officer, forensic characteristics, criminal proceedings, forensic technique, initial stage of investigation, investigator, investigative situations, investigative versions, investigative (search) actions, specialist, forensic examination.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кобець С. В. Спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96). С. 226–237. DOI: 10.33766/2524-0323.96.226-237.

2. Кобець С. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3(17). С. 158–166. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.1

3. Кобець С. В. Судові експертизи під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12. Т. 2. С. 32–40.

4. Кобець С. В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.42.6>.

5. Кобець С. В. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2022. V. 9, Iss. 2. С. 54–60. DOI: 10.46340/eppd.2022.9.2.7. URL: https://eppd13.cz/?page_id=1853.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кобець С. В. Актуальні проблеми розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Причорноморські публічно-правові читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 10–12 верес. 2021 р.). Миколаїв : Видав. дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 118–120.

7. Кобець С. В. Оперативно-розшукові заходи як елемент структури криміналістичної методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Правові та організаційно-тактичні засади*

оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 29 жовт. 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 110–113.

8. Кобець С. В. Уникнення корупційних ризиків під час добору на поліцейські посади. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 151–153.

9. Кобець С. В. Обстановка вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лют. 2022 р.). Київ : Нац. акад. Держ. прикорд. служби України, 2022. С. 656–659.

10. Кобець С. В. Окремі повноваження прокурора в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір* : матеріали наук.-практ. онлайн-заходу (Одеса, 29 квіт. 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 116–117.

11. Кобець С. В. Про деякі зміни процесуального порядку проведення слідчих дій в умовах воєнного стану. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання)* : матеріали Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 листоп. 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 165–168.

12. Кобець С. В. Експертиза відео-, звукозапису під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 груд. 2022 р.). Київ : КНДІСЕ, 2022. С. 214–218.

13. Кобець С. В. Ускладнення під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу в умовах воєнного стану. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та*

національний виміри : матеріали наук.-практ. конф. (Вінниця, 12 квіт. 2022 р.).
Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 111–114.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу [Текст] : метод. рек. / [Вознюк А.А., Кобець С.В., Грига М.А., Дрозд О.Ю., Пархоменко Ю.О.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. 65 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	26
1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	26
1.2. Способи вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	41
1.3. Інші елементи криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	63
Висновки до розділу 1	85
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	89
2.1. Обставини, що підлягають встановленню, слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	89
2.2. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу	111
2.3. Використання спеціальних знань під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	131
Висновки до розділу 2	151
РОЗДІЛ 3. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	154
3.1. Огляд під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.....	154

3.2. Допит потерпілих, свідків та підозрюваного під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	176
3.3. Інші гласні та негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	193
Висновки до розділу 3	211
ВИСНОВКИ.....	215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ	252

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДВБ	Департамент внутрішньої безпеки
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НПУ	Національна поліція України
ОМП	огляд місця події
СОГ	слідчо-оперативна група
ст.	стаття, статті
ч.	частина, частини

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Правоохоронні органи виступають головним суб'єктом для забезпечення ефективного функціонування механізму захисту особи, її життя, честі, гідності, законних прав та інтересів, що відповідно до Конституції України проголошується головним обов'язком держави. В умовах воєнного стану виконання цих функцій суттєво ускладнюється, правоохоронці працюють в посиленому режимі, подекуди – на межі можливостей, рівень їхньої віктимності значно підвищується. Саме тому, покладаючи на них обов'язок з охорони конституційного порядку, прав людини і громадянина, національної безпеки та правопорядку і надаючи їм значні владні повноваження, держава створює комплекс правових заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки представників цих органів, а також безпеки їхніх близьких. Для цього, зокрема, встановлюється підвищена відповідальність за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, що зумовлено у тому числі значною суспільною небезпекою зазначеної групи кримінальних правопорушень, що виявляється, крім порушення прав і законних інтересів громадян, у публічному зневажливому ставленні до органів державної влади в цілому, перешкодженні їхній ефективній діяльності та підриві авторитету.

Діяння, пов'язані з погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу, відповідальність за які передбачені ст. 345 КК України, складають найбільшу частку серед загаданих вище кримінальних правопорушень. Їх рівень останнім часом залишається стабільно високим: відповідно до офіційних статистичних даних кількість даних кримінальних правопорушень, облікованих за 2018 р. – 817 (повідомлення про підозру вручене у 515 випадках, 442 – відправлені до суду з обвинувальним актом), за 2019 р. – 821 (повідомлення про підозру вручене у 561 випадку, 476 – відправлені до суду з обвинувальним актом), за 2020 р. – 909 (повідомлення про підозру вручене у 705 випадках, 601 – відправлені до суду з обвинувальним актом), за 2021 р. – 819

(повідомлення про підозру вручене у 656 випадках, 589 – відправлені до суду з обвинувальним актом) за 2022 р. – 475 (повідомлення про підозру вручене у 366 випадках, 320 – відправлені до суду з обвинувальним актом)¹. Як випливає з наведених даних, відсоток кримінальних правопорушень, за якими провадження відправлені до суду з обвинувальним актом є доволі низьким, що свідчить про наявність різного роду ускладнень під час здійснення розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, які, крім латентного характеру таких діянь, пов'язані у тому числі з неналежним методичним забезпеченням.

Науковим підґрунтям дисертаційного дослідження стали роботи вчених у галузі криміналістики та кримінального процесу, зокрема Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, Т. В. Варфоломєєвої, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, М. Л. Грібова, О. Ф. Долженкова, В. А. Журавля, В. С. Зеленецького, А. В. Іщенка, Н. С. Карпова, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, І. В. Сервецького, С. М. Стахівського, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, В. В. Юсупова, М. П. Яблокова та ін.

Різні аспекти протидії кримінальним правопорушенням проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, а також злочини, подібні до них за способом вчинення у межах юридичних наук вивчали А. В. Бойко, В. А. Горбунов, В. О. Гусєва, І. І. Давидович, Ю. П. Дзюба, В. П. Беленок, М. Ю. Бузинарський, О. Ф. Волинський, І. В. Воронін, І. В. Загородній, І. М. Залялова, А. В. Коваленко, В. В. Невгад, В. І. Осадчий,

¹ Звіт Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2018–2022 рр. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id

В. С. Перлін, О. В. Пчеліна, С. О. Сафронов, Б. К. Слободянюк, А. М. Удод, І. М. Чуб та ін. Втім, окремо проблеми організації та оптимізації розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу у роботах зазначених вчених не досліджувались.

Отже, на сьогодні існує об'єктивна потреба наукового розроблення засад розслідування злочинів, пов'язаних із погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу, шляхом ефективної реалізації відповідних криміналістичних методів і засобів, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 травня 2021 р. (протокол № 11) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 814, 2021 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є формування науково обґрунтованих засад розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- висвітлити стан наукових досліджень проблем розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;
- визначити способи вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;

- окреслити інші елементи криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, розкрити їхній зміст та кореляційні зв'язки;

- дослідити особливості початку кримінального провадження про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, у тому числі запропонувати алгоритм дій слідчого щодо розв'язання тактичних завдань у типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування;

- встановити суб'єктів та форми ефективної взаємодії учасників розслідування;

- виявити можливості використання спеціальних знань у розслідуванні, визначити характер і форми залучення спеціалістів, окреслити завдання, що вирішуються під час проведення відповідних експертних досліджень;

- з'ясувати специфіку проведення огляду у досліджуваних кримінальних провадженнях;

- висвітлити характерні особливості допиту учасників кримінального провадження;

- встановити тактичні особливості інших слідчих (розшукових) дій у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з виявленням та розслідуванням погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Предмет дослідження – розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовуватимуться як загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) з метою встановлення закономірностей, що характеризують досліджуваний вид злочинної діяльності та особливості досудового розслідування подібних проваджень, так і спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* – для розкриття поглядів учених різних часів на проблеми, що стосуються предмета

дослідження (підрозділ 1.1); *порівняльного аналізу* – під час узагальнення різних підходів учених щодо сутності ключових понять та категорій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *системно-структурний* – для формування структури криміналістичної характеристики та основ методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1); *соціологічні (інтерв'ювання, анкетування, опитування)* – для з'ясування позиції практичних працівників щодо проблемних аспектів розслідування даних проваджень (розділи 1-3); *статистичні (групування, зведення, аналіз кількісних показників)* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, правозастосовної та судової практики (розділи 1-3). Використання зазначених та інших методів наукового пізнання здійснюватиметься у взаємозв'язку з метою проведення всебічного аналізу, обґрунтування змістовних теоретичних висновків та практичних рекомендацій.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені матеріали вивчення 223 вироків щодо осіб, обвинувачених у вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України, та інших судових рішень за період 2017–2022 рр.; результати опитування 143 слідчих Національної поліції України Дніпропетровської, Київської, Івано-Франківської областей та м. Києва; систематизована статистична звітність про стан злочинності та результати роботи правоохоронних органів за 2018–2022 рр.; аналітичні матеріали та інформаційні довідки МВС, Національної поліції, Державної судової адміністрації, Офісу Генерального прокурора, а також власний практичний досвід роботи дисертанта в органах міліції та органах НП України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній науці комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань, які визначають методологічні засади розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу з урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики. На підставі одержаних результатів сформульовано та обґрунтовано низку висновків і пропозицій теоретичного та практичного спрямування, зокрема:

вперше:

- сформульовано наукові основи методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що містить криміналістичну характеристику даного злочину, а також практичні рекомендації щодо організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань;

- систематизовано документальні джерела криміналістично значущої інформації, що містять фактичні дані про виконання потерпілим правоохоронної діяльності як професійної; регламентують законність дій правоохоронця на місці події; підтверджують вчинення протиправних дій щодо працівника правоохоронного органу; містять результати службового розслідування; установлюють наявність родинного зв'язку між правоохоронцем та його потерпілими родичами; фіксують результати медичного обстеження потерпілого;

- розкрито зміст та запропоновано криміналістичну класифікацію способів учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу за мотивом: посягання з мотиву помсти за минулу діяльність працівника правоохоронного органу охоплює дії, спрямовані на підготовку та приховання слідів злочину, характеризується наявністю попередніх зв'язків між потерпілим та підозрюваним, а також кримінального минулого останнього; раптове, раніше не плановане вчинення протиправних дій щодо правоохоронця, як безпосередня реакція на його професійну діяльність, не охоплює вищезгадані стадії, потерпілий не знайомий з нападником, який є пересічним громадянином без кримінального минулого, часто у стані алкогольного сп'яніння;

удосконалено:

- підходи до формування криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, відповідно до яких виокремлено найбільш значущі її елементи (спосіб учинення, що зумовлює утворення відповідної слідової картини, виявляє єдність зі знаряддями вчинення та обумовлений певними мотивами; особа злочинця; особа потерпілого;

обстановка учинення), що сприяють успішному практичному розв'язанню тактичних завдань розслідування;

- перелік уточнених обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зокрема дані про законність дій правоохоронця під час кримінальної події; зумовленість злочинного посягання професійною діяльністю працівника правоохоронного органу; достовірність матеріалів службового розслідування як джерела інформації; факт родинного зв'язку між правоохоронцем та його потерпілими близькими родичами;

- положення ситуатійного підходу шляхом визначення типових слідчих ситуацій та версій початкового етапу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що формуються залежно від: ступеня повноти та якості вихідної інформації; джерела надходження інформації про вчинення означених злочинів та запропоновані відповідні алгоритми (програми) дій слідчого в таких ситуаціях;

дістало подальший розвиток:

- організаційно-тактичні підходи щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зокрема огляду, допиту, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання та обшуку;

- наукове обґрунтування необхідності використання слідчим спеціальних знань для ефективного формування доказової бази у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу шляхом залучення спеціалістів та призначення відповідних судових експертиз, окремі з яких є обов'язковими у таких провадженнях;

- наукове бачення перспектив удосконалення чинного кримінального законодавства в частині посилення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ч. 2 ст. 345 КК України з метою віднесення даних злочинів до категорії тяжких та розширення можливостей використання арсеналу негласних слідчих (розшукових) дій для підвищення ефективності їх розслідування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й використовуються у:

практичній діяльності органів досудового розслідування – для безпосереднього використання розроблених методичних рекомендацій слідчими Національної поліції під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 23 грудня 2022 р., акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 18 квітня 2023 р.);

освітньому процесі – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика» і «Особливості розслідування окремих видів злочинів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 23 березня 2023 р.);

науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження проблем та розроблення науково обґрунтованих положень і рекомендацій з питань розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 березня 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У методичних рекомендаціях «Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» частка дисертанта становить 25 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на наступних наукових заходах: «Причорноморські публічно-правові читання» (Миколаїв, 10–12 вересня 2021 р.); «Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України» (Одеса, 29 жовтня 2021 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 9–10 грудня 2021 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (Київ, 25 лютого 2022 р.); «Наукові

проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір» (Одеса, 29 квітня 2022 р.); «Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання)» (Львів, 18 листопада 2022 р.); «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (Київ, 16 грудня 2022 р.); «Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри» (Вінниця, 12 квітня 2022 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 14 наукових публікаціях, серед яких чотири статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні (Чеська Республіка), вісім – у збірниках тез науково-практичних конференцій, одні – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (292 найменування на 33 сторінках) та 9 додатків на 15 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з них обсяг основного тексту – 204 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Ефективна діяльність працівників правоохоронних органів є одним з найважливіших факторів стабільної діяльності всіх систем суспільства. Для забезпечення правопорядку держава наділяє дану категорію осіб певними повноваженнями, які ґрунтуються на принципі підпорядкування громадян їхнім законним розпорядженням. Поведінка співробітника правоохоронного органу визначається його соціально-рольовою позицією, службовим обов'язком і об'єктивно вимагає від нього ініціативних дій антикриміногенного характеру, що обумовлює його підвищену, у порівнянні з іншими особами, віктимність, яка в рази перевищує рівень віктимності населення в цілому. Саме тому діяльність співробітників правоохоронних органів, що підтримує законність у державі, з огляду на її величезну соціальну цінність, а також безпеку осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність, повинна бути надійно захищена від різного виду злочинних посягань. Одним із напрямів реалізації такого захисту, крім законодавчого закріплення підвищеної відповідальності за такі кримінальні правопорушення, має стати вироблення чіткого алгоритму їх ефективного розслідування в мінімальні терміни та притягнення до відповідальності винних осіб.

Варто констатувати, що необхідність особливого захисту правоохоронців виникла практично паралельно із зародженням державності, що цілком логічно. Так, перші норми права про відповідальність за насильство щодо осіб, які за своїми службовими функціями приблизно відповідають сучасному уявленню про працівників правоохоронних органів, містилися ще у Руській Правді. І саме в цьому документі відбулося формування та законодавче закріплення однієї з

конститутивних ознак суб'єктивної сторони сучасного складу злочину – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу – мотив злочину, який виражається через опрідметнення злочинної діяльності винного, що пов'язується зі службовою діяльністю потерпілого [263, с. 19].

Зважаючи на предмет нашого дослідження та не вдаючись до глибинного аналізу історичних аспектів становлення кримінальної відповідальності за злочинні дії проти правоохоронців, констатуємо, що вперше така норма з'явилася в КК УРСР у 1927 р. Так, відповідно до ст. 73-1 Розділу 2 «Інші злочини проти порядку управління» злочинним визнавалося: «Погроза вбивством, знищенням майна чи вчиненням насильства по відношенню до посадових осіб чи громадських працівників, застосована з метою припинення їх службової чи громадської діяльності або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує...». Водночас «працівник правоохоронного органу» в якості правового статусу потерпілого вперше було зафіксовано у КК УРСР 1960 року: ст. 189 передбачала відповідальність за прилюдну образу представника влади при виконанні ним службових обов'язків або з приводу виконання їх, а ст. 189-1 – за образу працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків [263, с. 29, 30].

У прийнятому 2001 р. КК України дві вищезгадані норми були об'єднані в одну – ст. 345 КК України (Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу), яка існує донині, щоправда зазнавши певних змін відповідно до низки Законів України, останній з яких було прийнято у 2014 р. [212].

Вироблення методико-криміналістичного підґрунтя для ефективного розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що визначено як основна мета нашого дослідження, здійснюється насамперед на основі ретельного дослідження практики проваджень за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 345 КК України. Втім розроблення згаданих методичних рекомендацій неможливе без ґрунтового аналізу генезису наукових досліджень, які проводились з метою оптимізації

розслідування досліджуваних складів, а також аналогічних кримінальних правопорушень. Наукові здобутки українських і зарубіжних учених мають суттєве значення для формування та розкриття змісту елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, з'ясування особливостей початкового етапу їх розслідування, вироблення ефективних програм дій слідчого в певних слідчих ситуаціях, визначення специфіки проведення слідчих (розшукових) дій у таких провадженнях тощо.

Втім, перш ніж перейти до аналізу такого наукового спадку, на наше переконання, необхідно визначити місце досліджуваних злочинів у загальній системі кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Це, зокрема допоможе нам визначити склади злочинних діянь, що виявляють аналогію з досліджуваним з метою визначення тематики наукових праць, в межах яких вивчались у тому числі особливості методики розслідування таких кримінальних правопорушень.

Ст. 345 КК України розміщується у Розділі XV КК України «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів». Примітно, що назва даної норми у вітчизняному кримінально-правовому законодавстві узгоджується з відповідними нормами у Кримінальних кодексах більшості зарубіжних країн. Так, у КК Австрії, Азербайджану, Аргентини, Білорусі, Бразилії, Вірменії, Грузії, Данії, Естонії, Іспанії, Італії, Казахстану, Китаю, Литви, Ліхтенштейну, Молдови, Норвегії, Таджикистану, Туреччини, Туркменістану, Фінляндії, Чорногорії, Швеції погрози та насильство розміщені в межах одного й того самого або одних і тих самих складів кримінальних правопорушень (як в одній, так і в різних частинах однієї статті). Водночас, у кримінальному законодавстві певних країн погрози виокремлено в самостійні склади кримінальних правопорушень, зокрема в Сінгапурі (ст. 189), Словаччині (ст. 324), Таджикистані (ст. 329), Франції (ст. 433-3), Чехії (ст. 324). У кримінальному законодавстві Австрії (ст. 270), Аргентини (ст. 237), Грузії

(353-1), Данії (ст. 119, 119 b), Ізраїлю (ст. 273, 274), Іспанії (ст. 550, 551), Китаю (277), Латвії (ст. 268), Ліхтенштейну (ст. 270), Польщі (ст. 223), Словаччини (ст. 321, 323), Тунісу (ст. 199, 127), Чорногорії (ст. 376), Швейцарії (ст. 285) криміналізовано напад на представника влади чи службову особу, зокрема правоохоронця. Зазначений напад – фактично те саме насильство та погроза. У кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав про це безпосередньо зазначено в диспозиції відповідної статті. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 119 КК Данії, «будь-яка особа, яка, використовуючи силу чи погрозу її застосування, нападає...» [13, с. 333].

Крім погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, у Розділі XV КК України передбачена відповідальність також за такі злочини проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності:

опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України);

втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК України);

умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК України);

посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України);

захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК України);

погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України);

умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України);

самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи (ст. 353 КК України).

Згадані кримінальні правопорушення з точки зору криміналістики виявляють аналогію з погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу у таких складових криміналістичної характеристики, як суб'єкт та обстановка вчинення злочину, слідова картина, особа потерпілого та ін., отже наукові надбання з проблем розслідування даних кримінально караних діянь можуть стати теоретичним підґрунтям для вирішення ключових завдань нашого дослідження.

Найбільш ґрунтовне дослідження, присвячене комплексному вивченню методологічних та організаційно-тактичних основ методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності було проведено В. О. Гусевою. Результатом багаторічної роботи вченої стало видання понад п'ятдесяти наукових публікацій, тематика яких пов'язана з дослідженням проблем розслідування таких кримінальних правопорушень [73; 86; 74], вивченням елементів їх криміналістичної характеристики [77; 80; 82], аналізом особливостей організації початкового етапу розслідування [81; 88; 93], проведення слідчих (розшукових) дій [75; 84; 90; 92], використання спеціальних знань [87; 71; 72] та ін. У підсумку за результатами проведеного дослідження В. О. Гусевою була підготовлена монографія [78] та відбувся захист дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності» (2021 р.) [91].

У роботі авторка в межах чотирьох розділів визначила сутність правоохоронної діяльності та сучасну систему правоохоронних органів України, представила криміналістичну класифікацію злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності та дослідила систему

принципів побудови методик розслідування таких злочинів, а також методи вивчення відповідної слідчої практики; визначила структуру та місце методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності в системі інших криміналістичних методик. Крім того, В. О. Гусева здійснила ґрунтовний аналіз елементів криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, а також розробила організаційно-тактичні засади їх розслідування від початку кримінального провадження до особливостей проведення окремих слідчих дій. Досліджуючи окремі аспекти розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, науковець охарактеризувала техніко-криміналістичне забезпечення їх розслідування, визначила шляхи попередження та подолання протидії розслідуванню, акцентувала на особливостях встановлення та відшкодування майнової або моральної шкоди, а також приділила увагу криміналістичній профілактиці злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [91].

Серед останніх наукових досліджень, предметом вивчення яких стали кримінальні правопорушення за ст. 345 КК України у кримінологічному та кримінально-правовому аспектах варто виділити дисертаційне дослідження В. П. Беленка [13]. У дисертації автором на високому науковому рівні проведено аналіз елементів кримінально-правової та кримінологічної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, виявлено проблеми кваліфікації та механізму реалізації кримінальної відповідальності за дані кримінальні правопорушення, сформульовано систему детермінант, що сприяють їх вчиненню, удосконалено систему заходів запобігання цим деліктам тощо.

Раніше кримінальні правопорушення, пов'язані з погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу в межах дисертаційних досліджень вивчали В. І. Осадчий «Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності» (2004 р.) [196], А. В. Бойко «Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного

органу» (2013 р.) [20], А. М. Удод «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» (2013 р.) [263], А. К. Мирошниченко «Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду» (2018 р.) [183], М. В. Сийпловіч «Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні» (2019) [242], О. О. Кирбят'єва «Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів» (2021 р.) [125].

Науковому аналізу різних аспектів інших кримінально караних діянь, відповідальність за які передбачена в межах Розділу XV КК України, присвятили дослідження В. М. Мамчур «Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» (2002 р.) [177], Л. В. Терещенко «Попередження органами внутрішніх справ посягань на життя та здоров'я працівників міліції у зв'язку з їх службовою діяльністю» (2002 р.) [253], І. М. Залялова «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» (2006 р.) [117], І. І. Давидович «Кримінально-правова охорона представників влади і громадян, які охороняють правопорядок» (2007 р.) [94], С. В. Антонов «Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 Кримінального кодексу України)» (2010 р.) [11], А. С. Габуда «Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями» (2011 р.) [56], Д. Ю. Гуренко «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу» (2011 р.) [69], А. Г. Мартиросян «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя» (2011 р.) [178], Є. М. Блажівський «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівників судових і правоохоронних органів (інших державних діячів)» (2012 р.) [18], В. А. Горбунов «Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу» (2012 р.) [61], В. О. Чайка «Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони

громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» (2012 р.) [271], О. І. Донченко «Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони» (2013 р.) [101], І. М. Чуб «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: кваліфікація та відмежування від суміжних злочинів» (2014 р.) [280], С. В. Владимиренко «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадянський обов'язок» (2015 р.) [47], М. М. Комарницький «Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку» (2017 р.) [148], А. О. Цховребова «Втручання в діяльність працівника правоохоронних органів» (2017 р.) [270], М. В. Довгаль «Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади» (2017 р.) [100], А. В. Коваленко «Основи методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів» (2017 р.) [143], О. В. Пчеліна «Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (2017 р.) [228], І. М. Ізай «Кримінально-правова протидія втручанням в діяльність працівників правоохоронних органів» (2018 р.), В. С. Перлін «Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи» (2018 р.) [201], А. С. Бондарчук «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні» (2019 р.) [23], С. В. Єрмолаєва-Задорожня «Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання» (2019 р.) [108], Я. С. Олійник «Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи» (2021 р.) [194] та ін.

Представлена розглядувана тематика і в численних наукових публікаціях вчених. Зокрема, зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу аналізував В. А. Горбунов [62]; поняття злочинів, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян формулював М. Довгаль [99];

проблемами розслідування заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції переймалась О. Малиновська [175]; витоки мотиву помсти щодо працівників правоохоронних органів і суду, а також досвід іноземних держав із запобігання злочинам, що вчиняються з такого мотиву розглядав А. Мирошниченко [180–182]; теоретико-правову характеристику протидії законній діяльності працівників правоохоронних органів досліджували І. Охріменко та С. Охріменко [197; 198].

Аналіз доробку вітчизняних науковців свідчить про значний дисбаланс між кримінально-правовими, кримінологічними та криміналістичними дослідженнями визначеної категорії кримінальних правопорушень. Як бачимо, серед наукових праць українських вчених суттєву перевагу тривалий період мали роботи, присвячені дослідженню питань кримінально-правової відповідальності за такі діяння. Дещо ширше представлені праці науковців в межах кримінологічних досліджень. Що ж стосується розроблення методичного підґрунтя для розслідування таких кримінальних правопорушень, що реалізується в межах підготовки робіт криміналістичного циклу, то окремі такі роботи почали з'являтися лише останнім часом і їхня кількість є вкрай обмеженою. Здобутки в цій царині зарубіжних науковців проводились без урахування особливостей соціально-економічної та політичної ситуації в нашій країні, ментальних особливостей учасників провадження, специфіки роботи вітчизняних правоохоронних органів, конструкції ст. 345 КК України й інших обставин.

У контексті досліджуваного питання варто також звернути увагу на науковий спадок у напрямі розслідування кримінальних правопорушень, що схожі з досліджуваними у контексті способів їх учинення. Йдеться, зокрема, про такі кримінальні правопорушення: умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України); побої і мордування (ст. 126 КК України); домашнє насильство (ст. 126¹ КК України); погроза вбивством (ст. 129 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); розбій (ст. 187 КК України); вимагання (ст. 189 КК

України); погроза вбивством (ст. 219 КК України); погроза знищення майна (ст. 195 КК України); погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345¹ КК України); погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК України); погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України); погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України); погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК України); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України) та інші насильницькі злочини. Очевидно, що методика розслідування подібних злочинів виявляє аналогію з методикою розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, тож здобутки науковців в межах даної тематики можуть бути використані для вирішення окремих завдань нашого дослідження.

Особливого значення серед таких наукових робіт у контексті нашого дослідження набувають праці, присвячені особливостям розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням фізичного насильства. Дана теза зумовлена тим, що спосіб вчинення переважної більшості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, пов'язаний саме із нанесенням тілесних ушкоджень працівнику правоохоронного органу. Відтак, варті уваги наступні дисертаційні дослідження: В. Г. Дрозд «Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень», (2009 р.) [102], В. В. Логінова «Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень» (2012 р.) [165], Т. О. Лускатова «Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» (2015 р.) [171], І. В. Загородній «Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень» (2018 р.) [116] та ін.

Таким чином, можна констатувати, що попри суттєву кількість наукових досліджень, присвячених різним аспектам протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим у Розділі XV КК України, робіт, окремо присвячених особливостям розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу не проводилось. Вважаємо, що саме даний

факт є однією з причин існування чималої кількості проблем у цій сфері, які на сьогодні залишаються нерозв'язаними.

Так, за результатами проведеного нами опитування працівників практичних підрозділів, процес розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу часто супроводжується різного роду ускладненнями (додаток А). У даній частині нашого дослідження вважаємо за необхідне окреслити згадані проблемні аспекти, оскільки саме їх розв'язання стане вектором наших подальших наукових пошуків.

Ускладненням, яке впливає, передусім, на ефективність документування даних злочинів, безумовно, є їхній високолатентний характер. Основними причинами, що зумовлюють таку особливість цих кримінальних правопорушень, є зокрема, побоювання з боку потерпілих правоохоронців несприятливих наслідків для себе і своїх близьких; зневіра в прийняття ефективних заходів щодо захисту їхньої нормальної діяльності та реальні перспективи покарання винних; дефіцит часу, який необхідно витратити для притягнення винних до відповідальності; можливість виникнення ускладнень у розслідуванні; зацікавленість обох сторін у приховуванні фактів вчинення злочину з різних мотивів та ін.

Здійснюючи аналіз причин латентності досліджуваних кримінальних правопорушень, В. П. Беленок наголошує, що часто укриття цих злочинів відбувається через безпосередню вказівку керівництва того чи іншого підрозділу правоохоронного органу та прокуратури. Це, серед іншого, зумовлено «принциповою позицією» процесуального керівника щодо обов'язкової наявності низки суб'єктивних та об'єктивних ознак, які не завжди можна задокументувати й долучити до матеріалів кримінальних проваджень. Ідеться також про невнесення або порушення строків внесення інформації про ці злочини до ЄРДР, або розглядання її відповідно до норм Закону України «Про звернення громадян», що вказує на помилкову правову оцінку. Наявне також небажання потерпілої сторони ініціювати досудове розслідування за ст. 345 КК України через прагнення до спрощеної процедури юридичного оформлення

обставин події (здебільшого поліцейські воліють притягнути особу до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство чи злісну непокору, хоча наявні всі ознаки складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України). Інколи правоохоронці дають неправдиві відомості про обставини вчинення погроз або насильства щодо них, бажаючи приховати мотив учинення правопорушення (наприклад, через власну протиправну поведінку, що передувала цьому) [15, с. 1030–1034].

Важливим та таким, що може викликати ускладнення на етапі початку кримінального провадження є необхідність проведення додаткової перевірки вихідної інформації про вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що відмітили 69,6 % респондентів під час опитування (додаток А). Метою такої перевірки є встановлення всіх вихідних даних, які засвідчують про те, що злочинні дії були вчинені не просто проти особи, суспільного порядку чи суспільної безпеки, а щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з його професійною діяльністю [129, с. 119].

Проблеми під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу можуть також бути пов'язані з неправильною кваліфікацією протиправних дій зловмисників. Це зумовлено тим, що об'єктивна сторона складу злочину «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» може здійснюватися, по-перше, у формі реалізації трьох видів погроз (погрози вбивством, погрози насильством або погрози знищенням чи пошкодженням майна), по-друге, у формі заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Відтак, як наголошують вчені, важливе значення має відмежування даного складу злочину від інших суміжних складів. Йдеться, зокрема, про ст. 129 КК України (Погроза вбивством), ст. 195 КК України (Погроза знищення майна), ст. 125 КК України (Умисне легке тілесне ушкодження), ст. 126 КК України (Побої і мордування), ст. 121 КК України (Умисне тяжке тілесне ушкодження), ст. 122 КК України (Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження) та ін. [20, с. 179; 263, с. 163–173]. Варто наголосити, що часто самі правоохоронці створюють передумови для подібних

ситуацій, своєчасно не ідентифікуючи себе (наприклад, не представляються перед правопорушником як поліцейські).

На ще одну проблему, яка ускладнює процес розслідування досліджуваних злочинів звертає увагу О. Малиновська. Вчена, зокрема, наголошує, що як правило, завчасно заплановане та навмисне заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції характерно для тих злочинних угруповань, діяльність яких характеризується особливою жорстокістю, підвищеним рівнем організованості, інформованої, професіоналізму, технічної оснащеності, а також здатністю до активної протидії судовій і правоохоронній системам, зокрема, шляхом протиправного впливу на слідчих, прокурорів, суддів, у провадженні яких перебуває кримінальне провадження. Це значно ускладнює діяльність слідчих із розслідування заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції. Практика свідчить, що застосування під час розслідування традиційних кримінальних процесуальних засобів виявляється недієвою, що, у свою чергу, вимагає від слідчого залучення повного арсеналу можливостей органів досудового розслідування, насамперед негласних сил і засобів, заходів і методів роботи [175, с. 45–46]. Водночас, у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбаченого ч. 1-2 ст. 345 КК України проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій є неможливим.

В. П. Беленок також вбачає труднощі доказування досліджуваних кримінальних правопорушень у тому, що для кваліфікації злочину за ст. 345 КК України необхідним є доведення вини правопорушника шляхом надання аудіо- та відеофіксації, або наявності свідків правопорушення, або реальних тілесних ушкоджень (реальні тілесні ушкодження не стосуються погроз). У разі погроз слід довести, що правопорушник має змогу реалізувати наслідки погроз і безпосередньо бажає цього. Однак найчастіше в конфлікті беруть участь працівник поліції та опонент, який порушує закон, а тому відсутні свідки вказаного злочину. Не завжди є аудіо- та відеофіксація обставин події [13, с. 289]. Дана позиція підтверджується також результатами проведеного опитування практичних працівників, окремі з яких відзначили наявність у

досліджуваних провадженнях проблем з тлумаченням поняття «погроза», а також визначенням адресата при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України (додаток А).

Звертає увагу на складність розслідування посягань на працівників правоохоронних органів, вчинених організованими групами і В. О. Гусєва. Вчена наголошує, що сьогодні не вистачає досвідчених фахівців у правоохоронних органах. Постійно збільшується навантаження на слідчих і співробітників карного розшуку. Організовані злочинні групи намагаються поповнювати свій кадровий склад людьми, що володіють навичками оперативно-розшукової та слідчої роботи, використовують у своїй діяльності сучасні технічні засоби, покращуючи методи злочинної діяльності. У сукупності це обумовлює особливу складність розкриття та розслідування даних злочинів. Між тим, проблема розкриття скоєних злочинів є однією з найскладніших і основоположних в криміналістиці. Залишаючись нерозкритими, злочини, вчинені організованими злочинними групами, створюють умови для зростання суспільної небезпеки діяльності організованої злочинності, тобто для здійснення ними нових все більш суспільно небезпечних злочинів. Слід зазначити, що одним із способів попередження злочинів, скоєних організованими злочинними групами, є їх повне розкриття [73, с. 38].

Переважає більшість (58,4 %) опитаних практичних працівників наголосили, що потерпілі у досліджуваних кримінальних правопорушеннях працівники правоохоронних органів самі провокують вчинення протиправних дій щодо них в результаті непрофесійної поведінки, яка є некомпетентною, а подекуди – неправомірною та зухвалою. Це суттєво ускладнює процес розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, адже як зазначають практики, непрофесійна поведінка правоохоронців викликає чимало труднощів на етапі судового розгляду: від скарг захисників до негативного ставлення до потерпілих прокурорів та суду. У зв'язку з цим для доведення вини зловмисника та формування достатнього доказового підґрунтя у таких провадженнях слідчим доводиться проводити значну кількість слідчих

(розшукових) дій. Крім того, у таких ситуаціях зловмисник як правило цілковито заперечує свою провину та усіляко перешкоджає проведенню ефективного розслідування.

Досліджуючи проблемні аспекти розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, не можна оминати ускладнення, які спричинені умовами воєнного стану на території нашої держави і так чи інакше впливають на процес розслідування будь-якого кримінального правопорушення сьогодні. Найбільш суттєвими з них є наступні: швидка зміна оперативної обстановки; загибель, поранення та перебування в полоні учасників проваджень; трансформація місця події внаслідок бомбардування, артилерійського чи мінометного обстрілу, захоплення противником; мінування місць пригод, обстріл снайперами, що створює небезпеку для життя та здоров'я учасників слідчих (розшукових) дій; перенавантаження слідчих; вчинення частини злочинів за повної відсутності свідків (поза межами населених пунктів, у катівнях тощо); значний проміжок часу від моменту вчинення кримінальних правопорушень до початку розслідування, що призводить до втрати значної частини доказів; вибіркове надання органам кримінальної юстиції різноманітної військової інформації; суттєве оновлення кримінального та кримінального процесуального законодавства; відсутність спеціально розробленого методичного підґрунтя та досвіду розслідування частини кримінальних правопорушень; необхідність відновлення роботи правоохоронних органів в окремих місцевостях внаслідок руйнувань або пограбувань та ін. Наявність та ступінь прояву згаданих ускладнень визначається характером місцевості, де вчинено злочинне діяння: деокупована територія; місцевість, де тривають активні військові дії; неокуповані території, де не велися активні бойові дії тощо [65, с. 42–44; 134]. Тому не випадково вчинення кримінального правопорушення в умовах (з використанням умов) воєнного стану визнається обставиною, що суттєво впливає не лише на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання [48; 53], а й на досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних проваджень.

Отже в умовах воєнного стану ефективне здійснення розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу набуває ще більшої ваги, адже віктимність правоохоронців за таких умов суттєво зростає. На сьогодні органи слідства стикаються з цілою низкою ускладнень, зумовлених як особливостями таких проваджень, так і викликами, пов'язаними з наслідками ведення активних бойових дій на території нашої держави. За таких умов суттєвого значення набуває практичне спрямування всього наукового потенціалу на розробку ефективної системи засобів для вирішення важливих завдань, що постають перед правоохоронними органами [140, с. 113].

1.2. Способи вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Рівень уваги науковців до питань розроблення як загальних засад криміналістичної методики, так і методик розслідування окремих видів злочинів перманентно залишається обґрунтовано високим. Це цілком логічно, оскільки кінцевою метою наукових досліджень є вироблення чіткого алгоритму дій слідчого у вигляді методичних рекомендацій для здійснення ефективного розслідування певного виду кримінальних правопорушень.

Втім засади побудови криміналістичної методики й досі залишаються предметом тривалих наукових дискусій. Так, ряд авторів, не зосереджуючись на її структурі, акцентують увагу на висвітленні принципів (загальних положень) методики розслідування окремих видів злочинів (суворе дотримання законності; наукова обґрунтованість; обумовленість її характеру і змісту колом обставин, що підлягають встановленню; плановість та етапність розслідування; оперативність і швидкість розслідування; сполучення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів і забезпечення оптимальної послідовності їх проведення; ефективне використання природничо-наукових методів і технічних засобів під час розслідування; широке використання допомоги громадськості в розслідуванні тощо) [168, с. 181]. Крім принципів формування пропонується також вивчати систему принципів застосування методики розслідування певних

категорій злочинів, а також принципи розробки програмної моделі розслідування злочину в конкретному провадженні [256, с. 349–352].

Здійснивши ґрунтовне дослідження різних підходів науковців з досліджуваного питання, Є. Д. Лук'янчиков та його колеги дійшли висновку про те, що на даному етапі в процесі дослідження перебувають питання, що стосуються принципів формування окремих методик розслідування, принципів застосування методик розслідування певних категорій злочинів та структури окремих методик розслідування. Водночас результати проведеного вченими дослідження показали, що більшість науковців в структурі криміналістичної методики виділяють наступні елементи:

- криміналістичну характеристику певного виду злочинів;
- обставини, що підлягають доказуванню (з'ясуванню) під час розслідування;
- особливості початкового етапу розслідування, типові слідчі ситуації, слідчі версії, засоби й методи їх перевірки (планування розслідування);
- характеристика слідчих (розшукових) дій (гласних і негласних) їх комплексів (тактичних операцій) наступного та заключного етапів розслідування;
- виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, та визначення заходів з метою їх усунення (діяльність слідчого із запобігання злочинам) [168, с. 182].

Як бачимо з вищенаведеного, важливість і значення криміналістичної характеристики для побудови окремих методик розслідування не викликає сумнівів, не зважаючи на плюралізм думок. Цілком обґрунтованою у цьому аспекті видається позиція С. С. Чернявського про те, що першим і основним структурним елементом інформаційно-пізнавальної моделі будь-якої криміналістичної методики, серцевиною її ретроспективного рівня є криміналістична характеристика злочину [277, с. 139].

Крім теоретичного, вироблення науково обґрунтованої криміналістичної характеристики злочинів має і суто практичне значення. Як зазначає

В. В. Тіщенко, її теоретичне значення полягає в системному описі криміналістично-значущих елементів певної категорії злочинів, у визначенні зв'язків та відносин цих елементів, що зумовлює відповідну картину слідоутворення, джерела і характер доказової інформації, що істотно впливає на розробку наукових рекомендацій по застосуванню методів, прийомів і засобів, спрямованих на розкриття і розслідування таких злочинів. Практичне ж значення цієї категорії у тому, що вона слугує базою для висування слідчих версій про коло осіб, серед яких потрібно шукати злочинця, про конкретну особу, що вчинила даний злочин, про найважливіші обставини розслідуваного злочину (цілі, мотиви, способи, місце, час та ін.), про джерела доказів і місця їхнього знаходження [257, с. 53].

Апелюючи до науковців, які вважають криміналістичну характеристику архаїзмом, В. М. Шевчук відзначає, що дане поняття – не криміналістичний пережиток минулого, не «ілюзія», і не «криміналістичний фантом», а реально діюча наукова категорія яка слугує підґрунтям для розробки найбільш цілеспрямованих та ефективних методик розслідування злочинів [283, с. 189–194]. Більше того, криміналістична характеристика злочину ґрунтується на його кримінально-правовій характеристиці. Частина елементів криміналістичної характеристики злочинів є одночасно й елементами кримінально-правової характеристики, йдеться передусім про ознаки злочину (складу злочину), до яких відносять предмет злочину, потерпілого від злочину, місце, час, спосіб, знаряддя і засоби вчинення злочину, ознаки загального та спеціального суб'єкта, вину, мотив, мету та емоційний стан [50; 51].

На ключовій позиції криміналістичної характеристики в методиці розслідування наполягає і В. А. Журавель, розглядаючи її як інформаційну модель, в якій відбиваються якісно-кількісні показники ретроспективної спрямованості про типові ознаки, тобто ті, що притаманні даному масиву злочинів, і специфічні, котрі дозволяють відокремити його від інших груп злочинів. Головною відмінністю цієї моделі є те, що всі елементи, які входять до її складу, становлять певну систему і розглядати їх відокремлено один від

одного недоцільно [109, с. 155–156].

Зважаючи на вагоме значення криміналістичної характеристики у структурі методики розслідування, перманентний підвищений інтерес науковців до даної категорії є цілком виправданим. Так, і дотепер тривають дискусії щодо визначення структурних елементів даної категорії. Не маючи можливості в межах представленого дослідження охопити всі запропоновані вченими варіанти, відмітимо, що зазвичай до структури криміналістичної характеристики злочинів переважно включають дані про: спосіб учинення злочину; сліди злочину й місце їх знаходження; обстановку вчинення протиправних дій; особу правопорушника; особу потерпілого; предмет злочинного посягання. Ряд авторів додають до елементів криміналістичної характеристики інформацію про слідчі ситуації, а також про причини й умови, що сприяють учиненню злочину; про умови охорони від злочинного посягання безпосереднього предмету злочину; про мотиви та мету злочину; про поведінку злочинця до та після скоєння злочину; про застосовані злочинцем засоби й джерела їх одержання, злочинні навички та зв'язки; про поширеність злочинів цього виду; про основні напрямки розслідування, класифікації злочинів цього виду тощо [175].

Очевидно, що дані про типові елементи криміналістичної характеристики можуть мати відмінну інтерпретацію та наповнюватися іншим змістом залежно від конкретного виду протиправного діяння. Уявляється, що зміст криміналістичної характеристики повинен містити в собі лише істотні, типові, криміналістично значущі ознаки злочину, які виявляють кореляційні зв'язки та зумовлюються практичною необхідністю.

З даної точки зору нам цілком імпонує думка О. Малиновської про те, що для вдосконалення організації й тактики розслідування конкретного злочину неабиякий інтерес становить виділення й вивчення таких складових елементів криміналістичної характеристики, що мають характер закономірностей, спираються на дані узагальнення практики. Значення цих зв'язків пояснюється тим, що елементам криміналістичної характеристики, відомим на початку розслідування, будуть відповідати інші, ще невідомі на даний момент

розслідування елементи, що сприятиме процесу розслідування. Досліджуючи криміналістичну характеристику заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції, вчена включає до неї такі елементи: 1) місце, час, обстановка вчинення злочину; 2) способи готування до злочину; 3) способи вчинення злочину; 4) мотиви і мету злочину; 5) засоби вчинення злочину; 6) сліди злочину (у широкому розумінні); 7) дані про особу, яка вчинила злочин; 8) дані про жертву злочину (потерпілого) [175].

В. О. Гусєва у монографічному дослідженні до структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності відносить відомості про особу злочинця та особу потерпілого, спосіб вчинення кримінального правопорушення, місце, час та обстановку вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення, знаряддя та засоби їх вчинення [78, с. 113].

Зважаючи на думки вчених, а також беручи до уваги результати опрацювання емпіричних даних, пропонується віднести до криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу дані про: особу злочинця, особу потерпілого, спосіб учинення та обстановку вчинення кримінального правопорушення.

Пріоритетне вивчення способу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу в межах окремого підрозділу було визначено кількома факторами. По-перше, ми підтримуємо позицію вчених, які вважають, що саме даний елемент криміналістичної характеристики є ключовим, адже зумовлює виникнення слідової картини злочину, а відтак – і доказового фундаменту розслідування. Так, І. В. Гора зазначає, що криміналістика розглядає спосіб вчинення злочину як складне явище дійсності на основі пізнання закономірностей його формування, причин і форм його повторюваності для розроблення прийомів і методів виявлення, збирання та дослідження доказів у кримінальній справі. Криміналістичне значення способу вчинення злочину визначається специфікою виникнення доказів у процесі відображення події

злочину в зовнішньому середовищі [60, с. 38]. Справедливою видається у цьому сенсі і думка О. Н. Колесніченка, який стверджує, що для криміналістичної характеристики важливі не самі способи вчинення та приховання, але їхнє специфічне відображення в об'єктивній дійсності, насамперед, у вигляді певної системи слідів [146, с. 45]. На винятковому значенні способу вчинення злочину наголошує і М. В. Шепітько, який зауважує, що оскільки вивчення способів вчинення злочинів здатне вплинути на винайдення оптимальних способів та засобів протидії цим злочинам, то формування класифікації злочинів за способом їх вчинення є першочерговим. Після її формування можна переходити до формування криміналістичної характеристики, а також відповідних криміналістичних методик [289, с. 332]. І ми висловлюємо цілковиту солідарність з такою думкою вченого.

По-друге, спосіб вчинення злочину виявляє тісний зв'язок та зумовлює ознаки інших елементів криміналістичної характеристики. Так, М. І. Єнікеев акцентує на тісних кореляційних зв'язках способу з особою, яка вчиняє суспільно небезпечні діяння, зазначаючи, що спосіб вчинення злочину – система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні та характерологічні особливості людини, її знання, навички, вміння, звички і ставлення до різних проявів дійсності [248, с. 236]. Деякі вчені звертають увагу на єдність способу зі знаряддям вчинення, розуміючи під способом певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою в процесі вчинення суспільно небезпечного посягання на охоронювані законом суспільні відносини, поєднаних з вибіркоким використанням засобів вчинення злочину [189, с. 342]. На думку Н. В. Павлової, спосіб учинення злочину взагалі виступає головним і єднальним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між усіма структурними елементами криміналістичної характеристики [199, с. 38].

Розглядаючи спосіб вчинення злочину, більшість вчених наполягають на трикомпонентній його структурі. Такої думки, крім вже згаданих науковців,

дотримується, зокрема, С. М. Зав'ялов, який тлумачить спосіб учинення злочину як спосіб дій з підготовки до його вчинення, власне вчинення злочину та приховування його слідів, що, на думку вченого, характеризує криміналістично значущі дані про виконавця і застосовані ним засоби, а також можливості їх використання під час розслідування злочинів [113, с. 7]. Поділяє таку позицію і В. В. Пясковський, розглядаючи спосіб учинення злочину не просто як сукупність вольових дій, а закономірно визначену, структуровану систему поведінки суб'єкта, спрямовану на підготовку, вчинення та приховування кримінального правопорушення [230, с. 70]. Однак варто звернути увагу на те, що способи вчинення не усіх кримінальних правопорушень включають всі три етапи. Так, для кримінальних правопорушень щодо заподіяння тілесних ушкоджень характерним є відсутність елементу підготовки, оскільки умисел заподіяння тілесних ушкоджень виникає найчастіше раптово, наприклад, під час сварки, з'ясування відносин тощо [232, с. 26]. Дану тезу підтверджує В. Ю. Шепітько, зазначаючи, що спосіб учинення злочину не завжди має повну структуру [286, с. 208]. Натомість деякі вчені взагалі стверджують, що слід розрізняти «спосіб підготовки до вчинення злочину, власне спосіб його вчинення, а також приховування злочину» [146, с. 81].

Доводить вищезазначене положення і вивчення способу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Так, здійснивши детальний аналіз посягання на життя співробітника правоохоронного органу чи його близьких родичів у криміналістичному аспекті, В. О. Гусєва зазначає, що тільки в 25 % таких випадків передувала підготовка, з них лише в 5 % із вивчених випадків надходили погрози на адресу потерпілих від осіб, які вчинили злочини. У 58 % випадків від загальної кількості кримінальних проваджень злочинець здійснював дії, спрямовані на добір знаряддя злочину, у 10 % обиралися місце скоєння злочину [82, с. 225]. Крім того, вчена зазначає, що стосовно дій, спрямованих на приховування факту вчинення злочину, в результаті аналізу кримінальних проваджень щодо посягань на життя працівника правоохоронного органу було встановлено, що в 8 % випадків у суб'єкта

злочину не було єдиного злочинного задуму, що охоплює всі етапи кримінального правопорушення (дій з підготовки, вчинення та приховування злочинів, які б виступали у комплексі) [78, с. 124]. Дещо різняться із вищенаведеними даними результати проведеного нами опитування практичних працівників. Так, 53,8 % опитаних засвідчили наявність всіх трьох етапів (підготовка, безпосереднє вчинення, приховання слідів) під час вчинення досліджуваних проваджень, здійснення підготовчих дій до вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а також дій з приховування слідів протиправних дій підтвердили 19,6 та 19,1 % респондентів відповідно (додаток А).

За результатами вивчення кримінальних проваджень були з'ясовано, що за наявності підготовчого етапу в досліджуваних злочинах, такі дії можуть полягати у: встановленні місця проживання потерпілого, членів його родини та близького оточення, місця роботи та його службового кабінету; визначенні часу виходу з дому на роботу й часу звільнення з роботи, постійного маршруту пересування (пішого або на транспорті); виборі місця вчинення кримінального правопорушення, доборі знаряддя вчинення; виманювання (створення умов, за яких працівник правоохоронного органу має з'явитися в певному місці у певний час).

Водночас найбільш поширеними способами приховування слідів погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є: втеча з місця вчинення кримінального правопорушення; приховування власних тілесних ушкоджень, отриманих у результаті спротиву з боку потерпілого; створення неправдивого алібі; приховування знарядь злочину; надання завідомо неправдивих показань; ухилення від явки до органу досудового розслідування [138, с. 229].

Стосовно дій, які утворюють безпосередній спосіб вчинення злочину, то вони вивчаються в межах різних наук, втім, на думку Н. І. Панова, визначальне значення серед цих наук має кримінальне право, оскільки воно є фундаментальною та базовою наукою кримінального циклу. Поняття, що

розробляються у кримінальному праві, акумулюються кримінологією, кримінальним процесом та криміналістикою. На думку вченого, всі науки, що вивчають спосіб вчинення злочину, мають виходити з одного, узагальненого поняття способу, що виробляється наукою кримінального права [200, с. 111–112]. Не можна не погодитися і з А. А. Вознюком, який зазначає, що у широкому розумінні спосіб вчинення злочину, які інші факультативні ознаки складу злочину має різне не лише кримінально-правове, але й кримінально-процесуальне, криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення. Це так зване універсальне, міжгалузеве або загальне значення зазначених ознак [54].

Беручи до уваги думку авторитетного вченого, вважаємо за потрібне звернутися до кримінально-правового визначення способу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, оскільки переконані, що дослідження способу вчинення злочину у криміналістичному аспекті має будуватися на основі базових положень щодо складу кримінальних правопорушень, зафіксованих у Кримінальному кодексі. Так, ознаками об'єктивної сторони досліджуваного злочину є наступні способи його вчинення: погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 1 ст. 345 КК України); умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 КК України); умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 3 ст. 345 КК України) [156].

Важливо наголосити, що відсутність слідів застосування насильства щодо працівника правоохоронного органу не є підставою звільнення нападника від відповідальності, адже основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 345 КК є нормальна діяльність правоохоронних органів, їх

авторитет, а додатковим обов'язковим об'єктом – психічна та фізична недоторканність працівників правоохоронних органів або їх близьких родичів.

Приклад. З урахуванням встановлених судом обставин (спричинення працівникові поліції удару в обличчя та здушування його за шию під час виконання ним службових обов'язків) висновок апеляційного суду про те, що потерпілому не завдавалися побої, оскільки він не отримав тілесних ушкоджень, є непереконливим, тому що відсутність тілесних ушкоджень у працівника поліції не є підставою для встановлення відсутності в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 345 КК. Адже об'єктивна сторона цього злочину становить дії, пов'язані як із заподіянням тілесних ушкоджень, так і з побоями [210].

У досліджуваному складі злочину, погроза – це інформаційний вплив на психіку осіб, зазначених у даній нормі, змістом якого є висловлений назовні намір здійснення у зв'язку з виконанням даними особами своїх посадових обов'язків:

- вбивства, а саме умисного протиправного заподіяння смерті працівнику правоохоронного органу або його близьким родичам;

- насильства, яке, на підставі аналізу ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України може виражатися у заподіянні побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень. Під побоями розуміється здійснення будь-яких дій, що завдають потерпілому фізичного болю, без заподіяння тілесних ушкоджень. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя (ч. 1 ст. 121 КК України). Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на

одну третину (ч. 1 ст. 122 КК України). Легке тілесне ушкодження, що не спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності – це таке тілесне ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів (ч. 1 ст. 125 КК України). Легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності – це таке тілесне ушкодження, що спричинило розлад здоров'я тривалістю понад шість днів, але не більш як три тижні (під незначною стійкою втратою працездатності слід розуміти втрату загальної працездатності до 10%) (ч. 2 ст. 125 КК України);

– знищення чи пошкодження майна.

Такі форми об'єктивної сторони аналізованого злочину, як заподіяння зазначених наслідків, характеризуються реальним спричиненням тієї чи іншої шкоди, що передбачена в тому числі у ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України [159, с. 11, 12].

На практиці погрози щодо працівника правоохоронного органу здійснюються в різний *спосіб*: усно, письмово, шляхом демонстрації певних предметів. Найчастіше погрожують словесно, значно рідше – телефоном, через SMS-повідомлення, шляхом демонстрації зброї чи інших підручних предметів, підкидання різних предметів та імітації протиправної дії – встановлення на видному місці вибухових пристроїв (інколи несправних та імітованих), вінків для поховання, сокири тощо, пошкодження майна (підпал дверей чи авто). Нерідко такі погрози супроводжуються посиланням на авторитетні зв'язки у владі, що можуть негативно вплинути на подальшу службову діяльність. Окремі вчені встановлюють зв'язок способу погрози і *категорії правоохоронців*. Так, найчастіше погрози патрульним здійснюються словесно, водночас іншим працівникам поліції – через телефонні дзвінки, SMS повідомлення, а також шляхом пошкодження їхнього майна (автомобіля, вікон житла, службового кабінету тощо) [240, с. 301].

Приклад. Вироком Добропільського міськрайонного суду Донецької області 36-річного мешканця м. Білицьке визнано винним у скоєнні

кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу) КК України.

Неодноразово судимий чоловік, перебуваючи у своїй квартирі у стані алкогольного сп'яніння, зателефонував на гарячу лінію «102» та повідомив, що потребує негайної допомоги поліції.

При спілкуванні з 24-річним сержантом поліції Добропільського ВП Покровського ВП ГУНП в Донецькій області чоловік почав погрожувати працівнику правоохоронного органу кухонним ножом, та у відповідь на законні вимоги останнього про припинення вказаних незаконних дій, продовжив створювати реальну загрозу життю та здоров'ю поліцейського.

Сприймавши вказані погрози як цілком реальні та керуючись Законом України «Про Національну поліцію», сержант здійснив один попереджувальний постріл у підлогу із табельної вогнепальної зброї, після чого до зловмисника було застосовано спеціальний засіб у вигляді кайданок.

Погодившись з позицією публічного обвинувачення, яке підтримував Добропільський відділ Костянтинівської місцевої прокуратури, суд призначив правопорушнику покарання у вигляді 4 місяців арешту [209].

Вивчення кримінальних проваджень за ст. 345 КК України, зокрема в контексті аналізу способів вчинення даних кримінальних правопорушень дозволило дійти висновку, що криміналістичні особливості їх реалізації виявляють тісний зв'язок з мотивами та метою правопорушника. Так, якщо кримінальне правопорушення вчиняється з мотиву помсти за минулі дії працівника правоохоронного органу, то зазвичай, зловмисник ретельно планує свої дії і безпосередньому вчиненню злочину передують підготовчі дії, а також наявні дії, спрямовані на приховання слідів злочину. Якщо ж кримінальне правопорушення вчиняється раптово, як безпосередня агресивна реакція на певні дії працівника правоохоронного органу, спосіб вчинення у такому разі не охоплює вищезазначені етапи. Крім того, мотивація виявляє кореляційні зв'язки і з іншими елементами криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, зокрема, з особою злочинця. Зазвичай, з мотиву

помсти погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу вчиняють особи, які раніше вже вчиняли інші кримінально карані діяння, негативно характеризуються або вже відбували покарання у місцях позбавлення волі. Без попередньої підготовки, імпульсивно такі правопорушення, зазвичай, вчиняються особами без кримінального минулого, часто в стані алкогольного сп'яніння. Відтак і програма дій слідчого під час розслідування таких злочинів буде різнитися і слідство плануватиметься у різний спосіб [138, с. 230].

На вагомому значенні встановлення мети дій правопорушника під час розслідування досліджуваних злочинів наголошують і науковці. Так, О. Д. Малиновська стверджує, що як правило, заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції носить усвідомлений характер, а не відбуваються імпульсивно, без усвідомлення особою мотиву й мети діяння. З'ясування мети при розслідуванні злочинів про заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції особливо важливо, адже саме мета прогнозує результат злочинного діяння та впливає на кваліфікацію діяння. Лише тоді, коли встановлена мета злочинного діяння, можливо зробити висновок про намір особи, яка скоїла злочин, та форму вини [175, с. 47]. Вторить авторці А. К. Мірошніченко, на думку якого успішна протидія злочинам, що вчиняються з мотиву помсти працівникам правоохоронних органів і суду, можливе лише в тому випадку, якщо з достатньою повнотою будуть виявлені внутрішні механізми злочинної поведінки та, насамперед, її мотиви [182, с. 83].

Зважаючи на вагомість, пропонуємо більш детально зупинитися на характеристиці можливих мотивів учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Загалом, класифікація злочинів за мотивами охоплює злочини, що вчиняються: 1) з корисливих мотивів; 2) для полегшення вчинення інших злочинів; 3) для приховування інших злочинів, уникнення відповідальності за їх вчинення; 4) у зв'язку з перевищенням меж необхідної оборони; 5) у зв'язку з реалізацією помилкових особистих і суспільних інтересів; 6) у зв'язку з бажанням досягти певних цілей з найменшими витратами і зусиллями та ін.

[237]. Деякі з окреслених мотивів притаманні і досліджуваним нами кримінальним правопорушенням, адже вони вирізняються спрямовуванням не на пересічну людину, а на особу, яка реалізує правоохоронних функцій. Тому переважна більшість мотивів зумовлюється саме даною діяльністю потерпілих. Водночас, залежно від виду кримінального правопорушення, мотив набуває загального або особистого характеру.

Варта уваги типізація за мотивами кримінальних правопорушників за ст. 345 КК України, запропонована у дослідженні В. П. Беленка:

1) корисні, які вчиняють цей злочин з метою уникнення затримання, притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності;

2) престижні, які прагнуть шляхом своїх кримінально протиправних дій утвердити чи збільшити свій авторитет серед оточуючих. Ідеться, зокрема, про «блогерів» та «активістів». Шляхом посягань на правоохоронців вони бажають проявити себе;

3) мстиві, які виявляють зневагу до правоохоронців за їх правомірні чи протиправні дії і бажають помститися працівникам правоохоронних органів шляхом погроз чи насильства [13, с. 148].

В результаті проведеного опитування та на основі аналізу наукових джерел нами були встановлені наступні найбільш поширені мотиви вчинення кримінальних порушень, що досліджуються:

помста працівникові поліції за виконання ним своїх обов'язків (61,5 %);

неповага (неприязнь) до представників правоохоронних органів у цілому (92,3 %);

бажання уникнути відповідальності за вчинення протиправних дій (5,2 %);

перешкоджання діям працівника правоохоронного органу щодо припинення правопорушення або у зв'язку зі здійсненням процесуальних дій в межах розслідування злочину, до якого причетний (76,9 %);

хуліганські мотиви (38,4 %) (додаток А).

Приклад. 22.01.2018 о 7:59 *Особа_3*, перебуваючи поблизу залізничної станції Нижньодніпровськ – Вузол за Адреса_1, побачив службовий автомобіль

співробітників Управління патрульної поліції Дніпропетровської області, в якому знаходився екіпаж «Легіон-102», у складі інспектора патрульної поліції старшого лейтенанта поліції *Особи_4* та інспектора патрульної поліції лейтенанта поліції *Особи_5*, які згідно з розстановкою сил та засобів батальйону № 2 УПП в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції перебували в наряді і виконували службові обов'язки з охорони громадського порядку.

Переслідуючи хуліганські мотиви *Особа_3*, підійшов до вище вказаного службового автомобілю та безпідставно почав висловлюватись нецензурною лайкою на адресу співробітників поліції, на що вказані посадові особи зробили зауваження та попередили *Особу_3* про недопустимість порушення громадського порядку. Однак останній ігнорував наполегливі, неодноразово повторені законні вимоги та розпорядження поліцейських.

Інспектор патрульної поліції старший лейтенант поліції *Особа_4*, правомірно реагуючи на хуліганські дії *Особи_3*, виконуючи свої службові обов'язки, з метою припинення протиправних дій останнього, враховуючи його агресивну поведінку, відповідно ст. 42 закону «Про Національну поліцію», прийняв рішення обмежити рух *Особи_3* та застосувати відносно нього спеціальний засіб «кайданки», при цьому повідомив його про намір і причини застосування такого засобу. У цей момент, у *Особи_3* раптово виник злочинний умисел на заподіяння працівникові правоохоронного органу *Особи_4* тілесних ушкоджень. Реалізуючи свій намір, *Особа_3*, усвідомлюючи, що *Особа_4*, є працівником поліції, перебуває на службі та виконує свої службові обов'язки, умисно наніс останньому декілька ударів кулаком правої руки в обличчя [211].

Але найчастіше мета вчинення протиправних дій під час вчинення досліджуваних злочинів полягає в бажанні уникнути відповідальності за вчинення протиправних дій шляхом активного опору працівникові поліції.

Приклад. З метою залишення місця пригоди, діючи умисно, перебуваючи за кермом транспортного засобу, *ОСОБА_2* почала рух на транспортному засобі марки «Mercedes Benz», державний номерний знак *НОМЕР_1*. Задля припинення

правопорушення ОСОБА_1 (інспектор УПП у м. Києві), діючи згідно зі ст. 23 Закону України «Про національну поліцію», схопилась руками за раму транспортного засобу через відкрите вікно лівих передніх дверцят транспортного засобу та почала висловлювати ОСОБА_2 законну вимогу зупинити транспортний засіб. Проте ОСОБА_2, розуміючи, що автомобіль є підвищеним джерелом небезпеки та усвідомлюючи, що він рухається по проїжджій частині з інтенсивним рухом транспортних засобів, а ОСОБА_1 перебуває при виконанні своїх службових обов'язків, ігноруючи законні вимоги ОСОБА_1 зупинитись, продовжив рух, повертаючи та набираючи швидкість. Унаслідок цих дій ОСОБА_1 вдарилась об автомобіль «MercedesBenz», державний номерний знак НОМЕР_1, яким керував обвинувачений, та отримала тілесні ушкодження [35].

Крім того, метою досліджуваних кримінальних правопорушень часто є змусити працівника поліції відмовитися від виконання своїх службових повноважень на даний момент або в майбутньому. При чому, це стосується як самого порушника, так і його родичів, знайомих тощо.

Приклад. Близько 5-ої години ранку на вул. Сихівській міста Львова патрульні зупинили водійку автомобіля BMW 528, яка порушила ПДР. Поліцейські сіли в службовий автомобіль для перевірки документів порушниці. Раптом у вікно постукав невідомий чоловік. Поліцейські опустили скло бокових передніх дверцят машини, аби запитати причину звернення. Молодий чоловік повідомив, що має бойову зброю і показав її в кишені. Він обійшов патрульний автомобіль і зупинився на газоні. Патрульні вийшли за ним і побачили, що 19-річний юнак, нецензурно висловлюючись, скерував на них зброю. Поліцейські негайно затримали його та викликали на місце події слідчо-оперативну групу [111].

Значна частина досліджуваних кримінальних правопорушень вчиняється з мотивів помсти. Причому, як стверджує А. К. Мирошніченко, певна кількість актів помсти щодо працівників правоохоронних органів виникає через бажання принизити останніх через їхню професійну діяльність. Помста є в цих випадках

вторинним явищем. Зауважимо, найбільша кількість злочинів проти правоохоронних органів і суду, зокрема з метою помсти, виникає як відповідна реакція на їхню професійну діяльність щодо конкретної особи. Розправа-помста настає, наприклад, після відбування засудженим строку покарання, яке він вважає незаслуженим. Також непоодинокими є випадки помсти щодо близьких родичів правоохоронців та пошкодження або знищення їхнього майна [180].

Усі ці дані мають важливе значення для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із погрозами або насильством щодо працівника правоохоронного органу, оскільки впливають на визначення стратегічних напрямів розслідування, що, у тому числі, мають вагу при встановленні винних та причетних до злочину осіб, а також іншої криміналістично значущої інформації.

Варто акцентувати, що слідча практика показує, що деякі особи приховують справжні мотиви заподіяння тілесних ушкоджень, роблячи це, як правило, з метою пом'якшення покарання та перекваліфікації протиправних дій (наприклад, зі ст. 345 КК на ст. 122 КК тощо). Трапляються випадки, коли особа, яка вчинила злочин, заявляє, що метою її діяння було припинення протиправного діяння потерпілого, змушення його до вчинення яких-небудь дій або до самооборони [175].

В результаті проведеного дослідження було встановлено, що тілесні ушкодження під час вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень найчастіше завдаються шляхом використання саме фізичної сили злочинця (близько 55 % опрацьованих кримінальних проваджень): ударів руками і ногами, ударів головою жертви об тверду поверхню, стрибання на потерпілого, що лежить, рідше – шляхом поштовхів, кидків, больових прийомів, у поодиноких випадках – шляхом зштовхування з висоти, виштовхування з транспортного засобу, що рухається тощо) [115, с. 7, 8]. Значна частина кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, вчиняється за допомогою предметів, спеціально не пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень. Це, зазвичай, предмети, випадково підібрані злочинцем на місці

вчинення злочину, а також різні речі побутового призначення без будь-якого внесення до них конструктивних змін. Таким чином, спосіб та знаряддя вчинення досліджуваних злочинів виявляють тісний зв'язок з таким елементом криміналістичної характеристики, як обстановка, зокрема місце вчинення протиправних дій.

Приклад 1. ОСОБА_2 визнаний винним у тому, що він 19 травня 2016 р. під час проведення огляду місця події – належної йому території пилорами, був агресивно налаштованим, перешкоджав проведенню першочергової слідчої дії, поводив себе зухвало, на зауваження працівників поліції не реагував та їхні законні вимоги не виконував і в подальшому з погрозою застосування зброї залишив місце огляду, а за деякий час, узявши бензопилу, завів її та почав скеровувати шину на працівників поліції. При спробі слідчого Бродівського ВП Золочівського ВП ГУНП у Львівській області ОСОБА_6 припинити протиправні дії ОСОБА_2 умисно схопив його рукою за передпліччя та почав стискати, внаслідок чого спричинив йому легкі тілесні ушкодження [265].

Приклад 2. Між працівниками поліції, з одного боку, та ОСОБА_6 і ОСОБА_5, з іншого боку, розпочалась сутичка, під час якої ОСОБА_5 на ґрунті неприязних відносин, що раптово виникли, із працівниками поліції ОСОБА_3 та ОСОБА_4, вчиняючи з метою протидії законній діяльності останнім та передбачаючи протиправний характер своїх дій, бажаючи настання відповідних наслідків, умисно наніс предметом, зовні схожим на спортивну бити, один удар по лівій руці ОСОБА_3, чим спричинив останньому забій м'яких тканин лівого суглобу та середньої третини правої гомілки останньому, й один удар тим самим предметом ліворуч від голови до тулуба ОСОБА_4, чим спричинив останньому струс головного мозку, забій м'яких тканин верхньої лівої третини тіла. З даного приводу ОСОБА_4 госпіталізовано до Білоцерківської МЛ № 2 [264].

Приклад 3. Лісничий Опорецького лісництва ДП «Славське лісове господарство» ОСОБА_5 та майстер лісу Опорецького лісництва ДП «Славське лісове господарство» ОСОБА_4, які у відповідності до ст. 89 Лісового кодексу України та Постанови КМ України № 976 від 16.09.2009 р. «Про затвердження

Положення про державну лісову охорону» мають статус працівників правоохоронного органу, виконуючи свої посадові повноваження виявили ОСОБА_1, який самовільно, без будь-якого дозволу, конем стягував деревину з місця незаконної самовільної рубки. Під час з'ясування на місці події потерпілими ОСОБА_4 та ОСОБА_5 у ОСОБА_1 обставини вчинення його дій, останній вийняв сокиру, почав нею розмахувати перед ними і висловлювати словесні погрози вбивством ОСОБА_5 та ОСОБА_4, які ті сприйняли як реальні [45].

Варто зазначити, що вогнепальна зброя використовується як знаряддя даних злочинів не часто і, як правило, в тих випадках, коли вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу планується заздалегідь, а спосіб учинення характеризується наявністю підготовчого етапу.

У контексті досліджуваного питання необхідно зупинитися на ще одному аспекті, який характеризує мотиви учинення кримінальних правопорушень, що розглядаються. На практиці трапляються випадки, коли спричинення насилля щодо працівника правоохоронного органу є наслідком дій самого правоохоронця. Так, В. П. Беленок одним із факторів погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу виокремлює віктимну поведінку правоохоронців, яку автор класифікує на суспільно корисну (правомірну, позитивну), необачну (легковажну), неправомірну, асоціальну (аморальну) [14, с. 63]. Так, у разі неправомірного застосування фізичної сили поліцейським, насилля щодо нього може бути розцінене як необхідна оборона.

Приклад. Розглядаючи справу №335/2105/18, районний суд виправдав особу, яка обвинувачувалася за ч. 2 ст. 345 Кримінального кодексу (умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків).

На переконання суду, працівник поліції сам спровокував конфлікт, бо першим завдав удар, спричинивши обвинуваченому біль. До того ж, покази потерпілого та двох свідків викликали в суду сумніви, які він витлумачив на користь обвинуваченого, констатувавши відсутність складу злочину [279].

Отже, розслідуючи злочин, передбачений ст. 345 КК України, необхідно пам'ятати і про такі можливі варіанти, адже в деяких випадках підозрюваний і потерпілий можуть помінятися місцями, а кваліфікація кримінально-протиправного діяння змінитися.

Розглядаючи спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики, не можна оминати питання слідової картини злочину. У цьому контексті ми підтримуємо позицію Р. С. Белкіна про недоцільність виокремлення даних понять в якості окремих елементів, адже характеристика способів вчинення і приховування злочинів полягає не лише в описуванні дії чи бездіяльності, за допомогою яких досягається мета злочинного посягання, але й в аналізі типових наслідків застосування того або іншого способу, тобто залишених слідів його застосування і місць, які ймовірно можуть бути виявлені. «Голе» описування способу вчинення злочину не досягає мети, його слід проводити або від слідів застосування даного способу з тим, щоб за ними розкривати механізм злочину, або до слідів застосування цього способу, щоб, користуючись відомостями про спосіб, зуміти виявити докази вчиненого злочину та встановити злочинця [168, с. 185].

Підтримують таку позицію видатного криміналіста й інші науковці, зазначаючи, що подальша практика розслідування злочинів та розроблення окремих методик розслідування свідчать про доцільність спільного розгляду таких елементів криміналістичної характеристики, як спосіб злочину та слідова картина. Необхідність розглядати спосіб злочину у зв'язку зі слідами, які ним утворюються, не викликає заперечень. Починається розслідування саме з вивчення слідової картини конкретного злочину та порівняння її з типовою, що відображена у криміналістичній характеристиці. За слідовою картиною є можливість висунути версії про можливі способи злочину, усвідомити, які і де слід шукати сліди, щоб підтвердити або спростувати висунуті версії. Між способами вчинення злочинів і слідами, які при цьому утворюються, існують певні кореляційні залежності, як і між іншими елементами криміналістичної характеристики, а тому нехтувати ними недоцільно [168].

Загальновизнаним у криміналістиці є визначення слідів злочину як різноманітних матеріальних змін у навколишньому середовищі, що виникли внаслідок реалізації кримінального правопорушення. Сліди є відображенням минулих подій у сьогоденні та являють джерело криміналістично значущої інформації для встановлення важливих деталей події злочину. Відтак у контексті нашого дослідження ми пропонуємо розглядати сліди вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як будь-які відомості про таке кримінальне правопорушення, що сприятимуть досягненню цілей та вирішенню завдань для його ефективного розслідування.

Аналіз кримінальних проваджень про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу дозволив виділити декілька груп джерел доказової інформації (слідів), що найчастіше характеризують вчинення таких злочинів. Беручи за основу загальноприйнятий у криміналістиці поділ, пропонуємо розглянути їх у межах двох груп: матеріальні та ідеальні.

Сліди першої групи, зазвичай, залишаються на місці вчинення кримінальних правопорушень даної категорії, на тілі (одязі) потерпілого чи підозрюваного, за місцем їхнього проживання (роботи), у місцях приховання збрарядь чи інших слідів кримінального правопорушення. Так, на місці події можуть залишатися речі (їхні частини) потерпілого або злочинця, сліди пальців рук, взуття, збраряддя вчинення (у тому числі транспортного засобу) та ін. Оскільки вчинення досліджуваного злочину часто супроводжується активними діями учасників злочинної події (опір, бійка), на місці вчинення злочину, а також на їхньому одязі та тілі можуть залишатися сліди біологічного походження, зокрема, кров, слина, волосся. Крім того, на одязі на речах потерпілого внаслідок таких дій залишаються різного роду ушкодження. В наслідок застосування фізичного впливу на тілі потерпілого можуть залишатися сліди у вигляді різного ступеню тілесних ушкоджень, кількість і локалізація яких має важливе значення для встановлення факту наявності у підозрюваного умислу на вчинення тих чи інших протиправних дій щодо працівника правоохоронного органу.

Крім того, в межах розглядуваної групи слідів суттєвим джерелом криміналістично значущої інформації у таких провадженнях є різного роду документи: рапорти (заяви) працівників правоохоронних органів, службові журнали, відомості, накази, посадові інструкції, посвідчення, висновки службових розслідувань, пояснення очевидців, результати судово-медичних досліджень тощо.

В якості слідів учинення досліджуваних злочинів також часто виступають відеозаписи на електронних носіях інформації: флеш-носії, мобільні телефони, планшети, відеокамери, де можуть бути зафіксовані події злочину. Даний факт зумовлений, зокрема тим, що діяльність окремих категорій поліцейських під час несення служби віднедавна в обов'язковому порядку фіксується на відеокамеру. Крім того, значна кількість таких кримінальних правопорушень вчиняється у публічних місцях, де можуть бути камери відеоспостереження.

Досліджуючи особливості слідової картини, що утворюється в результаті вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу варто погодитися із думкою В. О. Гусевої про те, що виявляючи сліди рук, ніг (взуття), волосся чи крові можливого злочинця, багато слідчих діє відповідно до традиційних у криміналістиці уявлень про сліди людини, а тому не використовує всю повноту криміналістично значимої інформації, що міститься в слідах, зокрема запахових. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, передбачених у тому числі ст. 345 КК України, свідчить про те, що слідчі недостатньо використовують можливості судово-одорологічної, а також молекулярно-генетичної експертиз. На переконання вченої, саме останні дозволяють ідентифікувати особу за слідами біологічного походження. Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що на знаряддях вчинення кримінальних правопорушень у 43 % виявляються сліди біологічного походження, придатні для ідентифікації та стосовно яких можуть бути призначені молекулярно-генетичні експертизи [91, с. 161, 162].

Виявляючи цілковиту солідарність із наведеною позицією, хотілося б також акцентувати на важливому значенні виявлення та експертного

дослідження слідів біологічного походження під час розслідування кримінальних правопорушень, що вивчаються. Наявність таких слідів на місці вчинення злочину, одязі та тілі учасників події є закономірним наслідком способу вчинення протиправних дій, що часто передбачає наявність фізичного контакту та застосування сили.

Сліди, що залишаються на тілі та одязі потерпілого, можливо класифікувати залежно від знарядь заподіяння тілесних ушкоджень:

- 1) травми від тупих предметів (синці, рани, забої, переломи, черепно-мозкові травми, пошкодження внутрішніх органів тощо);
- 2) тілесні ушкодження від дії гострих предметів – різані, колоті, рубані, пиляні рани;
- 3) вогнепальні поранення: кульові, дробові, осколочні [232, с. 28, 29].

Для вчинення погрози чи насильства щодо працівника правоохоронного органу, що вчиняється в умовах очевидності, характерними є ідеальні сліди у вигляді показань свідків та очевидців події, якими можуть бути колеги потерпілого, знайомі підозрюваного, випадкові особи, які стають очевидцями вчинення таких протиправних дій.

Отже, реалізація знань щодо способу вчинення злочину у криміналістичному аспекті є значно ширшою, ніж у інших науках, оскільки в даному випадку він виступає не лише як предмет, але й як засіб дослідження інших елементів криміналістичної характеристики (предмета злочинного посягання, особи злочинця, слідової картини тощо).

1.3. Інші елементи криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Типові дані про *особу злочинця* є одним з найбільш значущих елементів криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Це зумовлено у тому числі тим, що вирішення тактичних та методичних задач розслідування злочинів багато у чому залежить від знання слідчим різного роду криміналістично значущої інформації,

передусім, саме про особу злочинця та потерпілого. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність соціально значущих ознак і відносин, які характеризують винну в порушенні кримінального закону людину, в поєднанні з іншими умовами та обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Створення криміналістичного «портрету» є досить важливим для всього процесу розслідування. Він надає змогу висунути певні версії та здійснювати розшук особи, що зникла з місця події, а також можливості якісного проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Крім того, сукупність даних про характерні біологічні, анатомічні, соціальні і психологічні ознаки правопорушника та жертви дозволяє не лише їх ідентифікувати, а також значно підвищити ефективність вирішення завдань слідства, встановити фактичну картину кримінального правопорушення, виявити та застосувати засоби криміналістичної профілактики [272, с. 183].

Окремі науковці взагалі категорично заявляють про те, що відсутність саме криміналістичної характеристики особи злочинця у кримінальних правопорушеннях проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, є фактором, який виключає можливість ефективного розслідування зазначених кримінальних правопорушень кримінальними процесуальними та криміналістичними методами [78, с. 141]. Уявляється, що з таким твердженням варто погодитись.

Криміналістичний аспект у пізнанні особи злочинця визначається основним призначенням цієї науки і передбачає вивчення широкого діапазону її властивостей. У криміналістичному аспекті суб'єкт кримінального правопорушення виявляє інтерес як елемент його структури, що бере участь у всіх матеріальних процесах, пов'язаних з утворенням загальної слідової картини. Важливо пам'ятати, що суб'єкт є не лише слідоутворюючим елементом матеріальної структури кримінального правопорушення, а й слідосприймаючим, тісно пов'язаним з іншими елементами.

Відтак дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики передбачає вивчення людини через призму певної системи

властивостей та ознак, що виявляються, та можуть бути використані під час розслідування. Вчені серед таких властивостей виділяють фізичні, біологічні та соціальні [238, с. 422], дані демографічного характеру та психологічні особливості [284, с. 125]. У наукових джерелах акцентується також і на вивченні суспільного становища особи злочинця, належності його до певної соціальної групи і роду занять, адже соціальний стан є одним із найважливіших показників, що характеризує особу. У кінцевому підсумку, поведінка особи залежить від соціальних позицій (статусів), які вона займає в системі суспільних відносин [77, с. 215].

В результаті узагальнення емпіричних джерел ми дійшли висновку про те, що характеристика осіб, які вчинили погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу прямо залежить від мотиваційної спрямованості таких протиправних діянь. Так, портрет особи злочинця, який вчинив протиправні дії з мотиву помсти буде значно різнитися із характеристиками особи, яка вчинила такий злочин необдуманно, на ґрунті раптово виниклої агресивної реакції на дії правоохоронця (часто зумовленої впливом алкогольного сп'яніння).

У кримінальних правопорушеннях, які характеризуються наявністю попередньої підготовки, завчасно виниклим умислом вчинення насилля щодо працівника правоохоронного органу особистість злочинця характеризується стійкою протиправною спрямованістю. Ця категорія осіб вирізняється значно більшим відсотком раніше засуджених. Серед зазначеної категорії високим є відсоток осіб, які притягалися до кримінальної відповідальності в складі організованої групи, або тих осіб, які причетні до протиправної діяльності та входять до складу організованих злочинних угруповань [175, с. 47]. Ймовірно, таку тенденцію можна пояснити у тому числі зростанням впродовж останніх років організованої злочинності та її впливу в Україні в цілому, на що неодноразово звертали увагу вчені [7; 8; 49; 53].

У межах представленого дослідження ми не вбачаємо за необхідне докладно вивчати усі соціально-демографічні ознаки осіб, які вчиняють дії, передбачені ст. 345 КК України, оскільки вважаємо це предметом вивчення в

межах кримінологічних досліджень та вже було успішно здійснено в дисертаційному дослідженні В. П. Беленка [13]. Уявляється, що у контексті криміналістичного дослідження доцільним буде зупинитися лише на найбільш суттєвих ознаках особи злочинця, завдяки яким можна буде скерувати процес розслідування у потрібному напрямі та встановити кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів, інформація щодо яких відсутня або недостатня.

Серед демографічних факторів, що характеризують особу злочинця важливе місце посідає вік, який значною мірою визначає фізичний стан та можливості особи, коло її потреб та цінностей, життєвих установок та орієнтацій. Зі зміною віку змінюється і сама особа: її звички, мотивація поведінки, реакція на конфліктні ситуації тощо. Все це має суттєвий вплив як на поведінку особи в цілому, так і вибір способу реалізації злочинного умислу.

Вивчення вікових характеристик осіб, засуджених за вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, дає змогу дійти висновку про те, що це переважно особи віком 29-39 років. Так, за даними Офісу Генерального прокурора України з 316 виявлених у 2022 році осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за ст. 345 КК України, лише 2 особи (0,6 %) були віком 16-17 років, 73 особи (23,1 %) – 18-28 років, 133 особи (42,1 %) – 29-39 років, 83 особи (26,1 %) – 40-54 роки, 11 осіб (3,5 %) – 55-59 років, 11 осіб (4,4 %) – 60 і більше років засудженим 2020 року було 16–18 років [107]. Таким чином, найчисленнішу криміногенну групу за віковою ознакою становлять особи віком 29-39 років – 54,5 %. Особи віком 18-28 років та 40-54 роки ці злочини вчиняють рідше (23,1 % та 26,1 % відповідно).

Приклад. 27.11.2020 р. близько 19:30, поліцейський взводу № 2 роти № 2 БПП в м. Бориспіль УПП в Київській області ДПП, у складі екіпажу з командиром роти №2 БПП в м. Бориспіль УПП в Київській області ДПП поліцейським ОСОБА_4, виконуючи службових обов'язки, прибули на виклик за адресою м. Бориспіль, вул. Європейська, поблизу буд. №2.

На місці події була присутня неповнолітня ОСОБА_1, яка перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, голосно висловлювався нецензурною лайкою на адресу працівників патрульної поліції та порушувала громадський порядок. На законні вимоги припинити зазначені дії, не реагувала. Після цього ОСОБА_1 була доставлена до відділу ювенальної превенції Бориспільського ВП ГУ НП в Київській області для з'ясування обставин події.

У приміщенні відділу ОСОБА_1, продовжуючи вчинення протиправних дій, нанесла ОСОБА_3 удар в обличчя, внаслідок чого останній отримав тілесні ушкодження [31].

Групові напади на працівників правоохоронних органів часто пов'язані з діяльністю різноманітних неформальних структур, а також проведенням масових заходів (акцій протесту, мітингів, футбольних матчів тощо). І хоча відсоток осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за ст. 345 КК України у складі групи є незначним (8,2 % від загальної кількості засуджених) [120], варто акцентувати на підвищеній небезпеці таких посягань порівняно з правопорушеннями, вчинюваними окремими особами, адже потерпілими в такому разі зазвичай є одразу декілька правоохоронців.

Приклад. Масштабна бійка з поліцейськими сталася 13.12.2021 р. у Харкові. Все почалося з бійки між двома нетверезими компаніями. На місце події викликали поліцейських, але відпочивальники застосували проти них перцеві балончики, в результаті чого п'ятеро правоохоронців отримали опіки очей. До колотнечі приєднались ще з десяток молодиків, які називають себе «ультрас». Сімох учасників бійки затримали. Через підозру у нападі на правоохоронців їм загрожує до 5 років за ґратами [261].

Освітній рівень є однією з важливих соціально-демографічних ознак особи злочинця, вивчення якої надає можливість встановити залежність протиправної поведінки від освіти та інтелектуального розвитку особи, які водночас визначають потреби й інтереси людини. Результати проведеного дослідження демонструють, що серед засуджених 2022 року 23 особи (8,9 %) мали повну вищу освіту, 9 осіб (3,5 %) – базову вищу, 61 особа (23,8 %) – професійно-

технічну, 55 осіб (21,5 %) – повну загальну середню, 101 особа (39,4 %) – базову загальну середню, 1 особа (0,4 %) – початкову середню та 6 засуджених (2,3 %) не мали освіти [120]. Даний факт є цілком передбачуваним, адже особи з вищою освітою взагалі не схильні до вчинення насильницьких злочинів. Навіть у разі виникнення конфлікту з представниками правоохоронних органів, такі особи надають перевагу мирному урегулюванню ситуації.

Щодо професійної приналежності осіб, які найчастіше вчиняють досліджувані злочини, за результатами вивчення кримінальних проваджень та офіційних статистичних даних, переважну їх більшість (69,5 %) [120] становлять працездатні особи, які не працювали й не навчалися. На думку В. П. Беленка, такий значний відсоток даних осіб певною мірою можна пояснити, крім високого рівня безробіття в країні у цілому, тим, що правопорушник у певних випадках приховує інформацію про своє місце роботи, а слідчий не вживає достатніх заходів для його встановлення [16, с. 48].

На практиці трапляються випадки, коли злочинні дії, передбачені ст. 345 КК України, вчиняють і колишні співробітники правоохоронних органів. У даному випадку такі кримінальні правопорушення є, зазвичай, наслідком повної зневіри у правоохоронну систему та вчиняються з мотиву помсти колишнім колегам.

Приклад. У грудні 2020 року до Управління розкриття злочинів, учинених щодо поліцейських Департаменту ВБ НПУ звернувся заступник начальника управління карного розшуку ГУНП у Черкаській області та повідомив про вчинення протиправних дій щодо нього.

Під час розслідування з'ясувалося, що поліцейський посадовець разом з колегами припинили діяльність злочинної організації, до складу якої входили колишні співробітники міліції. Один з них спочатку надсилав потерпілому повідомлення з погрозами, а потім здійснив підпал його автомобіля [110].

Вчиняють погрози щодо поліцейських і представниками новітніх професій. Так, Харківські правоохоронці оголосили про підозру та відкрили кримінальне провадження проти дніпропетровського блогера за фактом його погроз

патрульному поліцейському. «На одній із вулиць Харкова екіпаж патрульної поліції зупинив автомобіль марки Mercedes, який рухався без номерних знаків. Водій авто почав зухвало висловлювати свою зневагу до працівників поліції. Приниження, погрози, нецензурна лайка – все це відбувалося в присутності групи осіб, які приїхали «підтримати» чоловіка і фіксували конфлікт на відео. Коли один із патрульних наблизився до бешкетника, чоловік плюнув поліцейському в обличчя. Подія набула широкого розголосу в засобах масової інформації» [97].

Загальновідомими є випадки вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень високопосадовцями.

Приклад 1. Встановлено, що 02 вересня 2020 року начальник одного з відділів Львівської митниці ДФС, рухаючись за кермом автомобілю марки «RANGE ROVER» по вул. Дорошенка у м. Львові, проігнорував законні вимоги поліцейських про зупинку.

Під час чергової спроби працівників поліції, які рухалися на велосипедах, заблокувати та зупинити автомобіль, посадовець, задля уникнення відповідальності за скоєння адмінправопорушення, умисно різко вивернув кермо праворуч та розпочав рух, чим пошкодив велосипед і здійснив наїзд на ногу правоохоронця. Наразі він обвинувачується в умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням останнім службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 ККУ) [186].

Приклад 2. Згідно з матеріалами слідства, у ніч на 27 квітня 2020 року на території Солом'янського району столиці під час оформлення працівниками патрульної поліції адміністративного протоколу на жінку-водія у ситуацію втрутився пасажир її автомобіля. Чоловік, який на той час обіймав посаду заступника голови КМДА, повадився агресивно, не реагував на зауваження патрульних, а потім вдарив одного з правоохоронців. Обвинувальний акт щодо чиновника, підозрюваного в умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 КК України) спрямовано до суду [208].

Наявність злочинного досвіду та кримінальна спрямованість особистості є однією з ключових ознак особи злочинця у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень. За статистичними даними, із загальної кількості засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України лише 14,1 % осіб мали не зняту і непогашену судимість [120]. Втім, необхідно знову повернутися до мотиваційної складової. Як свідчать результати вивчення практики розслідування досліджуваних злочинів, відсоток раніше засуджених серед осіб, які діють з мотиву помсти, очевидно є значно вищим, ніж серед осіб, які вчиняють такі злочини у стані алкогольного сп'яніння, без попередньої підготовки, на тлі раптово виниклої негативної реакції на дії правоохоронця. Хоча трапляються випадки вчинення погрози працівнику правоохоронного органу колишніми в'язнями і без попередньої підготовки.

Приклад. В одному з готелів м. Кривого Рогу, громадянин, тримаючи в руках гранату, погрожував співробітникам міліції її застосуванням.

З'ясовано, що 56-річний чоловік зареєстрований у Полтавській області, колишній в'язень Криворізької виправної колонії № 80, у денний час, знаходячись в номері готелю, тримав у руці гранату, яку привів у бойову готовність. Витягнувши чеку, полтавчанин погрожував співробітникам міліції її застосуванням. Правоохоронцям вдалося оперативно знешкодити «підричника».

Відомості за даним фактом внесено до ЄРДР, розпочато кримінальне провадження за ч. 1 ст. 345 КК України [112].

Крім даних демографічного характеру у криміналістичному аспекті особа злочинця характеризується системою ознак, яка містить дані про деякі моральні властивості та психологічні особливості правопорушника [187]. Зважаючи на результати вивчення проваджень за ст. 345 КК України, можна визначити такі психологічні особливості осіб-виконавців досліджуваних злочинів: підвищені агресивність, нестриманість і конфліктність у спілкуванні з представником органу правопорядку (особливо в стані алкогольного/наркотичного сп'яніння чи сильного емоційного збудження); зневажливе ставлення до фізичної недоторканості правоохоронців, зумовлене негативізмом і відчуттям

безкарності; фіксована насильницька установка; мінливість у ставленні до людей.

Однією з характерних ознак осіб, які вчиняють погрози або насильство щодо працівників правоохоронних органів, часто є наявність стану алкогольного сп'яніння. За статистичними даними, у 2022 р. з 256 осіб, засуджених за ст. 345 КК України, 105 (41 %) перебували у стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення злочину [120].

І це не дивно, адже під час сп'яніння значною мірою втрачається розуміння дій, обдуманість поступків, знижується увага та критичне ставлення до своєї поведінки, притуплюється відчуття обережності. Зрештою полегшується прийняття рішення про вчинення злочину, або ж зміцнюється рішучість вчинити злочин, значно знижується контроль за поведінкою та здатність протистояти шкідливому впливу. Стан сп'яніння свідчить про підвищену суспільну небезпеку злочину, адже внаслідок зниження контролю особи за свою поведінкою під впливом алкоголю підвищується можливість спричинення шкідливих наслідків. Одночасно вчинення злочину в стані сп'яніння – показник підвищеної суспільної небезпеки винної особи, оскільки в такому злочині проявляються антисоціальні риси особи, її антисоціальна спрямованість. При цьому в багатьох випадках дії такої особи характеризуються імпульсивністю, агресивністю, особливою жорстокістю, що призводить до тяжких наслідків [266, с. 91].

Як засвідчують результати вивчення кримінальних проваджень за ст. 345 КК України, правопорушники, які вчиняли злочин у стані алкогольного сп'яніння іноді навіть не в змозі у подальшому надати пояснення своїх дій щодо правоохоронців.

Приклад. 12.12.2020 р. близько 03 год. 00 хв. ОСОБА_1, доставлений каретою швидкої до приміщення КНМП «Кременчуцька ЛІЛ», перебував у нетверезому стані, повадився агресивно, висловлювався нецензурною лайкою до медичних працівників, які намагалися надати йому медичну допомогу, тому останні викликали поліцію.

На виклик прибула слідчо-оперативна група Кременчуцького ВП ГУНП в Полтавській області у складі слідчого ОСОБА_2 та оперуповноваженого ОСОБА_3, які перебували на добовому чергуванні згідно графіку несення служби.

Після прибуття поліцейських ОСОБА_1 продовжував гучно висловлюватися з використанням ненормативної лексики, агресивно поводитись, на неодноразові зауваження поліцейських не реагував, а згодом почав висловлювати прямі погрози вбивством та нанесенням тілесних ушкоджень ОСОБА_2. Після цього зі стиснутими в кулаки руками ОСОБА_1 наблизився до ОСОБА_2, схопив останнього за верхній одяг та штовхнув, від чого той впав на бетонну підлогу.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_1 вину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України, визнав повністю, у скоєному розкаюється, чому саме так вчинив пояснити не може [29].

Отримані дані, які характеризують особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є важливим інформаційним підґрунтям, яке дозволить слідчому сформулювати ефективний алгоритм пошуку невідомого правопорушника та визначити відповідні напрями розслідування в цілому, а також сприяє встановленню інших елементів криміналістичної характеристики.

Важливим елементом криміналістичної характеристики погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є дані про особу *потерпілого*. Варто погодитися з думкою В. Г. Озар про те, що вагомими є відомості про потерпілого як про особистість, про спосіб його життя, соціальні зв'язки, поведінку до, під час і після вчинення кримінального правопорушення. Дані про особу потерпілого використовуються в методиці розслідування окремого виду кримінального правопорушення для висунення версій, планування розслідування, встановлення особи злочинця, а також причин та умов учинення кримінального правопорушення. Крім того, такі відомості

використовуються в тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій та прогнозуванні їх результатів [193, с. 46].

Важливість дослідження особи потерпілого під час розслідування насильницьких злочинів проти працівників правоохоронних органів полягає, крім іншого, у тому, що у даній ситуації це не просто громадянин, а спеціально підготовлена людина, наділена певними психологічними, юридичними, фізичними даними, яка повною мірою усвідомлює, що її професійна діяльність пов'язана зі щоденними ризиками та екстремальними ситуаціями.

Обов'язковою ознакою потерпілого у досліджуваних кримінальних провадженнях є те, що дана особа є працівником правоохоронного органу, а протиправні дії щодо нього пов'язані з виконанням ним своїх службових обов'язків, встановлених відповідними нормативно-правовими актами. При цьому важливо зауважити, що потерпілими працівники правоохоронних органів можуть визнаватися не лише тоді, коли вони виконували свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі та коли застосовували заходи по охороні правопорядку у відповідності зі своїми службовими обов'язками за наказом чи розпорядженням, а й тоді, коли вони вжили зазначених заходів в межах своїх повноважень з власної ініціативи (наприклад, припиняли правопорушення у неробочий час) [57, с. 175]. Примітно, що протиправні дії, передбачені ст. 345 КК України, можуть бути реалізовані до або після виконання потерпілими своїх службових повноважень. Більше того, на практиці зустрічаються випадки вчинення фізичного насильства щодо колишніх правоохоронців у зв'язку з їх службовою діяльністю у минулому.

Приклад. ОСОБА_2 перебував на посаді старшого інспектора відділення державної автомобільної інспекції з 12 вересня 2014 року по 06 листопада 2015 року. Виконуючи покладені на нього функції із забезпечення безпеки руху, він неодноразово зупиняв за порушення Правил дорожнього руху України ОСОБА_1 та оформляв матеріали для притягнення останнього до адміністративної відповідальності, що спричинило виникнення у ОСОБА_1 неприязного ставлення до ОСОБА_2. 21.09.2018 р. о 23 год. 45 хв. ОСОБА_1 з

мотиву помсти ОСОБА_2, знаходячись поруч з магазином «Ярмак», розташованим за АДРЕСА_1, умисно спричинив тілесні ушкодження, які належать до категорії легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я ОСОБА_2 [44].

Результати аналізу емпіричних джерел, підтверджені висновками наукових розробок інших науковців, надають змогу стверджувати, що найчастіше жертвами злочинів, передбачених ст. 345 КК України стають особи, які безпосередньо здійснюють діяльність по боротьбі зі злочинністю та найчастіше контактують з населенням: працівники патрульної поліції (ГРПП, ГШР), поліцейські офіцери громади, працівники оперативних підрозділів, слідчі, дізнавачі. Крім того, погрози і насильство вчиняють щодо працівників Прикордонної служби [131, с. 160–161].

Втім, найбільше число погроз або насильства вчиняється все ж до працівників патрульної служби, адже саме вони першими виїжджають на місце вчинення протиправних дій і найчастіше контактують з правопорушниками.

Приклад. 07.01.2021 р. о 21:45 год. на логістичний пристрій сектору реагування патрульної поліції Васильківського ВП ГУНП в Київській області надійшов виклик від ОСОБА_2 про те, що у м. Василькові за АДРЕСА_1 невідомий чоловік у стані алкогольного сп'яніння вчиняє правопорушення. Цього дня на добове чергування у складі автопатруля заступили інспектор сектору реагування патрульної поліції № 4 Васильківського ВП ГУНП в Київській області, старший лейтенант поліції ОСОБА_3 та поліцейський сектору реагування патрульної поліції старший лейтенант поліції ОСОБА_4.

Надалі вказані працівники поліції прибули на місце події, представилися обвинуваченому ОСОБА_1 і показали йому свої службові посвідчення. При цьому останній, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння та не надавши жодних пояснень, почав штовхати працівників поліції і нецензурно лаятися. Під час спроби доставити ОСОБА_1 до відділу поліції останній, перебуваючи на сходах перед вхідними дверима зазначеної будівлі, маючи прямий умисел, спрямований на спричинення тілесних ушкоджень працівнику правоохоронного

органу, усвідомлюючи, що потерпілий ОСОБА_3 є працівником Національної поліції, наніс йому один удар лобною частиною своєї голови в зону носа.

Відповідно до висновку судово-медичного експерта у ОСОБА_3 було виявлено перелом кісток носу та рана на переніссі, що за ступенем тяжкості належать до легких тілесних ушкоджень [33].

Значним серед потерпілих у досліджуваній категорії проваджень є також число правоохоронців, які в межах виконання своїх службових обов'язків здійснювали обшуки у домоволодіннях підозрюваних, які активно протидіяли проведенню даної слідчої дії, у тому числі шляхом спричинення тілесних ушкоджень працівникам поліції, ба навіть із застосуванням вогнепальної зброї.

Приклад 1. Оперуповноважені Управління захисту економіки в Рівненській області Департаменту захисту економіки в Рівненській області НП України майор поліції ОСОБА_6, старший лейтенант поліції ОСОБА_2, старший лейтенант поліції ОСОБА_3, лейтенант поліції ОСОБА_4, старший лейтенант поліції ОСОБА_5 на виконання ухвали слідчого судді та доручення начальника СВ Березнівського ВП Сарненського ВП ГУНП в Рівненській області прибули до багатоквартирного житлового будинку за АДРЕСА_2 з метою проведення обшуку квартири.

ОСОБА_1 підійшов до входних дверей квартири і повідомив, що не допустить проведення обшуку й з метою перешкоджання його проведенню та недопущення працівників поліції до квартири дістав короткоствольну вогнепальну зброю (моделі «ВІЙ») та повідомив, що буде стріляти. У подальшому під час спроби ОСОБА_6 застосувати фізичну силу та забрати пістолет, ОСОБА_1 вступив у фізичну боротьбу з зазначеним працівником поліції, здійснюючи активну фізичну протидію останньому, та під час боротьби здійснив чотири постріли з пістолету в різних напрямках [43].

Приклад 2. Працівники поліції, а саме слідчий СВ Кам'янського ВП ГУНП в Дніпропетровській області старший лейтенант поліції ОСОБА_2, старший оперуповноважений ОСОБА_3 та оперуповноважений ОСОБА_4, з метою проведення обшуку згідно ухвали суду, прибули за АДРЕСА_1. Дочекавшись

ОСОБА_5, працівники поліції представилися йому, пред'явили свої службові посвідчення та ухвалу суду про проведення обшуку за місцем його мешкання. Останній почав активно перешкоджати проведенню обшуку, не допускав працівників поліції до свого будинку.

В ході словесного конфлікту, ОСОБА_5 почав штовхати правоохоронців, згодом наніс ОСОБА_3 один удар кулаком правої руки по обличчю в область носу, завдавши тим самим потерпілому фізичний біль та спричинивши носову кровотечу, а також вкусив працівника поліції ОСОБА_4 зубами за праве передпліччя [114].

Крім зазначених вище категорій працівників правоохоронних органів, потерпілими від кримінальних правопорушень, що досліджуються, також виступають водії, які керують службовим транспортом. Це пояснюється тим, що, з одного боку, ця категорія співробітників завжди виїжджає на місця подій та затримань злочинців, з іншого – вони найменш підготовлені до дій у бойових умовах. До того ж злочинці, які відкривають вогонь по транспорту працівників правоохоронних органів, передусім намагаються вразити тих, хто керує автомобілем [80, с. 236].

Ще однією категорією працівників правоохоронних органів, які досить часто стають потерпілими у досліджуваних провадженнях є представники органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та ін. Даний факт є цілком очевидним, зважаючи на те, що особи, які там перебувають, часто характеризуються ворожим ставленням до правоохоронної системи у цілому, мають кримінальний досвід, а також підтримують кримінальні «цінності».

Приклад. 07 серпня 2020 року близько 16 год. 00 хв., засуджений ОСОБА_2, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись в кабінеті відділу нагляду і безпеки ДУ «Цуманська виправна колонія (№ 84)», під час проведення профілактичної бесіди, усвідомлюючи, що перед ним знаходиться працівник правоохоронного органу, який виконує свої службові обов'язки, висловив у його бік словесну погрозу вбивством, та, діставши з одягу

саморобний предмет, схожий на ніж, намагався реалізувати злочинний намір та нанести інспектору удар у шию, однак був затриманий [39].

Особа потерпілого є предметом вивчення й інших наук юридичного циклу, однак ознакою дослідження даної категорії у криміналістичному аспекті є встановлення кореляційних зв'язків даного елемента з іншими, зокрема, особою злочинця. Це пояснюється тим, що саме завдяки встановленню таких взаємозалежностей в умовах дефіциту криміналістично значущої інформації слідчий може прогнозувати, будувати версії щодо відсутніх даних для подальшого планування та вироблення стратегії розслідування.

В. О. Гусєва також необхідним критерієм для формування інформації про потерпілу особу у злочинах проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності визначає відносини потерпілого із підозрюваним – знайомі вони один з одним чи ні, яким був ступінь знайомства, умови знайомства тощо. У результаті проведеного дослідження, вченою було встановлено, що залежно від наявності соціального зв'язку між жертвою та злочинцем злочини було вчинено: знайомими особами (особи, які мали стосунок до професійної діяльності працівника правоохоронного органу, раніше засуджені, випадкові знайомі тощо) – 71 %; незнайомими – 29 % [91, с. 178].

У представленому дослідженні пропонується виокремити наступні варіанти взаємозв'язків між особою злочинця і потерпілого у провадженнях, що вивчаються:

- були раніше знайомі (знали ім'я, прізвище, місце проживання, роботи чи навчання, близьке оточення тощо);

- не знали один одного до моменту вчинення злочину, при цьому залежно від мотивації дій злочинця протиправні дії вчинялися або щодо конкретного правоохоронця, який вчиняв законні дії відносно правопорушника (з мотиву уникнення відповідальності, припинення дій правоохоронця та ін.), або щодо випадково обраного працівника правоохоронного органу (якщо злочин вчинявся з хуліганських мотивів або неприязні до правоохоронних органів у цілому).

Досліджуючи особу потерпілого у провадженнях за ст. 345 КК України, не

можна оминати увагою характеристику особливостей поведінки працівника правоохоронного органу, який став жертвою погрози або насилля. На жаль, непоодинокими є випадки неналежної, а подекуди і незаконної поведінки самих правоохоронців, яка провокує вчинення щодо них протиправних дій. У кримінології у зв'язку з цим використовують термін «віктимність», а у контексті дослідження злочинів, передбачених ст. 345 КК України розглядають «негативні професійні якості», які підвищують вразливість співробітників поліції. До них, зокрема, відносять: відсутність у значної частини необхідних для роботи в умовах напруженості і ризику таких психофізіологічних і психологічних даних, як емоційна стійкість, стресостійкість, мобільність, обсяг оперативної пам'яті і уваги, що дозволяють ефективно реагувати на раптову зміну обстановки; відсутність у більшості співробітників професійної орієнтації, а нерідко і психологічної готовності до безпосереднього контакту з правопорушниками. Віктимність в конфлікті обумовлюють і такі індивідуальні властивості співробітників, як грубість, безпечність, необережність під час несення служби, недостатня фізична підготовка [13, с. 157–158].

Крім того, віктимними чинниками поведінки правоохоронців, що зумовлюють вчинення щодо них погроз або насильства, варто також віднести: зволікання із застосуванням (або взагалі відмова від застосування) відповідних заходів реагування на вчинення протиправних дій у передбачених законом випадках (фізичний вплив, спецзасоби, вогнепальна зброя); недотримання елементарних правил безпеки; невиправданий ризик (подекуди правоохоронці, переоцінюючи власні сили, діють самостійно, не чекаючи допомоги колег); хибне уявлення щодо рівня небезпеки правопорушника; втрата уваги та пильності; вчинення неузгоджених, непродуманих, а інколи й непрофесійних та/або неправомірних дій.

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на результати проведеного опитування працівників практичних підрозділів, переважна більшість (58,4 %) з яких відзначили, що здебільшого потерпілі у досліджуваних кримінальних правопорушеннях правоохоронці самі провокують вчинення

протиправних дій щодо них своєю непрофесійною поведінкою, яка характеризується низьким рівнем компетентності, неправомірністю дій та незнанням положень чинного законодавства. Варто додати, що така поведінка працівника правоохоронного органу має місце в разі неналежної психологічної та професійної його підготовки. Це своєю чергою ускладнює процес розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, адже як зазначають практики, непрофесійна поведінка правоохоронців викликає чимало труднощів на етапі судового розгляду: від скарг захисників до негативного ставлення до потерпілих прокурорів та суду. У зв'язку з цим для того, щоб переконати суд, доводиться проводити значну кількість слідчих (розшукових) дій у таких провадженнях.

Характеризуючи основні демографічні характеристики досліджуваної категорії осіб, варто зазначити, що за результатами вивчення кримінальних проваджень потерпілими у таких злочинах, переважно є чоловіки, що цілком логічно, зважаючи на гендерні особливості формування кадрового потенціалу правоохоронних органів. За віком такі особи, зазвичай, молоді (25-45 років), і мають переважно невеликий стаж роботи. Втім, необхідно зазначити, що у разі вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу з мотиву помсти, потерпілим у такому разі може бути цілком досвідчений правоохоронець з багаторічним досвідом роботи. Загалом, ми погоджуємось з думкою В. П. Беленка про те, що схарактеризувати потерпілих за рисами характеру, соціальним статусом або демографічними ознаками неможливо, оскільки кожна подія є індивідуальною та виникає за обставин, не пов'язаних із працівником правоохоронного органу, а залежить від особи правопорушника, його низької соціальної відповідальності та моральних якостей особи [14, с. 62]. На нашу думку, саме у цьому виявляється значення встановлення кореляційних зв'язків особи потерпілого з іншими елементами криміналістичної характеристики.

Значущим елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є *обстановка його вчинення*. Саме дані про обстановку

вчинення надають змогу більш повно визначити механізм та просторово-часові межі злочину. Крім того, обстановка вчинення злочину суттєво впливає на поведінку злочинця та вибір ним предмету, способу, засобів злочину. Необхідно відзначити методологічний принцип взаємної детермінації обстановки та інших елементів криміналістичної характеристики злочинів [96, с. 191].

У криміналістичних джерелах пропонується чимало дефініцій обстановки вчинення злочину, а також висловлюються різні позиції щодо її складових. Не вдаючись до наукових дискусій, пропонуємо взяти за основу визначення, яке, на наше переконання, найбільш вдало розкриває досліджуваний елемент криміналістичної характеристики: «Це обмежена просторово-часовими рамками конкретної події злочинна система, яка включає матеріальні, соціально-психологічні елементи оточуючого злочинця та спеціально обраного ним середовища, в якому вчиняється злочинне діяння, які можуть впливати на формування структури інших елементів криміналістичної характеристики, на характер поведінки людей, які беруть у ньому участь, та характеризувати умови, в яких вони діяли, обумовлювати комплекси характерних для даного злочину слідів та методику розслідування» [278, с. 85]. Примітно, що у даному визначенні, крім відображення зв'язку обстановки вчинення з іншими складовими криміналістичної характеристики, акцентовано на впливі особливостей обстановки вчинення злочину і на формування методики розслідування.

На наше переконання, для криміналістичної характеристики досліджуваної категорії кримінальних правопорушень важливого значення набувають такі складові обстановки вчинення, як дані про час та місце протиправних діянь, а відтак вони підлягають обов'язковому вивченню та встановленню закономірних зв'язків між ними. Такої думки дотримується і Гусєва В. О., стверджуючи, що обстановка дійсно є широким поняттям та охоплює час і місце. Обґрунтованість дослідження останніх не викликає жодних сумнівів, адже це є передумовою розроблення методики

розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [78, с. 117].

Очевидно, що встановлення часу вчинення злочину має важливе криміналістичне значення. Насамперед це пов'язано з впливом часу на всі етапи виникнення, існування та використання доказової інформації. Урахування впливу часового чинника на процес розслідування дозволяє: а) визначити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) порахувати тривалість різних подій та ін. [153, с. 277].

Крім того, час, місце та обстановка, в якій скоєно кримінальне правопорушення, відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного розкриття і розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Ці обставини мають велике значення, оскільки, будучи пов'язаними з іншими елементами криміналістичної характеристики, суттєво впливають на визначення завдань розслідування [155, с. 23].

Варто відзначити, що можливість встановлення точного часу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу часто залежить від особи потерпілого. Так, якщо це патрульний поліцейський, фіксація дій злочинця із зазначенням точного часу здійснюється за допомогою портативної відеокамери, що постійно увімкнена під час патрулювання. Якщо ж потерпілим виявиться працівник правоохоронного органу, діяльність якого не вимагає постійної відеофіксації, час вчинення може бути з'ясований за допомогою свідчень самого потерпілого, свідків або даних відеокамер, які встановлені у публічних місцях [133, с. 657].

Якщо визначати час доби, коли найчастіше вчиняються досліджувані правопорушення, то це, безперечно вечірні та нічні години. Певною мірою це можна пояснити тим, що саме в цей час (після роботи) злочинці вживають алкогольні напої, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій та залучення для їхнього урегулювання поліцейських, і як вже зазначалося вище,

саме у стані алкогольного сп'яніння вчиняється значна частина таких злочинів.

Аналіз слідчої та судової практики, а також наукових надбань інших вчених, дозволив встановити типові місця вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Варто акцентувати, що відмітною ознакою обстановки вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є умови очевидності, тобто присутність свідків протиправних дій, адже у переважній більшості вони вчиняються на відкритому просторі, зокрема, у громадських місцях: на вулицях та площах, автошляхах, у дворах будинків, вокзалах, парках, автостоянках тощо. Щодо приміщень, то такі протиправні дії часто мають місце у торговельних та розважальних закладах, а також за місцем помешкання злочинця чи потерпілого. Непоодинокими також є випадки вчинення злочинів, передбачених ст. 345 КК України, безпосередньо у приміщеннях правоохоронних органів чи біля них, установах виконання покарань тощо [238, с. 25].

Приклад 1. 18 червня 2020 р., близько 19 год. 17 хв. від оперативного чергового Долинського ВП Калуського ВП ГУНП в Івано-Франківській області було отримано повідомлення про те, що ОСОБА_1 під приміщенням вищевказаного відділення поліції порушує громадський порядок, вчинивши конфлікт із ОСОБА_5.

Виконуючи свої службові обов'язки, оперуповноважений сектору кримінальної поліції ОСОБА_2, перебуваючи у добовому чергуванні у складі СОГ, прибув на місце вчинення правопорушення, де виконуючи вимоги ч. 3 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» назвав своє прізвище, посаду, спеціальне звання та розпочав словесну бесіду із ОСОБА_1 щодо припинення протиправних дій. ОСОБА_1 при цьому поводив себе зухвало та в грубій формі висловився образливими словами щодо ОСОБИ_2, розпочавши сутичку із останнім, під час якої ОСОБА_1 підійшов до власного автомобіля, який був припаркований неподалік відділення поліції та дістав із салону ніж.

У подальшому, реалізуючи свій злочинний умисел, він наніс удар лезом ножа та спричинив ОСОБА_2 тілесні ушкодження у вигляді різаної рани верхньої третини лівого передпліччя з ускладненнями, які належать до середньої тяжкості тілесних ушкоджень [36].

Приклад 2. ОСОБА_1 відбував покарання в Керченській виправній колонії № 126. 08.10.2012 року, близько 16 год. 30 хв. на території КПП-2 при виведенні засуджених з території промислової зони в житлову, молодшими інспекторами відділу нагляду і безпеки ОСОБА_2 і ОСОБА_3 був проведений неповний особистий обшук засудженого ОСОБА_1, в ході якого останній чинив опір молодшому інспектору ОСОБА_2, що знаходився при виконанні службових обов'язків, що виразилося в активній фізичній протидії, відштовхуванні рук інспектора і нанесенні йому двох ударів в область обличчя, чим спричинив останньому легкі тілесні ушкодження [38].

Вивчення кримінальних проваджень за ст. 345 КК України також надає змогу стверджувати про те, що часто дії, передбачені даною нормою, вчиняються під час проведення масових заходів (демонстрацій, акцій протестів, футбольних матчів тощо).

Приклад. За повідомленням прес-служби поліції м. Києва 15 грудня 2021 р. в центрі Києва сталися сутички між учасниками протестів ФОПів і правоохоронцями. В результаті постраждали близько 40 правоохоронців. Один поліцейський під час зіткнень отримав удар по голові, в результаті чого втратив свідомість. Інші правоохоронці отримали хімічні опіки очей [205].

Цілком очевидно, що в умовах війни напади на працівників правоохоронних органів більш численними є на прилеглих до проведення бойових дій, а також деокупованих територіях.

Приклад. Під час патрулювання Сєвєродонецька на бійця батальйону «Луганськ-1 імені Героя України Сергія Губанова» було здійснено напад.

Близько 15:15 патрульний наряд бійців БППОП «Луганськ-1» зупинили чоловіка та жінку, які поводитися підозріло. На прохання поліцейських зупинитися та надати документи, що посвідчують особу, 29-річний чоловік

дістав з одягу ніж та завдав їм декілька ударів поліцейському в область грудної клітини.

Завдяки бронежилету тяжких травм вдалося уникнути. Під час роззброєння та затримання нападник продовжував намагатися завдавати удар ножом поліцейському. До чоловіка були застосовані поліцейські заходи примусу відповідно до ст. 44 та 45 Закону України «Про Національну поліцію» [185].

На думку низки науковців, місце вчинення злочину, крім місця його безпосереднього вчинення, охоплює й місце, де відбувалися підготовчі дії, місця локалізації та приховування слідів злочину (знарядь, засобів, предмета тощо) [153, с. 276–277; 287, с. 256]. Беручи до уваги таку позицію, виявляється тісний зв'язок між даною складовою обстановки вчинення зі способом реалізації та мотивом вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Так, якщо таке кримінальне правопорушення вчиняється спонтанно, без попередньої підготовки, то й місце його вчинення збігається з місцем безпосередньої реалізації злочинних дій. Якщо ж погроза або насильство вчиняються з мотиву помсти, плануються заздалегідь та охоплюють дії з підготовки та приховування слідів, то й місце кримінального правопорушення може охоплювати декілька локацій.

Втім, як засвідчують результати аналізу практики розслідування досліджуваної категорії проваджень, кількість кримінальних правопорушень серед них, які вчинялися з мотиву помсти (і відповідно мали розширену локалізацію), є незначною. Підтверджують цю тезу і напрацювання інших науковців. Так, досліджуючи місце вчинення кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, В. О. Гусєвою було встановлено, що у 97 % місце виявлення кримінальних правопорушень (що мають матеріальний склад, тобто посягання на життя, здоров'я та майно працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку та їхніх близьких родичів) збігаються із місцем їх вчинення [91, с. 143].

Встановлені вище особливості, що становлять зміст криміналістичної характеристики вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, мають значний вплив на організацію і тактику розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Висновки до розділу 1

1. Потреба у особливому захисті правоохоронців виникла практично паралельно із зародженням державності. Так, перші норми права про відповідальність за насильство щодо осіб, які за своїми службовими функціями приблизно відповідають сучасному уявленню про працівників правоохоронних органів, містилися ще у Руській Правді. І саме в цьому документі відбулося формування та законодавче закріплення однієї з конститутивних ознак суб'єктивної сторони сучасного складу злочину – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу – мотив злочину, який виражається через опредметнення злочинної діяльності винного, що пов'язується зі службовою діяльністю потерпілого.

2. Кримінально карані діяння, що охоплюються ст. 345 КК України узгоджуються зі змістом відповідних норм у Кримінальних кодексах більшості зарубіжних країн. Так, у КК Австрії, Азербайджану, Аргентини, Білорусі, Бразилії, Вірменії, Грузії, Данії, Естонії, Іспанії, Італії, Казахстану, Китаю, Литви, Ліхтенштейну, Молдови, Норвегії, Таджикистану, Туреччини, Туркменістану, Фінляндії, Чорногорії, Швеції погрози та насильство щодо правоохоронців розміщені в межах одного й того ж або одних і тих самих складів кримінальних правопорушень (як в одній, так і в різних частинах однієї статті).

3. За результатами порівняння норм КК України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності зроблено висновок про те, що у криміналістичному аспекті зазначені діяння виявляють аналогію з досліджуваним складом у таких елементах криміналістичної характеристики, як

особа злочинця, особа потерпілого, обстановка вчинення, слідова картина та ін. Водночас, враховуючи те, що найчастіше способи вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу пов'язані із нанесенням тілесних ушкоджень потерпілому, в межах представленого дослідження можуть бути використані наукові напрацювання щодо розслідування кримінальних правопорушень, вчинюваних із застосуванням фізичного насильства.

4. Аналіз доробку вітчизняних науковців свідчить про значний дисбаланс між кримінально-правовими, кримінологічними та криміналістичними дослідженнями визначеної категорії кримінальних правопорушень. Серед наукових праць українських вчених суттєву перевагу тривалий період мали роботи, присвячені дослідженню питань кримінально-правової відповідальності за такі діяння. Дещо ширше представлені праці науковців в межах кримінологічних досліджень. Що ж стосується розроблення методичного підґрунтя для розслідування таких кримінальних правопорушень, що реалізується в межах підготовки робіт криміналістичного циклу, то окремі такі роботи почали з'являтися лише останнім часом і їхня кількість є вкрай обмеженою.

5. Особливості способу вчинення погроз чи насильства щодо працівника правоохоронного органу виявляють тісний зв'язок з мотивами та метою дій правопорушника: якщо кримінальне правопорушення вчиняється з мотиву помсти за минулі дії працівника правоохоронного органу, то зазвичай, безпосередньому вчиненню злочину передують підготовчі дії, а також наявні дії, спрямовані на приховання слідів злочину. Якщо злочин вчиняється раптово, як безпосередня агресивна реакція на певні дії правоохоронця, спосіб вчинення не охоплює вищезазначені етапи. Крім того, мотивація виявляє кореляційні зв'язки і з іншими елементами криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, зокрема, з особою злочинця: з мотиву помсти погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу вчиняють, як правило, особи з кримінальним минулим, а без попередньої підготовки, імпульсивно такі правопорушення вчиняються пересічними особами, часто в

стані алкогольного сп'яніння. Відтак і програма дій слідчого під час розслідування таких злочинів буде різнитися, а слідство плануватиметься у різний спосіб.

6. Слідова картина інформативна та відображена у матеріальних (на місці події, тілі (одязі) потерпілого чи підозрюваного, за місцем їхнього проживання (роботи), у місцях приховання знарядь тощо), електронних (відео-, звукозаписи) та ідеальних (показання свідків та очевидців події) слідах. В наслідок застосування фізичного впливу на тілі потерпілого можуть залишатися сліди у вигляді різного ступеню тілесних ушкоджень, кількість і локалізація яких має важливе значення для встановлення факту наявності у підозрюваного умислу на вчинення тих чи інших протиправних дій щодо працівника правоохоронного органу. Важливим джерелом криміналістично значущої інформації у досліджуваних провадженнях є різного роду документи: рапорти (заяви) працівників правоохоронних органів, службові журнали, відомості, накази, посадові інструкції, посвідчення, висновки службових розслідувань, пояснення очевидців, результати судово-медичних досліджень тощо.

7. В якості слідів учинення досліджуваних злочинів також часто виступають відеозаписи на електронних носіях інформації: флеш-носії, мобільні телефони, планшети, відеокамери, де можуть бути зафіксовані події злочину. Даний факт зумовлений, зокрема тим, що діяльність окремих категорій поліцейських під час несення служби в обов'язковому порядку фіксується на відеокамеру. Крім того, значна кількість таких кримінальних правопорушень вчиняється у публічних місцях, де можуть бути встановлені камери відеоспостереження.

8. Найчастіше кримінальні правопорушення, передбачені ст. 345 КК України, вчиняються громадянами України (99,6 %) чоловічої статі (78,2 %), віком 29-39 років (54,5 %), із загальною середньою та професійно-технічною освітою (разом – 84,7 %), раніше не судимі (85,9 %), працездатні, які не працюють і не навчаються (69,5 %), часто у стані алкогольного сп'яніння (41 %) [120].

Потерпілими в результаті вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу найчастіше стають особи, які здійснюють діяльність по боротьбі зі злочинністю та безпосередньо контактують з населенням – працівники поліції: патрульні (ГРПП, ГШР), поліцейські офіцери громади, працівники оперативних підрозділів, слідчі, дізнавачі. Крім того, погрози і насильство вчиняють щодо працівників органів й установ виконання покарань (працівники виправних колоній, слідчих ізоляторів) (35 %), органів прокуратури (20 %), органів державної лісової охорони (15 %), Прикордонної служби (10 %), рибоохорони (10 %), військовослужбовців Національної гвардії України (10 %) та ін.

Відмітною ознакою обстановки вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є умови очевидності, адже у переважній більшості вони вчиняються на відкритому просторі, зокрема, у громадських місцях: на вулицях та площах, автошляхах, у дворах будинків, вокзалах, парках, автостоянках тощо. Щодо приміщень, то такі протиправні дії часто мають місце у торговельних та розважальних закладах, а також за місцем помешкання злочинця чи потерпілого. Непоодинокими також є випадки вчинення злочинів, передбачених ст. 345 КК України, безпосередньо у приміщеннях правоохоронних органів чи біля них, установах виконання покарань тощо.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню, слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Як відомо, розслідування злочину складається з декількох етапів, найважливішим з яких у досліджуваній категорії, як і у переважній більшості інших проваджень, є початковий. Саме на даному етапі важливо зібрати необхідну вихідну інформацію, визначити коло завдань слідства, встановити алгоритм початкових дій і заходів, а також здійснити невідкладні слідчі (розшукові) дії для формування необхідної доказової бази. Будь-яка помилка або затримка на даному етапі розслідування може виявитись фатальною та призвести до значного ускладнення подальшого процесу розслідування або взагалі до унеможливлення встановлення істини.

Значущим елементом структури окремої криміналістичної методики, що характеризує початковий етап розслідування кримінального правопорушення є обставини, які підлягають встановленню на його початковому етапі. У цьому сенсі цілком слушно зауважує В. В. Колесніков, стверджуючи, що знання предмета доказування дозволяє слідчому чи працівнику органу дізнання швидко і правильно спланувати та цілеспрямовано провести розслідування [147, с. 48].

О. В. Пчеліна у даному контексті зазначає, що зміст початкового етапу розслідування кожного злочину полягає, передусім, у встановленні його обставин, які необхідні для прийняття обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні. Розслідування злочинів окремих видів, зазначає вчена, здійснюється за типовою програмою, яка передбачає доказування переліку обставин, зазначених у ст. 91 КПК України. Криміналістика, як прикладна наука, пристосовує перелік обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, до типових умов, що виникають під час розслідування конкретних злочинів. Тому обставини, які підлягають установленню (входять до предмету

доказування) у кримінальному провадженні, доцільно виокремлювати як тактичні завдання (задачі) розслідування. При цьому, ці тактичні завдання формулюються з урахуванням специфіки предмета доказування в кримінальних провадженнях по конкретному виду кримінального правопорушення та визначають основні напрями розслідування [227].

Для початку кримінального провадження необхідна інформація з ознаками конкретного кримінального правопорушення. Аналіз кримінальних проваджень, а також результати опитування практичних працівників дозволили встановити основні джерела надходження інформації про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України:

1) найпоширенішим (99,8 %) джерелом інформації про вчинення досліджуваних злочинів є рапорти самих постраждалих – працівників правоохоронних органів про вчинені щодо них (або їхніх близьких родичів) погрози або насильство;

2) інформація про вчинення насильницьких дій щодо працівника правоохоронного органу може надійти із закладів охорони здоров'я (16,6 %);

3) не надто численним (15,3 %), втім не менш значущим джерелом інформації про подію злочину в умовах латентності досліджуваних кримінальних правопорушень, є повідомлення пересічних осіб-очевидців, а також представників підприємств, установ, організацій, на території яких сталися такі кримінальні правопорушення;

4) джерелами надходження інформації про погрози або насильство, вчинені щодо працівників правоохоронних органів можуть також бути: виявлення факту вчинення погроз чи насильницьких дій щодо працівника правоохоронного органу іншою посадовою особою такого органу (3,5 %) або під час здійснення інших кримінальних проваджень (3,1 %); повідомлення (публікації) у засобах масової інформації та Інтернеті (1,2 %) (додаток А).

Варто зазначити, що останні з визначених джерел хоча і є нечисленними, однак також мають важливе значення, оскільки нерідко потерпілі у таких кримінальних правопорушеннях подекуди не приділяють належної уваги фактам

вчинення посягань щодо них. У певній частині випадків це пояснюється небажанням витратити час, а інколи – навіть сприйняттям таких подій в якості невід’ємного атрибуту своєї професійної діяльності.

В. О. Гусєва у монографічному дослідженні теж зазначає, що на практиці дані про вчинення кримінальних правопорушень щодо працівників правоохоронних органів можуть міститися не лише у їхніх рапортах, а й у поясненнях (як потерпілих, так і очевидців), заявах потерпілих, заявах і поясненнях членів сім’ї, поясненнях інших очевидців, а також поясненнях осіб, у діях яких вбачається причетність до вчинення кримінальних правопорушень, їхніх заявах та в інших матеріалах [78, с. 180].

Під час встановлення обставин конкретного кримінального правопорушення, насамперед, варто пам’ятати про те, що вони мають охоплювати обставини, визначені у ст. 91 КПК України, оскільки останні є обов’язковим предметом доказування для всіх кримінальних правопорушень.

Досліджуючи думки вчених щодо переліку специфічних (крім визначених законодавцем у ст. 91 КПК України) обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення, можна відзначити їхній плюралізм. Втім більш детальний аналіз наукових підходів дозволяє дійти висновку про те, що всі ці обставини можна визначити у межах наступних груп:

- обставини, що характеризують кримінальну подію (її сутність, умови та наслідки; спосіб підготовки, вчинення і приховування слідів; використані знаряддя і засоби тощо);
- обставини, що характеризують особу злочинця;
- обставини, що характеризують об’єкт злочинного посягання (у тому числі потерпілого);
- інші специфічні обставини залежно від конкретного кримінального правопорушення [132, с. 56].

Цілком логічною у цьому сенсі уявляється думка В. О. Гусєвої про те, що кожне вчинене кримінальне правопорушення є унікальним, а тому неможливо

передбачити весь перелік обставин, що підлягають установленню у кожному конкретному випадку, однак будь-яка окрема криміналістична методика повинна передбачати специфічні обставини, які підлягають установленню, що вирізняють певний вид кримінального правопорушення з-поміж інших та підлягають установленню під час їх розслідування [91, с. 184].

Зважаючи на те, що способи учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу виявляють аналогію зі способами вчинення інших посягань та життя та здоров'я особи, уявляється логічною й подібність обставин, які необхідно встановити під час їхнього розслідування.

Так, докладний перелік обставин, які необхідно встановити під час розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень, пропонує С. О. Сафронов: 1) обставини, що стосуються суб'єкта злочину (анкетні дані, стан здоров'я, наявність судимостей тощо); 2) обставини, що встановлюють суб'єктивну сторону злочину (мотив, привід, мета вчинення злочину, винність особи, форма вини); 3) обставини, що належать до об'єктивної сторони злочину і до події злочину (час, місце, способи готування та вчинення злочину, засоби, знаряддя, зв'язки між злочинцем та потерпілим, ознаки й тяжкість ушкодження, механізм його виникнення, його характер та локалізація тощо); 4) обставини, встановлення яких має значення для кваліфікації діяння; 5) обставини, що визначають розмір шкоди від вчиненого злочину; 6) обставини, що вказують на постзлочинну діяльність особи, яка заподіяла тілесне ушкодження; 7) інші обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність; 8) причини й умови, що сприяли заподіянням тілесного ушкодження; 9) обставини, встановлення яких сприяє виявленню іншого злочину, можливість учинення якого обумовлюється заподіянням тілесного ушкодження [239, с. 57–64].

Отже, якщо спосіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, пов'язаний із нанесенням потерпілому тілесних ушкоджень різного ступеню, до основних обставин, які належить встановити на початковому етапі належать: стан здоров'я потерпілого і

обвинуваченого (підозрюваного) під час та після вчинення злочину, наявність у них фізичних та психічних вад; наявність зв'язків і характер можливих попередніх взаємовідносин особи, яка вчинила злочин, та потерпілого; причинний зв'язок між діями правопорушника та наслідками у вигляді тілесних ушкоджень правоохоронця; ставлення винного до вчинених ним дій та інші факти, які можуть мати значення залежно від умов конкретного правопорушення.

Крім того, при встановленні способу нанесення тілесних ушкоджень слід обов'язково з'ясувати: а) якими діями нанесено тілесні ушкодження, способи нанесення ударів, правою чи лівою рукою, ногами, головою, їх направленість і силу, кількість та частоту, розташування особи, що завдавала ушкодження, потерпілого й інших учасників конфлікту в момент нанесення кожного ушкодження; б) знаряддя і засоби нанесення тілесних ушкоджень: вогнепальна і холодна зброя, інші предмети, у тому числі побутові (кухонні ножі, молотки, викрутки тощо), отруйні речовини, вибухові пристрої, тварини, транспортні засоби тощо; в) кому саме належали знаряддя і засоби вчинення злочину (злочинцю, потерпілому, третім особам тощо) [115, с. 8, 9].

Необхідно також акцентувати на тому, що за наявності припущень про нанесення потерпілому тілесних ушкоджень у стані необхідної оборони або при перевищенні її меж, обов'язково необхідно встановити та підтвердити факт активних дій правоохоронця щодо правопорушника та з'ясувати всі подробиці події.

В. О. Гусєва, розробляючи методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганнями на життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань з охорони громадського порядку та їхніх близьких родичів, виділяє наступні групи необхідних для встановлення обставин: 1) загальні обставини, що підлягають установленню під час розслідування вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень; 2) окремі обставини, які характеризують професійну діяльність потерпілих, серед іншого ті, що підтверджують їхній спеціальний статус; 3) окремі обставини, які

підтверджують зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням та діяльністю потерпілого [91, с. 187].

Висловлюючи цілковиту солідарність із вченою, вважаємо за необхідне звернутися також і до напрацювань вчених, які досліджували особливості розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на інших осіб зі спеціальним статусом, наприклад, журналістів. Так, А. В. Коваленко пропонує наступний орієнтовний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів:

1. Особа потерпілого (анкетні дані, професія, рід діяльності, фізіологічний та психологічний стан).

2. Здійснення потерпілим професійної журналістської діяльності або здійснення кимось із близьких родичів або членів сім'ї потерпілого професійної журналістської діяльності.

3. Подія вбивства або тілесного ушкодження (час, місце, інші обставини).

4. Причина смерті або характер і тяжкість тілесних ушкоджень потерпілого (в тому числі час настання смерті, характер ушкоджень, що призвели до смерті, а у випадку тілесних ушкоджень їх тяжкість, локалізація на тілі жертви, час їх заподіяння та механізм виникнення).

5. Мало місце насильницьке заподіяння смерті/тілесних ушкоджень чи зазначені негативні наслідки настали внаслідок інших причин (хвороба, нещасний випадок, заподіяння шкоди особою самою собі тощо).

6. Спосіб та засоби вчинення вбивства або заподіяння тілесного ушкодження (в тому числі способи та засоби готування та приховування злочину).

7. Особа злочинця (анкетні дані, особисті та професійні якості, фізіологічний та психологічний стан).

8. Співучасники вбивства або заподіяння тілесних ушкоджень, роль кожного з них у вчиненні злочину.

9. Зв'язки між злочинцем та потерпілим.

10. Форма вини, мета злочину.

11. Спеціальний мотив – вчинення злочину у зв'язку з професійною діяльністю журналіста (в тому числі потрібно встановити, які саме прояви професійної журналістської діяльності стали причиною злочинного посягання та чи були такі прояви законними).

12. Вид і розмір шкоди, завданої посяганням на життя чи здоров'я журналіста, а також розмір процесуальних витрат.

13. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, а також обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження [142, с. 106–107].

Запропоновані вище обставини, на нашу думку, можуть послужити основою для вироблення переліку обставин, які необхідно встановити під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, оскільки їхня специфіка також визначається необхідністю встановлення причинного зв'язку між професійною діяльністю та кримінальним правопорушенням. При цьому необхідно наголосити, що особливості таких обставин визначатимуться залежно від способу вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень.

Отже до ключових обставин, які необхідно встановити у провадженнях за ст. 345 КК України, належить підтвердження даних про те, що кримінальне правопорушення вчинялося не просто щодо пересічної особи або спрямовувалося на порушення громадського порядку, а було зумовлене саме професійною правоохоронною діяльністю потерпілого.

При встановленні даних щодо виконання потерпілим своїх обов'язків під час вчинення проти нього кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, необхідно звернути увагу на те, що таке виконання повинно мати законний характер. В іншому випадку, у разі вчинення відповідних діянь за відсутності законного характеру дій з боку потерпілого (зловживання владою,

перевищення влади тощо) кваліфікація за вказаною нормою виключається. Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 під виконанням службового обов'язку розуміється діяльність особи, яка входить до кола її повноважень [222].

На підставі зазначеного, можна дійти висновку, що основним критерієм для визначення наявності чи відсутності службового обов'язку, є те, здійснюють чи не здійснюють ці особи надані їм повноваження. У загальному вигляді під повноваженням прийнято розуміти право фізичної чи юридичної особи вчинювати певні дії або утримуватися від їх вчинення. Зрозуміло, що у такому значенні повноваженнями наділені будь-які суб'єкти правовідносин. У свою чергу їх можна умовно поділити на тих, які мають державно-владні повноваження, і тих, які мають юридично-владні повноваження. Державно-владні повноваження виражають волю держави і передаються нею службовим особам на підставі закону. Юридично-владні не є виразом волі держави, але вони мають законний характер. На підставі того, що потерпілим при вчиненні злочину, передбаченого ст. 345 КК України може бути лише працівник правоохоронного органу, на нашу думку, цілком вірним є висновок, що «виконання службових обов'язків» полягає у виконанні функцій працівника влади, якими є зазначені особи, на підставі законодавчо закріпленого поняття «службова особа» (примітка до ст. 364 КК України). Представниками влади є працівники державних органів та установ, які наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними і юридичними особами незалежно від їх відомчої належності або підлеглості. Необхідно зазначити, що службові обов'язки працівників правоохоронних органів визначаються нормативно-правовими актами, що регламентують повноваження зазначених осіб. Особа набуває таких повноважень з моменту призначення на певну посаду, відповідно до чинного трудового законодавства. В окремих випадках особа може бути призначена на посаду на підставі відповідного рішення уповноваженої особи (керівника

структурного підрозділу, керівника вищестоящого органу тощо), яке може мати місце у письмовій або усній формі, з обов'язковим зазначенням цього факту у відповідних документах, що визначають трудову діяльність певної особи (працівника правоохоронного органу) [159, с. 13–14].

Якщо потерпілими від досліджуваних кримінальних правопорушень є близькі родичі правоохоронця, до обставин, що необхідно встановити додається підтвердження родинного зв'язку між ними і особою, професійна чи громадська діяльність яких передбачає реалізацію правоохоронних та правозастосовних функцій. Такі факти підтверджуються випискою з наказів про призначення особи на відповідну посаду (довідкою з відділу кадрів), чи залучення її до відповідної діяльності, пов'язаної з охороною громадського порядку та забезпеченням громадської безпеки, а також офіційними документами, виданими державними органами, що підтверджують родинні зв'язки з потерпілим (свідоцтвами про шлюб, народження тощо або витягами з Єдиного демографічного реєстру) [79, с. 209].

Як зазначалося вище, наступною групою обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є виявлення залежності між фактом посягання та професійною діяльністю потерпілого. Це передбачає встановлення мети та мотивів кримінально протиправного діяння. Мета у таких кримінальних правопорушеннях має три прояви: не допустити виконання службових обов'язків, зупинити чи перервати їх виконання або ж помститися потерпілому за вже здійснені службові обов'язки.

Отже, ураховуючи вищевикладене, а також беручи до уваги результати аналізу практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, можна запропонувати наступний типовий перелік обставин, що підлягають встановленню під час розслідування таких кримінальних правопорушень:

1) дані, що характеризують особу потерпілого та його діяльність: анкетні дані, посада, фізіологічний та психологічний стан на момент учинення

кримінального правопорушення; факт виконання ним службових обов'язків як працівника правоохоронного органу (яких саме та їхню законність) або здійснення такої діяльності близьким родичем потерпілого (яким саме та підтвердження факту родинних зв'язків);

2) дані щодо події кримінального правопорушення: час, місце, обстановка; спосіб учинення (словесні образи, погрози, фізичне насильство та у чому конкретно вони виявлялись); знаряддя та засоби, що використовувались для вчинення протиправних дій (у тому числі на етапі підготовки та приховування слідів кримінального правопорушення); наслідки кримінального правопорушення, зокрема характер, ступінь тяжкості та локалізація тілесних ушкоджень на тілі потерпілого, механізм та давність їх виникнення тощо; причинно-наслідковий зв'язок між діями злочинця та наслідками, передбаченими у ст. 345 КК України; наявність очевидців події (камер відеофіксації);

3) дані щодо особи злочинця: анкетні дані, особисті та професійні якості, фізіологічний та психологічний стан, наявність попередніх судимостей, форма вини, мета та мотив його протиправних дій, що пов'язані з виконанням потерпілим його службових обов'язків (важливо встановити, чи усвідомлював злочинець, що вчиняє протиправні дії саме щодо працівника правоохоронного органу); характер (за наявності) зв'язків із потерпілим; інші співучасники вчинення кримінального правопорушення та їхні ролі [132, с. 58–59].

Крім зазначених, необхідно також встановити й інші обставини, передбачені у ст. 91 КПК України, зокрема: які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання, а також виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; вид і розмір шкоди, завданої посяганням на життя чи здоров'я потерпілого, а також розмір процесуальних витрат [158].

Встановити необхідні дані до початку кримінального провадження можливо шляхом здійснення превентивних поліцейських заходів, зокрема, проведення опитування особи (усно або письмово). Саме завдяки реалізації цього заходу можливе оперативне з'ясування окремих обставин кримінального правопорушення або відомостей про особу, яка його вчинила, для її якнайшвидшого встановлення та затримання за «гарячими слідами». Уявляється, що в умовах відсутності закріпленого на законодавчому рівні механізму реалізації перевірки за заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення, про що науковці неодноразово зазначали у своїх працях [17; 276], здійснення вищезазначених заходів є чи не єдиним джерелом отримання важливих даних на цьому етапі.

На переконання О. В. Пчеліної, обставини, які підлягають установленню, обов'язково повинні відобразитися у структурі окремої криміналістичної методики, однак не мають виокремлюватися. На думку вченої, їх слід висвітлювати поряд із типовими криміналістичними ситуаціями, тактичними завданнями, версіями, особливостями планування тощо в тій частині методики розслідування злочинів окремих видів (груп), де йдеться про особливості здійснення досудового розслідування на етапі збирання та перевірки інформації про злочин, на початковому та подальшому етапах [226, с. 189].

Ми також підтримуємо позицію вченої і пропонуємо в межах даного підрозділу розглянути типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Значення вироблення типових слідчих ситуацій у криміналістичній методиці важко переоцінити, адже вони є важливими інструментом слідчого, що дозволяє максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування злочинів шляхом швидкого визначення кола пріоритетних завдань, уникаючи марної втрати часу й сил. На основі зіставлення типової слідчої ситуації та ситуації конкретного кримінального правопорушення, використовуючи зв'язки між елементами криміналістичної характеристики даної групи злочинів, слідчий

може спланувати процес розслідування й найефективніше вирішити завдання встановлення особи, яка вчинила злочин [145, с. 247].

У теорії криміналістики сформовано чимало концепцій щодо поняття та можливості типізації слідчих ситуацій. Конкретна слідча ситуація завжди індивідуальна і тому типізація слідчих ситуацій за всією повнотою їх змісту неможлива. Тому типізувати слідчі ситуації можна головним чином по одному з основних компонентів. Зазвичай як така умова обирається наявність інформації про подію злочину та його учасників. Типовими вважаються ситуації, з якими стикається слідчий на початковому чи наступному етапі розслідування злочину залежно від повноти вихідних даних [282, с. 148].

Знані криміналісти О. М. Колесніченко і В. Є. Коновалова зазначали, що кожен злочин, поряд з більшою чи меншою схожістю з іншими злочинами, має комплекс індивідуальних, неповторних ознак, він індивідуальний. Однак це не означає, що кількість типових слідчих ситуацій і відповідних їм завдань розслідування нескінченна. Стосовно цього слід враховувати, що слідча ситуація встановлюється через відношення наявної інформації до даної в криміналістичній характеристиці та визначення завдань щодо збирання і дослідження необхідної інформації для з'ясування обставин, що становлять предмет доказування. Оскільки предмет доказування окреслений і ознаками складу злочину, і положеннями КПК, остільки і перелік основних слідчих ситуацій може бути визначений точно [146, с. 69].

Нам імпонують положення щодо слідчої ситуації, сформульовані В. Л. Синчуком. Автор пропонує враховувати їх як при типізації слідчих ситуацій, так і в ході практичного застосування:

а) типова слідча ситуація – це наукова абстракція, в якій відображені найбільш загальні, ймовірні риси, що характеризують хід і стан розслідування на певному етапі;

б) для забезпечення типізації з усіх компонентів, що входять до структури слідчої ситуації, доцільно залишити тільки компоненти інформаційного характеру. Навіть така «урізана типізація», заснована на використанні тільки

джерел інформаційного характеру, має свою практичну спрямованість щодо найбільш продуманої побудови слідчих версій, визначення оптимального напрямку розслідування, обрання найбільш ефективного комплексу слідчих дій і тому має право на існування;

в) інформаційною базою типових слідчих ситуацій є частота зустрічності ситуацій конкретних, що обумовлює необхідність аналізу і оцінки значного емпіричного матеріалу. При цьому од ним із істотних критеріїв віднесення конкретної ситуації до розряду типової слід вважати ступінь впливу останньої на процес визначення послідовності проведення слідчих дій або тактичних операцій. Іншими словами, в методиці розслідування окремих видів злочинів як типові мають бути виділені такі слідчі ситуації, які істотно впливають на формування алгоритму дій слідчого. Якщо нехтувати цим критерієм, то можна дійсно ви значити невичерпну кількість варіантів слідчих ситуацій, які реально не впливають на формування методики, а тільки ви ступають як інформаційний баласт;

г) інформаційну структуру типових слідчих ситуацій складають відомості, сформульовані відносно даних, що входять до криміналістичної характеристики певного виду злочину та предмет доказування;

г) кожна типова слідча ситуація має «свій» сталий набір ознак (про хід і стан розслідування), система яких дозволяє індивідуалізувати її відносно певного етапу розслідування;

д) індивідуальність типової слідчої ситуації обумовлює побудову системи безпосередніх завдань і обрання найбільш ефективних шляхів та засобів їх вирішення [243, с. 183–184].

Критеріїв класифікації слідчих ситуацій у теорії криміналістики також вироблено чимало. Не вдаючись до у детальний аналіз всіх існуючих варіацій на дану тему, зазначимо, що, незважаючи на дискусії, які все ще тривають і різні, а часом й діаметрально протилежні, погляди на дане питання, їх поділ за наступними критеріями все ж таки знайшов підтримку більшості криміналістів. Зокрема, до найпоширеніших класифікацій можна віднести: 1) залежно від етапу

розслідування, у якому виникає слідча ситуація, – початкові, проміжні, кінцеві; 2) відповідно до рівня співвідношення інтересів учасників розслідування – конфліктні (проблемні) і безконфліктні (безпроблемні); 3) за можливістю досягнення мети розслідування (за ступенем інформаційної визначеності) – сприятливі та несприятливі; 4) за ступенем узагальнення – типові та специфічні (індивідуальні) [150, с. 155–156; 151, с. 185–186; 152, с. 387; 153, с. 239–240].

Особливу цінність для вироблення методики розслідування кримінальних правопорушень становить саме остання класифікація. Її існування обґрунтовується індивідуальністю і неповторністю слідчої ситуації окремо взятого розслідування, яка відображає і дає уявлення про обставини розслідування і є його фрагментом (епізодом). Разом з тим, кожній ситуації властива низка ознак, які роблять її схожою на інші ситуації, які складаються в процесі розслідування подібних злочинів і на підставі яких шляхом наукового узагальнення практики розкриття та розслідування злочинів формується певна модель або матриця, яка в свою чергу, дозволяє програмувати процес розслідування. Це і будуть типові слідчі ситуації [173, с. 46].

Аналіз наукового доробку вчених-криміналістів дозволяє підтвердити, що зазвичай умовою виділення типових ситуацій є обсяг наявної у слідчого інформації про подію злочину та його учасників. Втім, типізація може здійснюватися й на підставі інших критеріїв, таких як: обсяг та зміст відомостей, що вносяться до ЄРДР; визнання особою своєї провини, а також наявність бажання співпрацювати з правоохоронними органами; кількість співучасників; відносини між учасниками розслідування; джерело надходження інформації про скоєний злочин тощо.

Типізація слідчих ситуацій розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та версій, що висуваються, враховуючи умови кожної з них, потребує у тому числі висвітлення узагальнених алгоритмів вирішення зазначених ситуацій та перевірки побудованих версій. Такі алгоритми виступають основою для реальних дій слідчих під час розслідування конкретних кримінальних правопорушень. Як зауважує М. П. Кєптене, перелік таких

реальних заходів має спиратися на запропонований методикою розслідування алгоритм, та при цьому бути ширшим за нього, із застосуванням слідчими та оперативними працівниками творчого підходу до розслідування [124, с. 201].

Отже пропонуємо охарактеризувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та окреслити алгоритми дій слідчих органів у кожній з них. В якості критерію типізації слідчих ситуації у досліджуваних провадженнях пропонуємо обсяг наявної на початковому етапі розслідування інформації щодо особи злочинця та обставин події кримінального правопорушення. Вибір такого критерію обумовлений тим, що зазвичай встановлення даних щодо особи потерпілого та способу вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень не викликає особливих ускладнень. Наявність у практиці розслідування та частота виникнення описуваних нижче типових слідчих ситуацій підтверджена, крім результатів опрацювання емпіричних джерел, даними опитування практичних працівників слідчих органів (додаток А).

Найбільш поширеною (92,5 %) слідчою ситуацією, яка формується на початковому етапі розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень є ситуація, коли *кримінальне правопорушення вчиняється в умовах очевидності і порушник затримується безпосередньо на місці події або невдовзі після вчинення протиправних дій*.

Дана ситуація є найбільш сприятливою, оскільки особа злочинця відома і слідство має в своєму розпорядженні певний обсяг доказової інформації про подію здійсненого кримінального правопорушення. Спрямування розслідування у цій слідчій ситуації визначається залежно від повноти даних щодо обставин події кримінального правопорушення, а саме механізму та мотивів учинення незаконних дій. Можливі такі основні версії:

щодо характеру події:

було вчинено умисне кримінальне правопорушення щодо працівника правоохоронного органу;

потерпілий повідомив неправдиву інформацію про вчинення протиправних дій щодо нього;

мала місце необхідна оборона внаслідок незаконних дій працівника правоохоронного органу;

щодо мотиву погрози або насильства:

вчинення таких дій щодо працівника правоохоронного органу зумовлене його професійною діяльністю;

вчинено погрозу або насильство, не пов'язані з виконанням потерпілим його службових обов'язків;

щодо характеру зв'язку правоохоронної діяльності потерпілого з метою посягання на нього:

злочинець мав на меті припинити, перешкодити службовій діяльності потерпілого;

злочинець хотів помститися за здійснення потерпілим його професійної діяльності в минулому;

злочинець мав на меті змусити потерпілого до виконання службових обов'язків у тому чи іншому напрямі, або до фальсифікації результатів правоохоронної діяльності;

злочинець мав іншу мету, пов'язану із професійною діяльністю правоохоронця.

За таких обставин необхідно ретельно аналізувати й критично оцінювати інформацію, що надає затриманий, адже останній може заперечувати факт вчинення дій саме щодо правоохоронця або надавати неправдиві відомості про виправдувальні обставини (необхідна оборона, сильне душевне хвилювання тощо). Не варто також забувати і про можливість повідомлення неправдивих відомостей потерпілим, адже випадки, коли працівники правоохоронних органів перевищують чи зловживають наданими їм повноваженнями, непоодинокі. Трапляється, що потерпілий і обвинувачений під час провадження міняються місцями.

Важливою у такому випадку є ретельна перевірка матеріалів, що надійшли: рапорту (заяви) правоохоронця щодо якого скоєно злочинні дії; рапорту інспектора-чергового про отримання працівником поліції тілесних ушкоджень під час несення служби; пояснень очевидців та осіб, які брали участь у конфлікті; відомостей з інформаційної бази даних на осіб, причетних до скоєння злочинів щодо представників влади; копій медичних документів (акту судово-медичного обстеження, медичного висновку про тимчасову непрацездатність, довідки прийомного покою лікарні тощо); висновків службового розслідування за фактом дослідження обставин застосування фізичної сили (вогнепальної зброї) та інших документів, що стосуються матеріалів перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення; протоколу явки з повинною (за наявності).

Крім того, необхідно надіслати запити на отримання копій таких документів щодо особи потерпілого, як: наказ про призначення на посаду; наказ про відрядження для несення служби у відповідному підрозділі; наказ про присвоєння військового/спеціального звання; посадові інструкції, регламенти тощо; документи, що підтверджують факт перебування працівника правоохоронного органу при виконанні своїх службових обов'язків у момент здійснення щодо нього погрози чи насильства (наприклад, копія патрульно-постової відомості, бортового журналу патруля, журналу нарядів тощо); службова характеристика потерпілого.

В даному випадку алгоритм дій слідчого має наступний загальний вигляд: огляд місця події (у тому числі для встановлення наявності камер відеоспостереження), допит свідків-очевидців, особистий обшук підозрюваного та/або його освідчування, допит підозрюваного, призначення та проведення необхідних у конкретних випадках криміналістичних експертиз (зокрема судово-медичної експертизи для визначення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, що були отримані потерпілим). Крім того, у разі, якщо спосіб вчинення кримінального правопорушення охоплює стадію підготовки та/або приховування

слідів, доцільним може бути також проведення обшуку за місцем проживання підозрюваного для пошуку речових доказів.

За наявності розбіжностей у показах учасників події, варто здійснити перевірку наданої ними інформації на місці вчинення кримінального правопорушення за їхньою участю шляхом проведення повторного огляду місця події або слідчого експерименту. Доцільним може бути проведення їх одночасного допиту.

Важливою запорукою ефективності початкового етапу розслідування є оперативність проведення зазначених слідчих дій, завдяки якій може бути отриманий значний обсяг криміналістично значущої інформації та не втрачені важливі деталі події кримінального правопорушення.

Друга типова слідча ситуація формується, коли *правопорушника не виявлено на місці злочину, але наявні вихідні дані для організації його пошуку* (5,3 %). Основними тактичними завданнями за таких умов є встановлення особи злочинця – його ознак, місця перебування з метою подальшого затримання, а також збір доказів вини особи, яку є підстави вважати причетною до вчинення кримінального правопорушення [88, с. 219].

Версії можуть бути наступними:

щодо характеру події:

особа вчинила погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу та здійснила втечу з місця події;

обмова зниклої особи з метою перекладення на неї вини за вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу;

має місце добросовісна помилка очевидців щодо причетності зниклої особи до вчинення даного кримінального правопорушення.

щодо особи злочинця:

посягання вчинено особою, яка була об'єктом професійної правоохоронної діяльності;

посягання вчинено у зв'язку із виконанням потерпілим службових обов'язків, проте особою, яка не була об'єктом такої діяльності;

злочинець був знайомий з потерпілим до нападу;
 злочинець не був знайомий з потерпілим до нападу;
 злочин вчинявся одноособово або групою осіб та ін.

Крім того, можуть також висуватися різні припущення щодо можливого місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні даного правопорушення.

Версії щодо *мотивів та характеру зв'язку правоохоронної діяльності потерпілого з метою посягання на нього* можуть бути такими ж, як і у першій ситуації.

Характерною рисою даної ситуації є те, що враховуючи наявну інформацію, можна невідкладно розпочати здійснення заходів щодо перевірки даних про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення.

Залежно від характеру й обсягу інформації про подію вчиненого посягання та особи, яка вчинила злочин, слідчий в умовах цієї ситуації спочатку повинен проводити переважно негласні слідчі (розшукові) дії. До типових негласних слідчих (розшукових) дій за таких умов слід віднести наступні: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) тощо [91, с. 211, 212].

Метою проведення зазначених заходів є передусім перевірка достовірності наявних відомостей. Якщо дані про участь у вчиненні кримінального правопорушення певної особи підтвердяться, розробляється тактична операція із її затримання.

Однак необхідно наголосити, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться лише у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Крім того,

проведення переважної більшості таких дій під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 345 КК України неможливе через те, що це нетяжкі злочини (ч. 2 ст. 246 КПК України).

Після того, як особа, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення буде виявлена, здійснюються слідчі дії за алгоритмом, аналогічним у першій слідчій ситуації.

Найменш сприятливою для слідства є ситуація, коли *особу, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлено і інформації про неї немає внаслідок відсутності очевидців. Наявні окремі данні про спосіб учинення злочину, надані потерпілим (2,2 %).*

У зазначеній ситуації висувуються наступні загальні версії:

щодо події кримінального правопорушення:

сталось вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу або його близьких родичів, пов'язане з професійною діяльністю потерпілого;

вчинене кримінальне правопорушення не пов'язане з правоохоронною діяльністю потерпілого;

спосіб вчинення охоплює підготовчий етап та дії з приховування слідів злочину;

кримінальне правопорушення вчинене спонтанно, без попередньої підготовки.

Версії щодо мотивів та характеру зв'язку правоохоронної діяльності потерпілого з метою посягання на нього, а також щодо особи злочинця можуть бути аналогічними версіям у попередніх ситуаціях.

Якщо у попередній слідчій ситуації головним завданням початкового етапу слідства було встановлення особи злочинця, то за досліджуваних умов зусилля слідчого спрямовуються передусім на виявлення очевидців події з метою отримання вихідних даних для пошуку правопорушника.

У даній ситуації важливу роль відіграє своєчасний, ретельно проведений огляд місця події з метою виявлення слідів, придатних для ототожнення особи

злочинця, побудови версій щодо особливостей способу вчинення та з'ясування інших важливих обставин події злочину. Крім того, варто обстежити ділянки місцевості, які прилягають до місця вчинення протиправних дій з метою виявлення додаткових слідів (транспортних засобів, взуття, знарядь злочину, особистих речей тощо), що в тому числі свідчатиме про підготовку до вчиненого посягання та приховування його слідів.

Аналіз способу учинення кримінального правопорушення може свідчити про певний рівень професійної підготовки злочинця. Залежно від особливостей способу висуваються версії щодо особи злочинця, а потім установлюється і доводиться причетність конкретної особи до вчиненого злочину. Слід зауважити, що в умовах повної відсутності інформації про злочинця (цим і характеризується ця слідча ситуація) найбільшу складність у розслідуванні становить визначення обставин причетності конкретної особи до вчинення посягання на життя працівника правоохоронного органу [88, с. 220].

Якщо посягання на правоохоронця мало місце на території якогось підприємства, важливо опитати його представників з метою пошуку можливих очевидців події або наявності камер відеофіксації. З цією ж метою доцільно провести опитування громадян, які мешкають чи працюють неподалік від місця події і могли бути свідками-очевидцями цього злочину або яким відомі обставини, що мають значення для його розкриття.

Очевидно, що основою виникнення мети і мотивів, передбачених у ст. 345 КК України є наявність у злочинця певної зацікавленості в результатах професійної діяльності потерпілого. Зазвичай, такі особи прямо чи опосередковано (через родичів, друзів) перебувають чи перебували у полі правозастосовної діяльності правоохоронних органів. У зв'язку з цим, перевірка на причетність до вчинення злочину передусім повинна вестись серед осіб, які виступали (виступають) як учасники проваджень, які вів потерпілий.

У розглядуваній слідчій ситуації особливо важливим є налагодження ефективної взаємодії з працівниками оперативних підрозділів, адже для перевірки висунутих версій, установлення обставин, що підлягають з'ясуванню,

та розшуку особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення необхідно провести такі НСРД, як: спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України). Крім того, інформацію про ймовірну особу злочинця можна отримати за допомогою проведення технічних заходів, таких як радіорозвідка, аналіз номерів мобільних телефонів, які перебували в радіусі скоєння кримінального правопорушення, тощо [91, с. 214].

До типового набору першочергових слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів у цій ситуації належать: огляд місця події, допити потерпілого та свідків, проведення експертиз (криміналістичних та судово-медичних), встановлення наявності камер відеонагляду та отримання тимчасового доступу до розміщеної на них інформації, розшук зниклого підозрюваного за орієнтуваннями, перевірки за оперативними обліками, опитування громадян з метою виявлення свідків тощо.

Ще один критерій виокремлення типових слідчих ситуацій, що утворюються під час розслідування досліджуваної категорії злочинів, зумовлений характерними особливостями обстановки вчинення зазначених посягань, зокрема очевидністю таких кримінальних правопорушень. Професійна правоохоронна діяльність, з якою пов'язано вчинення злочину, зазвичай здійснюється публічно, в присутності інших осіб. Значна кількість посягань на працівників правоохоронних органів, що не спричиняють смерті потерпілого, вчиняються в умовах очевидності, в людних місцях та за наявності свідків. Водночас, можна простежити взаємозв'язок між ступенем тяжкості кримінального правопорушення та даною ознакою обстановки його учинення. Так, більш тяжкі посягання (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень) частіше вчиняються в умовах неочевидності, спосіб їх учинення охоплює етапи підготовки та приховування слідів злочину. За таких умов пошук слідів кримінального правопорушення, його свідків, а також отримання від них

криміналістично значущої інформації є вкрай ускладненими. Отже, під час розслідування злочинів, вчинених в умовах неочевидності, формуються менш сприятливі слідчі ситуації. І, навпаки, за наявності свідків події злочину, даних камери відеоспостереження, а відтак – і комплексу необхідних вихідних даних, слідча ситуація не відзначається надто високим ступенем складності.

Таким чином, типові слідчі ситуації, виступаючи вагомим компонентом структури методики розслідування погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів, суттєво впливають на вироблення найбільш раціональної і ефективної системи дій слідчого. Водночас, саме через обраний алгоритм дій слідчий може здійснювати вплив на ситуацію, що склалася у конкретному випадку, для її трансформації з метою вирішення завдань розслідування. Не викликає жодних сумнівів, що логічно та раціонально побудована програма дій у конкретній слідчій ситуації сприятиме економії часу для прийняття відповідних рішень і визначення оптимальних шляхів їх реалізації, що своєю чергою значно знижує кількість помилок і сприяє підвищенню ефективності роботи слідчого.

2.2. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу

Взаємодія як організаційно-правове явище, здатне суттєво вплинути на процес розслідування кримінальних правопорушень, завжди викликала підвищену зацікавленість як з боку фахівців-науковців, так і практиків. Так, дослідженню різних аспектів взаємодії у контексті протидії злочинності приділяли увагу такі науковці, як С. Є. Абламський, Р. С. Белкін, Г. Ю. Бондар, А. Ф. Волобуєв, В. С. Зеленецький, О. Ф. Кобзар, В. В. Ковальов, В. П. Корж, І. В. Озерський, В. Л. Ортинський, В. В. Пивоваров, М. А. Погорецький, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, С. В. Слинько, О. В. Таран, Г. П. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін.

Як один із важливіших і невід’ємних елементів організації досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення, взаємодія набуває особливої ваги в діяльності зі здійснення кримінального провадження. Цілком слушним уявляється у цьому контексті твердження В. О. Малярової про те, що взаємодія фактично є формою взаємозв’язку та взаємної підтримки, в чому й проявляється її значення. Останнє полягає у тому, що правоохоронні органи загалом, конкретні їхні структурні служби та структурні підрозділи або працівники у взаємодії один з одним досягають значно кращих результатів у коротші строки із найменшими витратами сил [176, с. 264]. Відтак взаємодія в межах кримінального провадження дозволяє підвищити ефективність діяльності її суб’єктів, забезпечуючи тим самим результативність досудового розслідування та судового розгляду загалом. Це один із методів протидії злочинності, котрий полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень [225, с. 108].

Для з’ясування сутності та змісту взаємодії суб’єктів під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу видається необхідним здійснити аналіз самого поняття «взаємодія» у контексті діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

Здійснивши узагальнення думок науковців щодо розуміння даного поняття, О. Ю. Ромців виділила наступні основні підходи. Перший і найбільш розповсюджений підхід, на думку вченої, полягає у сприйнятті взаємодії у вигляді форми організації розслідування злочинів. Другий, не менш відомий, розглядає взаємодію як об’єднання сил, засобів і методів органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів. Третій – як поєднання й використання повноважень і методів роботи, властивих кожному органу, зумовлене відмінностями в їхній компетенції та формах діяльності. І останній, четвертий, під взаємодією розуміє взаємозв’язок у процесі розкриття й розслідування злочинів [235, с. 108].

Р. Л. Степанюк своєю чергою виділяє три підходи до визначення та висвітлення сутності взаємодії: у широкому сенсі, взаємодія розглядається стосовно сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство; у вузькому розумінні, взаємодія розглядається як форма організації розслідування, а одним з її суб'єктів завжди виступає слідчий; комбінований підхід полягає у намаганні різнобічного розуміння взаємодії [250, с. 191–194].

Опрацювання наукових джерел дозволило виокремити основні риси взаємодії. Визначальною ознакою, що характеризує діяльність суб'єктів взаємодії на стадії досудового розслідування є наявність спільної (єдиної) мети, яка в підсумку полягає у ефективному розкритті конкретного кримінального правопорушення.

Так, О. Ф. Кобзар зазначає, що взаємодія під час розслідування злочинів є спеціальною взаємодією, оскільки містить об'єднані однією метою спільні погоджені заходи, які мають значення для боротьби зі злочинністю, проведені декількома зацікавленими суб'єктами [141, с. 26]. На наявності спільного інтересу, як характерної риси взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України акцентує увагу і Г. Ю. Бондар [22, с. 46–48]. Г. П. Цимбал також наголошує на спільному спрямуванні дій суб'єктів взаємодії на виявлення, розкриття та розслідування злочинів [269, с. 39]. На узгодженості взаємодії, як діяльності у процесі встановлення істини по кримінальній справі, за цілями й завданнями вказують й інші вчені [188, с. 279].

С. Тищенко, аналізуючи дефініцію поняття взаємодії в кримінальному провадженні, виокремлює такі складники вказаної категорії: 1) це рух (дії) суб'єктів у межах однієї системи; 2) взаємний зв'язок суб'єктів, спрямований на реалізацію загальних завдань системи, в межах якої вони діють; 3) характер взаємодії суб'єктів між собою може бути різний, тобто як обопільний, так і викликаний власним інтересом [255, с. 105].

Основне спільне завданням взаємодії слідчих підрозділів органів Національної поліції України з іншими органами та підрозділами Національної

поліції України (внутрівідомчої взаємодії) визначене відповідним наказом і формулюється як запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [215].

Низка вчених однією з ознак взаємодії у кримінальному провадженні виокремлюють рівноправність її суб'єктів. Так, О. В. Одерій та А. О. Шульга розуміють взаємодію як «засновану на законі співпрацю органів, які не мають взаємного підпорядкування, але діють узгоджено, ефективно застосовуючи засоби та способи розкриття злочинів, притягнення до відповідальності винних, розшуку обвинувачених і забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином» [192, с. 139].

Аналогічну думку висловлює М. І. Бортун, розглядаючи взаємодію не як ієрархічний інститут, де суб'єкти залежать один від одного за обсягом повноважень, а навпаки, як діяльність рівних за статусом, які виконують одне завдання, але в рамках притаманних їм функцій [24, с. 53].

Розглядаючи особливості взаємодії в межах проваджень про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, варто відмітити вкрай важливе значення такої співпраці, на чому наголошують й інші вчені. Так, В. О. Гусєва зазначає, що добре налагоджена ділова взаємодія слідчого з іншими суб'єктами (прокурором, працівниками оперативних підрозділів, інспекторами-криміналістами, судовими експертами тощо) є однією з важливих умов, що забезпечують успішне розкриття і розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [78, с. 211]. Втім варто акцентувати на тому, що така співпраця має здійснюватись виключно в межах чинного законодавства. На жаль, на практиці під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень нерідко зустрічаються не передбачені нормами закону форми взаємодії суб'єктів (здебільшого представників різних правоохоронних органів). Йдеться, зокрема,

про поблажливе ставлення до колег, ігнорування необхідності чіткого дотримання вимог кримінального процесуального законодавства під час проведення слідчих дій тощо, про що засвідчили в тому числі результати анкетування практичних працівників, 38,4 % яких підтвердили наявність такої ганебної практики (додаток А).

Саме тому, однією з головних ознак взаємодії в межах кримінального провадження є здійснення спільної діяльності суб'єктів на основі суворого дотримання чинного законодавства, на чому неодноразово наголошують науковці, надаючи визначення даному поняттю. Так, М. Г. Шурухнов пропонує розуміти взаємодію, як «засновану на законі і нормативних правових актах узгоджену діяльність, спрямовану на розкриття та розслідування злочинів, а також запобігання їм». О. О. Юхно, Ю. В. Лук'яненко та С. Є. Абламський під взаємодією в ході проведення досудового розслідування розуміють організаційну форму діяльності двох і більше осіб, яка спільно узгоджена та регламентована законами й іншими відомчими нормативно-правовими актами і спрямована на досягнення завдань конкретного кримінального провадження [206, с. 314].

Правовим підґрунтям організації та здійснення взаємодії у кримінальному провадженні на відомчому рівні є у тому числі нормативно-правові акти МВС України, зокрема: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [215], наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 «Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [121], наказ Національної поліції України від 24.12.2020 р. № 1032 «Про організаційно-штатні зміни» [220] та ін. Особливості взаємодії слідчого й оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій регламентуються міжвідомчою Інструкцією про організацію

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним Наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 1141042/516/1199/936/1687/5 [216]. Слід констатувати, що практичні працівники у своїй діяльності не завжди звертаються до положень вищевказаних інструкцій.

У монографічному дослідженні О. В. Таран визначає умови ефективності взаємодії органів виконавчої влади під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці [251, с. 287]. Ми вважаємо, що дані умови повною мірою повинні бути реалізовані і в контексті організації взаємодії під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу:

- дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів;
- спільність завдань щодо реалізації законодавства у сфері забезпечення пожежної безпеки;
- узгодженість діяльності суб'єктів;
- раціональне та доцільне використання сил та засобів;
- чітке визначення правового статусу суб'єктів взаємодії;
- уникнення дублювання при виконанні своїх функцій.

Для визначення суб'єктів взаємодії під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу звернімося до напрацювань науковців та результатів аналізу практики розслідування даних кримінальних правопорушень.

У наукових колах думки щодо суб'єктного складу взаємодії у кримінальному провадженні різняться. Так, О. В. Старченко виокремлює взаємодію між слідчим та потерпілим, особою, яка притягується до кримінальної відповідальності, захисником, законними представниками, цивільним позивачем і відповідачем, прокурором та суддею. Зрештою науковець стверджує, що один суб'єкт не може забезпечити виконання всіх завдань, він обов'язково має

співпрацювати з іншими особами [249, с. 37]. З останнім твердженням важко не погодитись, адже дійсно лише завдяки комплексному використанню ресурсів суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями, можливо досягти бажаних результатів. Втім, сумнівною видається думка О. В. Старченка щодо переліку суб'єктів взаємодії у кримінальному провадженні. Адже як цілком справедливо стверджує М. І. Бортун, взаємодія в кримінальному провадженні є можливою і реальною лише для тих суб'єктів, яких наділено власними повноваженнями, та полягає в способах їх реалізації, що повинні бути властиві їх функціональним особливостям, забезпечуючи при цьому реальне виконання завдань кримінального судочинства [24, с. 56].

Зважаючи на суб'єктний склад трактує взаємодію колектив авторів монографії «Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів», зокрема як:

- 1) сумісну діяльність спеціалізованих суб'єктів, для яких є характерним виконання одних і тих же завдань, але з використанням різних засобів і методів;
- 2) сумісну діяльність правоохоронних органів і неспеціалізованих суб'єктів [28, с. 20–21].

Аналогічну думку висловлює С. О. Книженко, виокремлюючи спеціалізованих та неспеціалізованих суб'єктів взаємодії. Так, до спеціалізованих суб'єктів авторка відносить тих, для яких виявлення та розслідування злочинів, а також запобігання їм є головним завданням (оперативні підрозділи, експертні установи, контрольно-наглядові органи). До неспеціалізованих – державні та недержавні структури, для яких протидія злочинності не є їх головним завданням (підприємства, установи, організації, засоби масової інформації, громадськість) [127, с. 96]. Зауважимо, що коло суб'єктів взаємодії значною мірою залежить від специфіки та потреб кримінального провадження. Приміром, для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з виникненням пожежі, слідчому необхідно налагоджувати взаємодію із представниками органів, на які покладаються функції із забезпечення пожежної безпеки, або, якщо кримінальне правопорушення вчиняється під час проведення виборів, необхідно співпрацювати з представниками виборчих органів тощо.

Визначення переліку суб'єктів взаємодії особливостями конкретного провадження обґрунтовує і А. В. Піддубна. Так, вчена зазначає, що у разі вчинення ДТП, відповідно до положень Розділу 10 «Особливості організації взаємодії при розслідуванні дорожньо-транспортних пригод» Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні, розкритті та розслідуванні, у випадку ДТП, унаслідок якої спричинено середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей, для проведення огляду місця події та складання протоколу і схеми до нього, направляється слідчий підрозділу з розслідування ДТП слідчого управління (відділу) ГУНП, слідчий територіального органу, підрозділу поліції, який спеціалізується на розслідуванні таких кримінальних правопорушень, спеціаліст-криміналіст, працівники уповноваженого підрозділу Національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху [206, с. 317]. Зважаючи на те, що погроза або насильства щодо працівника правоохоронного органу також часто пов'язана із вчиненням ДТП, перелічені вище суб'єкти можуть співпрацювати і під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень.

Загалом, аналіз кримінальних правопорушень за ст. 345 КК України дозволяє стверджувати, що найчастіше слідчий взаємодіє з наступними спеціальними суб'єктами:

- працівники оперативно-розшукових підрозділів (21,6 %);
- інспектори-криміналісти, судові експерти (39,4 %);
- працівники патрульної поліції (78,2 %);
- працівники Департаменту внутрішньої безпеки НП України (51,8 %);
- оперативні чергові відділу поліції (11,5 %);
- поліцейські офіцери громади (29,1 %) (додаток А)

Високі показники, що характеризують взаємодію з працівниками патрульної поліції очевидно свідчать про те, що саме ці правоохоронці найчастіше стають потерпілими у провадженнях за ст. 345 КК України.

В межах даного підрозділу роботи пропонуємо більш детально охарактеризувати взаємодію слідчого, зокрема, з працівниками оперативних підрозділів, адже налагодження ефективної взаємодії саме з даними суб'єктами відіграє вкрай важливу роль для можливості розслідування кримінального правопорушення «гарячим слідом».

Організація ефективної взаємодії з працівниками оперативних підрозділів має вкрай важливе значення особливо на початковому етапі розслідування. Так, Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НП України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні передбачає, що після надходження інформації про вчинення кримінального правопорушення та внесення відомостей до ЄРДР допускається проведення першочергових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій. Серед них виділяють, зокрема, такі:

- 1) проведення огляду місця події;
- 2) переслідування і затримання правопорушників за слідами, указаними потерпілими й очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, серед іншого в місцях можливого перебування або появи правопорушників;
- 3) проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення правопорушень (зокрема, збуту викраденого майна);
- 4) виявлення свідків та очевидців події, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР – допит) із цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події;
- 5) установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій розташовано місце вчинення кримінального правопорушення, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення;
- 6) проведення поквартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про подію, обстеження місцевості в районі вчинення кримінального

правопорушення, виявлення загублених чи викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння або інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;

7) орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції на території обслуговування, на якій вчинено кримінальне правопорушення, та на суміжних територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їх зовнішність, прикмети викраденого та про інші відомості, що мають значення для встановлення правопорушників та їх розшуку;

8) використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації;

9) перевірку осіб за базами (банками) даних, що належать до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, та іншими інформаційними ресурсами, передбаченими статтями 26, 27 Закону України «Про Національну поліцію»;

10) інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (п. 4 розділу II Інструкції) [215].

Як бачимо, до проведення практично всіх зазначених дій слідчим може залучатися працівник оперативного підрозділу, відтак, даний вид взаємодії убачається найбільш продуктивним.

У цьому контексті цілком правильним уявляється твердження В. Д. Пчолкіна про те, що у процесі першочергових слідчих дій оперативні працівники допомагають слідству у виявленні очевидців і свідків, раніше не відомих слідству за епізодами, що відпрацьовуються, а також у збереженні та забезпеченні захисту об'єктів – носіїв доказової інформації; у встановленні всіх учасників групи й епізодів злочинної діяльності, одержанні доказів їх винуватості; у перевірці причетності підозрюваних до вчинення нерозкритих злочинів; у виявленні намірів підозрюваних та їх зв'язків щодо протидії

слідству, її нейтралізації, забезпеченні захищеності учасників кримінального процесу, попередженні протиправних дій з боку обвинувачених і їхнього оточення; у визначенні оптимальних часу й тактики проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; у своєчасному реагуванні на спроби підозрюваних уникнути притягнення до кримінальної відповідальності [229, с. 97].

Крім того, важливим елементом у межах взаємодії слідчого та оперативного підрозділу є вивчення оперативної обстановки в районі вчиненого кримінального правопорушення з метою виявлення, наприклад, фактів появи там озброєних осіб або інших епізодів злочинів із застосуванням зброї. Такі приклади співпраці та взаємодії оперативних блоків зі слідчими не є поодинокими та проявляються у випадках, коли необхідно встановити місцезнаходження знарядь злочину, речових доказів, виявити та зафіксувати інформацію, яка має значення у справі, встановити свідків скоєного злочину та забезпечити їх явку до слідчого в найкоротші терміни [78, с. 222].

Під взаємодією слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінальних проваджень В. В. Топчій розуміє засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену діяльність (за цілями, характером, місцем і часом), яка спрямована на виконання завдань кримінального судочинства, за керівної та організаційної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенцій [259, с. 139].

Уявляється, що сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами у криміналістичному аспекті найбільш повно розкрита О. О. Алексєєвим, В. К. Весельським та В. В. Пяковським. Вчені визначили наступні ознаки такої взаємодії: це активна цілеспрямована діяльність слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів; кожен суб'єкт цієї діяльності застосовує специфічні заходи у межах, встановлених законом повноважень; це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних у результаті оперативно-розшукових заходів відомостей у кримінальне судочинство; у спільних планах слід

передбачити комплекс оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їх співучасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; у процесі проведення конкретних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів слід суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності; дії зазначених суб'єктів мають бути спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у кримінальне провадження за допомогою процесуальних засобів [10, с. 17–18]. Наведені положення дійсно відображають як основні принципи, так і форми та методи досліджуваного виду взаємодії, які цілком можуть бути застосовані у під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Під час реалізації спільної з оперативними підрозділами діяльності необхідно чітко дотримуватись наступних принципів:

У контексті визначення форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами ми поділяємо позицію переважної більшості науковців щодо їхнього поділу на процесуальні і організаційні (непроцесуальні) [157; 260]. До процесуальних форм взаємодії органів досудового розслідування з іншими структурними підрозділами належать: 1) організація взаємодії при надходженні до органу, підрозділу поліції заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень та реагуванні на них; 2) організація взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів результатів оперативно-розшукових заходів до органу досудового розслідування; 3) організація роботи СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень; 4) виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих та дізнавачів про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 5) організація взаємодії при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та виконанні заходів забезпечення кримінального

провадження; б) забезпечення взаємодії при зупиненні досудового розслідування [206, с. 315–316].

На важливій формі взаємодії з працівниками оперативних підрозділів в межах протидії кримінальним правопорушенням проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності звертає увагу В. О. Гусєва. Вчена цілком справедливо зауважує, що деяким з таких правопорушень передують погрози, випадки чинення тиску й такі дії, що порушують порядок управління, що сформувався в державі. Невжиття заходів щодо припинення вищевказаних суспільно небезпечних дій, на думку вченої, може призвести до вчинення особливо тяжких злочинів, пов'язаних з посяганням на життя працівника правоохоронного органу або інших осіб. У зв'язку з цим, у разі виявлення оперативним працівником фактів, що можуть свідчити про готування до вчинення кримінального правопорушення, або безпосередньо виявлення підстав, що містять у собі ознаки кримінальних правопорушень, останній має негайно вжити заходів щодо інформування про це керівника органу досудового розслідування, слідчого або дізнавача для початку кримінального провадження [78, с. 222].

Серед різновидів процесуальної форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування відзначають також: проведення оперативно-розшукових заходів у провадженні, у якому не встановлено особу, котра вчинила кримінальне правопорушення; здійснення заходів щодо встановлення особи підозрюваного (розшуку) після зупинення досудового розслідування; привід підозрюваного, обвинуваченого, свідка [292, с. 115]

Непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами впливають з процесуальних форм й спрямовані на більш раціональне та ефективне використання останніх. За аналогією з процесуальними, непроцесуальні форми можуть реалізовуватися на всіх етапах кримінального провадження. Найчастіше вони використовуються під час розслідування складних, багатоепізодних проваджень та у випадках, якщо його початку передувало здійснення оперативно-розшукової діяльності.

У практиці взаємодії слідчих із оперативними підрозділами застосовуються такі організаційні (непроцесуальні) форми, як спільне планування роботи з розкриття й розслідування кримінальних правопорушень; використання слідчим результатів оперативно-розшукової діяльності для побудови версій у кримінальному провадженні; інструктаж оперативних співробітників, безпосередньо задіяних у проведенні слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; взаємний обмін інформацією між слідчими та оперативно-розшуковими підрозділами; консультації, надання методичних рекомендацій щодо документування протиправних дій тощо.

Крім того, непроцесуальна форма взаємодії стосується спільного аналізу причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, спільного використання техніки, засобів зв'язку і транспорту, що мають у своєму розпорядженні оперативні підрозділи, спільних виїздів в інші міста, райони для виконання комплексу СРД, оперативно-розшукових та інших заходів, спільного обговорення матеріалів кримінального провадження і оперативно-розшукових справ, а також проведення тактичних операцій [9, с. 74].

Під час організації спільної роботи, важливо пам'ятати, що суттєву роль, крім професійних відносин, відіграють міжособистісні, які у взаємодії вступають не як абстрактні механізми, а як люди зі своїми індивідуальними особливостями. На формування ставлення оперуповноваженого до доручення слідчого суттєво впливають форма доручення і конкретність. Слідчий у межах кримінального провадження уповноважений давати письмові доручення органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, про проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Так, даючи доручення про проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий, як правило, ставить завдання щодо встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. При цьому він не може вказувати, які саме методи оперативного характеру повинні бути для цього застосовані [86, с. 115].

Особливої ваги в межах протидії погрозам та насильству щодо працівника правоохоронного органу набуває взаємодія з Департаментом внутрішньої безпеки (ДВБ) НП України.

Оскільки передбачені ст. 345 КК України протиправні діяння не є злочином приватного обвинувачення, у разі наявності вини правопорушника органи досудового розслідування зобов'язані приймати процесуальні рішення у відповідності до КПК України. Такого роду кримінальні провадження не повинні закриватися за формальними ознаками, оскільки така негативна практика може призвести до учинення нових злочинів щодо правоохоронців. Водночас, ми неодноразово зазначали, що досліджувані кримінальні правопорушення відзначаються високим ступенем латентності, у тому числі через замовчування про них з боку самих правоохоронців.

З метою недопущення таких негативних тенденцій, ДВБ НП України постійно здійснюється робота з метою доведення таких кримінальних правопорушень до їх логічного завершення. Так, у разі виявлення поліцейських, щодо яких вчинено кримінальне правопорушення, однак останні своїми діями чи бездіяльністю сприяють правопорушнику в ухиленні від відповідальності, готується та направляється подання з метою проведення службового розслідування та вживаються заходи дисциплінарного характеру. Важливим напрямом взаємодії з ДВБ НП України під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є використання результатів службових розслідувань, які проводились представниками служби. Втім варто зауважити, що дані матеріали також потребують оцінки та ретельної перевірки.

Виняткове значення взаємодії з представниками ДВБ НП України під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, виливає із функцій даного органу, серед яких найбільш значущими у контексті тематики нашого дослідження є наступні:

координація дій та участь у заходах щодо виявлення, попередження, припинення та документування протиправних посягань на життя і здоров'я

поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції, учинення яких пов'язано з виконанням ними службових обов'язків;

організація проведення, за необхідності, підрозділами НП України заходів щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції, їх близьких родичів та охорони майна;

організація взаємодії та координація заходів у системі НП України з питань запобігання, попередження та реагування на факти провокаційних дій, спрямованих на компрометацію поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції;

виконання письмових доручень слідчого, прокурора щодо здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а також з питань здійснення оперативно-розшукової діяльності за напрямками роботи ДВБ та ін. [213].

Варто також звернути увагу на таку функцію, як «запобігання, виявлення, попередження і припинення фактів здійснення (або фактів сприяння, підбурювання чи терпимого ставлення) поліцейськими будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання». Як вже неодноразово зазначалося, нерідко під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень, потерпілий та підозрюваний можуть помінятися місцями, адже в процесі розслідування з'ясовується, що саме незаконні дії працівника поліції викликали вчинення щодо нього насильницьких дій, які часом є проявом необхідної оборони. Саме тому ефективна реалізація даної функції ДВБ в межах таких проваджень є вкрай важливою.

У цьому ж сенсі затребуваною у досліджуваних провадженнях є реалізація права ДВБ відповідно до законодавства України викликати та опитувати працівників поліції під час проведення перевірок організації службової діяльності в системі НП України, у тому числі за дорученням слідчого чи прокурора.

Крім цього, повноваження ДВБ НП України передбачають можливість ознайомлення з матеріалами оперативно-розшукової діяльності та оперативною інформацією органів та підрозділів поліції; вивчати службову документацію органів та підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління НП України, за необхідності отримувати завірені копії цих документів; вилучати за наявності законних підстав документи, інші носії інформації та предмети; за наявності законних підстав ознайомлюватися в підрозділах кадрового забезпечення з матеріалами особових справ та іншими відомостями щодо проходження служби поліцейськими, а в разі потреби за письмовими запитами отримувати вказані справи тощо [213].

Вилучені ДВБ НП України носії інформації часом набувають статусу вирішального доказу у досліджуваних провадженнях, про що свідчить наступний приклад.

Приклад. Працівники патрульної поліції за порушення правил дорожнього руху зупинили автомобіль «Hyundai Tucson», у якому перебувало двоє осіб у стані алкогольного сп'яніння. Під час перевірки документів у водія останньому було запропоновано пройти тест на стан алкогольного сп'яніння. У подальшому виконувач обов'язків заступника командира роти Управління патрульної поліції у м. Києві дістав зі службового автомобіля пристрій – алкотестер «Драгер» та почав роз'яснювати водію порядок проходження тесту на стан алкогольного сп'яніння. У цей час пасажир указанного автомобіля, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, достовірно знаючи, що перед ним перебуває представник правоохоронного органу, з метою перешкоджання працівникам поліції у проведенні освідчування водія на стан алкогольного сп'яніння, піднявся з бордюру та почав провокувати працівника патрульної поліції, а саме штовхнув останнього плечем, хапав за формений одяг, намагався вихопити алкотестер «Драгер» та звинувачував у застосуванні до нього фізичного насильства. Щоб заспокоїти пасажирів, один з поліцейських посадив його на бордюр. Тоді пасажир збив відеореєстратор, закріплений на форменому одязі співробітника поліції, та лівою рукою схопив останнього за праву руку, після чого умисно завдав один

удар кулаком правої руки по обличчю інспектора, спричинивши легкі тілесні ушкодження у вигляді синця в щічно-вилищевій ділянці з правого боку.

У судовому засіданні суд дослідив оптичний диск DVD-R 4.7 GB 16x (DATEX), що надійшов з ДВБ УВБ Національної поліції в Київській області, а наявні на ньому файли переглянув. Установлено, що на відеозаписі зафіксовано обставини вчинення кримінального правопорушення, а тому указаний диск визнано речовим доказом. Цей доказ повністю спростував показання сторони захисту та підтвердив правомірність дій потерпілого [42].

Взаємодію слідчого та інспектора-криміналіста також визначають як відомчу (внутрівідомчу), а отже – й реалізується вона в процесуальній та непроцесуальній (організаційній) формах. Сутність і завдання такої взаємодії обумовлюється загальними засадами та завданнями взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України щодо запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, а також функціональними обов'язками суб'єктів такої взаємодії.

Окремі завдання такої взаємодії прямо залежать від повноважень інспекторів-криміналістів, основні з яких закріплені у відповідних нормативно-правових актах: надання під час досудового розслідування консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проведення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей, забезпечення оформлення фото-, звуко- та відеоматеріалів після завершення слідчих (розшукових) дій; виявлення, фіксація, здійснення вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; проведення експрес-аналізу за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертання уваги слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; несення відповідальності за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту

відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього; надання пояснень слідчому та учасникам слідчих (розшукових) дій щодо застосування криміналістичної техніки, умов виявлення слідів та інших обставин, які потребують роз'яснення [215; 221].

У монографічному дослідженні, присвяченому особливостям розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності В. О. Гусева визначає мету та межі взаємодії слідчого із судовими експертами і акцентує на тому, що форми такої взаємодії визначаються нормативно-правовими актами залежно від галузі, в якій експерт здійснює свою діяльність:

- 1) довідково-консультаційна діяльність;
- 2) залучення експертів до участі у слідчих (розшукових) діях;
- 3) залучення експертів до проведення досліджень;
- 4) присутність слідчого під час проведення експертизи [78, с. 217].

Процесуальні форми взаємодії слідчого з інспектором-криміналістом закріплені в положеннях КПК України та полягають як у наданні безпосередньої технічної допомоги слідчому під час проведення окремої (слідчої) розшукової дії, так і в наданні висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків. Також як процесуальну форму взаємодії виокремлюють надання інспектором-криміналістом, залученим в якості спеціаліста, консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, згідно з ч. 1 ст. 71 КПК України [158].

Якщо ж вести мову про непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії слідчого та інспекторів-криміналістів, то вони полягають у проведенні експрес-аналізів вилучених об'єктів без надання письмових висновків з метою надання слідчому інформації орієнтовного характеру про обставини вчинення кримінального правопорушення; роз'ясненні доречності (необхідності) використання певних технічних засобів і методів збирання слідової інформації, а також фіксації за допомогою технічних засобів ходу та результату слідчої

(розшукової) дії як під час підготовки, так і під час безпосереднього проведення відповідної процесуальної дії; наданні допомоги під час складання протоколу слідчої (розшукової) дії, зокрема в частині зазначення методів і засобів виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення; наданні допомоги під час оформлення додатків до протоколу слідчої (розшукової) дії; тощо [225, с. 110, 111].

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на окремі аспекти взаємодії слідчого з експертом та спеціалістом, що зумовлені запровадженням воєнного стану на території нашої держави. Так, Л. В. Максимів звертає увагу на те, що із введенням воєнного стану виникли певні труднощі при здійсненні взаємодії слідчих та співробітників експертної служби МВС України у кримінальному провадженні. У зв'язку з призовом експертів-вибухотехніків у деяких обласних НДЕКЦ на військову службу в Збройні Сили України, у зазначених експертних установах не проводяться вибухотехнічні експертизи. Через це слідчим доводиться звертатися до інших територіально наближених НДЕКЦ з проханням провести експертизу, що так само призводить до затягування строків досудового розслідування, адже експерт здійснює дослідження в порядку черги, у міру того як до нього надходять матеріали [174, с. 276]. Зважаючи на те, що спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу може бути пов'язаний із застосуванням зловмисником вибухонебезпечних предметів та пристроїв (особливо в умовах їх тотального та безконтрольного поширення), зазначений вище аспект варто враховувати.

Детальний аналіз та умови ефективності взаємодії слідчого з носіями спеціальних знань у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу буде представлено у наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

2.3. Використання спеціальних знань під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Однією із обов'язкових умов ефективного розслідування кримінальних правопорушень та подальшого їх судового розгляду є не лише фаховість та професійний досвід органів, які здійснюють кримінальне провадження, а й використання спеціальних знань різних галузей (медицини, бухгалтерії, автотехніки тощо). Потреби судочинства у використанні досягнень науки та техніки породжують необхідність залучення у провадження спеціальних суб'єктів – носіїв спеціальних знань, які після їх допуску у кримінальний процес є самостійними учасниками кримінального провадження [179, с. 278]. Дані опитування працівників практичних підрозділів також засвідчили, що переважна частина респондентів завжди (7,2 %) або у більшості випадків (69,2 %) звертаються до спеціалістів під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (додаток А).

Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні набуває різних форм, думки щодо класифікації таких форм у наукових колах розходяться. Втім, більшість вчених все ж схиляються до їхнього розподілу на дві основні (за ознакою процесуальної регламентації): участь спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій та призначення і проведення судових експертиз. Крім згаданих, виокремлюють також такі форми, як допит експерта [207, с. 242]; безпосереднє використання суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності під час виконання своїх процесуальних функцій щодо збирання, дослідження й оцінювання доказів [19, с. 48]; використання спеціальних знань спеціалістів без залучення їх до участі в слідчих діях (консультації, отримання різних довідок зі спеціальних питань); використання результатів не судових (відомчих, адміністративних) розслідувань, а також результатів досліджень окремих об'єктів, що проводили в процесі вказаних розслідувань за інших умов (наприклад, результати патологоанатомічного дослідження трупа) [288, с. 25] та багато інших. Варто акцентувати, що дані форми, хоча й існують та також мають значення для підвищення ефективності розслідування, належать до

непроцесуальних. Окремі науковці наголошують на необхідності їхнього розмежування. Так, А. М. Лазебний зазначає, що недолік окремих науковців полягає в тому, що вони перераховують в одному ряду процесуальні і непроцесуальні форми використання знань спеціалістів. Значною мірою, на думку науковця, це пояснюється тим, що в законі не чітко визначено зміст деяких форм використання знань спеціалістів. На практиці це може привести до порушення норм кримінального процесуального законодавства, неповноти слідства через втрату доказового значення даних, що стосуються провадження, отриманих з порушенням встановленого порядку використання спеціальних знань [163, с. 94].

Отже в межах нашого дослідження пропонуємо більш детально зупинитися саме на процесуальних формах використання спеціальних знань під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу.

Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій, як однієї з найпоширеніших процесуальних форм використання спеціальних знань, урегульовано ст. 71 КПК України. Відповідно до даної норми, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок і може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду [158]. Крім зазначеного, будь-яких обмежень щодо переліку спеціалістів, які можуть залучатися сторонами кримінального провадження, немає.

Реалізація даної форми використання спеціальних знань є незамінною для підвищення ефективності розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень. Так, спеціалісти здійснюють фото- та відеофіксацію обстановки, допомагають слідчому у виявленні та вилученні слідів кримінального

правопорушення, носіїв комп'ютерної інформації, необхідних документів, виготовляють схеми, зліпки, копії та зразки окремих матеріальних об'єктів, мають право ставити запитання учасникам процесуальної дії та надавати письмові пояснення стороні, що їх залучила, звертати увагу учасників слідчої дії на характерні обставини чи особливості речей, документів або слідів [207, с. 242].

Важливо також пам'ятати, що обґрунтований вибір (визначення виду і кваліфікації) і своєчасний виклик спеціалістів для участі в певній слідчій (розшуковій) дії є необхідною умовою планомірної ефективної підготовки матеріалів до експертного дослідження [190, с. 147]. Спеціаліст виступає автономним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, має свої, визначені законом, права і обов'язки, і не є помічником чи консультантом слідчого.

Крім спеціалістів, які володіють знаннями та практичними навичками застосування криміналістичної техніки, можуть, залежно від потреб конкретного провадження, залучатись фахівці з інформаційних та комп'ютерних технологій, правил поводження з вогнепальною зброєю, хімії, фізики, фармакології, судової медицини, економіки, товарознавства, психології, психіатрії тощо.

Найбільш ефективною та кваліфікованою процесуальною формою використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень вважається судова експертиза. Роль використання експертних знань під час розслідування важко переоцінити: часто саме завдяки вчасно призначеному експертному дослідженню відповідного виду, слідчий отримує необхідні дані, які навіть в умовах дефіциту криміналістично значущої інформації дозволяють прийняти правильні рішення та ефективно побудувати процес розслідування. Крім цього, враховуючи спосіб учинення розглядуваних кримінальних правопорушень, призначення окремих експертних досліджень є обов'язковим [1, с. 34].

Зважаючи на актуальність, науковий інтерес авторів до досліджуваної проблематики є доволі високим. Питанням, пов'язаним із експертним

забезпеченням розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі проти авторитету органів державної влади, у різні часи присвятили свої роботи Т. В. Авер'янова, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. О. Гусева, А. В. Іщенко, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, І. В. Пиріг, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. В. Тіщенко, О. В. Таран, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та інші вчені. Втім, ураховуючи відсутність дотепер окремої методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а також виходячи з необхідності внесення змін у процес розслідування кримінальних правопорушень (в тому числі в частині експертного забезпечення), спричиненої умовами воєнного та поствоєнного станів, досліджувана проблематика є актуальною і потребує подальшого розроблення в межах наукових досліджень.

Крім того, як засвідчили результати проведеного опитування працівників практичних підрозділів, під час призначення та проведення судових експертиз у досліджуваних провадженнях подекуди виникають ускладнення, найбільш суттєвими з яких респонденти визначили наступні: непридатність об'єктів, що направляються на експертизу, через неналежне вилучення та упакування речових доказів (76,3 %); відсутність необхідних експертів (1,2 %); ускладнення із визначенням необхідного виду експертизи (8,6 %); труднощі із коректним формулюванням питань (49,2 %); неможливість отримання результатів у найкоротший термін (84, %) (додаток А).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, свідчить про те, що найчастіше у таких провадженнях призначаються експертизи з блоку судово-медичних (понад 90 % проваджень). Даний факт зумовлений тим, що спосіб учинення досліджуваних кримінальних правопорушень часто пов'язаний із спричиненням потерпілому тілесних ушкоджень, для визначення тяжкості та характеру яких, згідно п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК України в обов'язковому порядку призначається відповідне експертне дослідження. Серед криміналістичних експертних досліджень поширеними є: судово-психіатрична

(76,9 %), технічне дослідження матеріалів та засобів відео- та звукозапису (63,3 %), експертиза холодної (32,3 %) та вогнепальної (45,1 %) зброї (додаток А). За необхідності, відповідно до потреб конкретного провадження, можуть призначатися й інші експертизи, зокрема комп'ютерно-технічна, судово-трасологічна (у т.ч. дактилоскопічна), експертиза матеріалів, речовин та виробів, а також інженерно-транспортна (дослідження обставин дорожньо-транспортної пригоди), фототехнічна (дослідження фотозображень та технічних засобів їх виготовлення) або судово-технічна експертиза документів (у разі виникнення підозри щодо підроблення документів) тощо.

Необхідно зазначити, що умови воєнного стану та своєрідне «оновлення» способів та знарядь учинення кримінальних правопорушень загалом та відносно працівників правоохоронних органів зокрема, зумовлюють також виникнення необхідності проведення експертних досліджень, об'єктами яких є вибухові пристрої та речовини, сліди та обставини вибуху, зброя з некінетичним принципом ураження, гранатомети тощо. Варто визнати, що деякі з цих об'єктів донедавна не були предметом дослідження жодної наявної в Експертній службі МВС експертної спеціальності. Враховуючи нагальну потребу, за ініціативи фахівців ДНДЕКЦ МВС України був прийнятий наказ МВС України № 382 від 22 червня 2022 р. «Про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС» [214] з метою негайного введення нових видів судової експертизи та експертних спеціальностей для належного рівня забезпечення експертного супроводу кримінальних проваджень під час війни.

Судово-криміналістичні експертизи є поширеним видом судових експертиз, що призначаються під час розслідування досліджуваних нами кримінальних правопорушень. Слід звернути увагу на те, що вивчення природи, змісту й правових підстав застосування криміналістичного знання створює основу для використання цих знань, максимально наближених до практичних потреб процесуальної діяльності суду й сторін кримінального судочинства (сторони обвинувачення й сторони захисту), оскільки тим самим створюється

можливість додаткової конкретизації ситуацій, поглибленого виявлення й урахування різних аспектів реалізації криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних проваджень про корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення [191, с. 268].

З блоку криміналістичних експертиз, що призначаються під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, передусім варто виділити експертизу відео-, звукозапису. Увага до цього виду експертних досліджень у зазначених провадженнях зумовлена тим, що часто неправомірні дії зловмисників можуть бути зафіксовані на камери відеоспостереження, оскільки досліджувані кримінальні правопорушення переважно вчиняються в публічних місцях (на вулицях, площах, парках, дворах житлових будинків, територіях підприємств, торгівельних закладів тощо). Крім того, оскільки портативні боді-камери є невід'ємною частиною спорядження сучасних поліцейських, насильницькі дії щодо них в обов'язковому порядку також фіксуються. Отже, одним з найпоширеніших видів експертних досліджень, які призначаються під час розслідування вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є експертиза відео-, звукозапису. Наприклад, відповідно до встановлених обставин кримінального провадження, патрульні поліцейські та старший інспектор відділу превенції виїхали на виклик за повідомленням про вчинення домашнього насильства. Громадянин С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, заподіяв тілесні ушкодження старшому інспектору відділу превенції, зокрема, наніс один удар правою ногою у праву ногу потерпілого, що було зафіксовано на відеозаписах з боді-камер патрульних поліцейських [41].

Втім, аналіз сучасної юридичної практики свідчить про те, що зображення, отримані з камер відеоспостереження чи інших приладів фіксації фото або відеозображення, не завжди можна використати для ідентифікації зловмисника чи отримання оперативно значимої інформації. Тому нерідко постає потреба в додатковій обробці та відновленні зображень, отриманих правоохоронцями під час оперативно-розшукових заходів чи досудового розслідування [128]. Саме у

таких випадках виникає потреба у використанні відповідних спеціальних знань, зокрема шляхом проведення експертних досліджень.

Експертиза відео-, звукозапису є криміналістичною експертизою, що, в свою чергу, складається з трьох напрямків:

технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису;

дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення; акустичних сигналів та середовищ;

лінгвістичне дослідження усного мовлення.

Загалом, предметом судової експертизи відео-, звукозапису є фактичні дані, які мають значення для досудового розслідування та розгляду справ у судах та зафіксовані у відео-, звукозаписах [106].

Види досліджень, що проводяться під час експертизи відео-, звукозапису, є різноманітними:

ідентифікаційні дослідження голосу та мовлення людини (встановлення індивідуальної та групової totoжності осіб шляхом порівняння їх голосів та мовлення на досліджуваних сигналаграмах і зразках);

діагностичні дослідження голосу та мовлення людини (встановлення певних ознак голосу та мовлення особи);

дослідження пристроїв звуко- та відеозапису. Діагностичні дослідження щодо встановлення технічних умов і технології отримання запису (встановлення totoжності пристрою запису, наявності або відсутності ознак монтування);

ідентифікаційні та діагностичні дослідження звукового середовища (встановлення totoжності та характеристик звукового середовища за ознаками досліджуваного об'єкта).

Об'єктами досліджень експертизи відео-, звукозапису є сигналаграми: фонограми (запис сигналів звуку), відеограми (запис сигналів зображення), відеофонограми (запис сигналів звуку та зображення), зафіксовані на матеріальних носіях, а також безпосередньо самі матеріальні носії, засоби запису та відтворення аудіо-, відеоінформації [105].

Варто наголосити, що відеозапис може виступати також об'єктом фототехнічної експертизи, в межах якої вирішуються, зокрема завдання ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) та відеозаписах; визначення розмірних характеристик зображень на фотознімках (кінокадрах, відеокдрах) або їх негативах; визначення технологічних і технічних характеристик зйомки та виготовлення фотознімків, кінофільмів та відеозаписів тощо (інструкція) [130, с. 216].

Під час проведення портретної експертизи для ідентифікації особи (трупа), крім фотознімків, також використовуються відеозаписи.

Особливої ваги під час розслідування досліджуваної категорії проваджень набуває також ідентифікація особи у відеозаписі. Як зауважує О. П. Ващук, законодавство України не забороняє дослідження особи за особливостями невербальної інформації, що отримується з її зовнішності у відеозаписі та дозволяє розробку нової методики комплексного експертного дослідження особи за матеріалами відеозапису.

Вчена зазначає, що при дослідженні такого виду невербальної інформації, як невербальна інформація, що надходить із зовнішності особи (антроподжерельна невербальна інформація), її основними джерелами є зовнішній вигляд, емоційний стан та супутні ознаки (оформлення зовнішності, одягу, побуту). Додатковими джерелами можуть бути об'єкти вербального супроводу діяльності особи. Самі джерела невербальної інформації по-перше, одночасно виступають в якості самостійних об'єктів дослідження, які в цьому випадку досліджуються в сукупності та по-друге, при наявності об'єктів вербальної інформації (які також виступають самостійними об'єктами дослідження) – ці об'єкти (вербальні та невербальні) також досліджуються сукупно. Відсутність інформації щодо одного з таких джерел може суттєво вплинути на отримання такого висновку експерта як неможливість вирішення поставлених питань [26, с. 508].

Необхідно звернути особливу увагу на те, що для проведення якісних експертних досліджень відеозапису спеціалісту необхідно надати оригінальний

звукзапис (відеозапис або відеозвукзапис); оригінальний пристрій, яким запис (фонограма, відеограма, відеофонограма) зафіксований (зафіксована); додаткове обладнання, яке використовувалось для фіксації запису, у повному складі: мікрофон, джерело живлення, прилади передавання сигналу, керування тощо; при необхідності, повні відомості про внесення конструктивних змін у пристрій запису та додаткове обладнання із зазначенням хронології таких змін та опис тракту запису від передавача (мікрофона, відеокамери) до приймача (технічного засобу фіксації) із зазначенням кількості каналів та інших технічних супутніх засобів.

Слід мати на увазі, що під оригіналом, з технічної точки зору, розуміється запис, який утворено одночасно (в період) з фіксацією тих подій, які в ньому зафіксовані і який міститься саме на тому носії (касеті, цифровому носії інформації тощо), що при цьому використовувався. За копіями записів, без наявності їх оригіналів, встановити автентичність записів експертними методами, як правило, неможливо [106].

Крім вищезазначеного, експерти звертають увагу на те, що для однозначного визначення об'єкта дослідження та його місцезнаходження слід вказати у питанні, що ставиться на вирішення судової експертизи, ім'я досліджуваного файлу з розширенням (назва файлу), назву каталогу (папки), в якому міститься досліджуваний файл, тип і назву носія, пристрою (назва носія, пристрою (ідентифікаційні позначення носія, пристрою (серійний номер, IMEI)), на якому він зафіксований (наприклад: «... у фонограмі файлу з назвою «1181.wav» у папці з назвою «audio», що міститься на диску для лазерних систем зчитування «MAXIMUS» DVD-R 4.7 Gb 16x...»). Питання на вирішення судової експертизи відео-, звукзапису, вважають практики, слід виносити лише після детального опрацювання записів, складання протоколів їх огляду і прослуховування та лише стосовно тих об'єктів (або фрагментів), які мають значення для слідства. Крім того, з метою уникнення тривалих строків виконання експертиз, для узгодження мети, чіткості й доцільності поставлених

питань перед призначенням експертизи необхідно проконсультуватися з експертом [184].

Примітно, що надання відеозапису є необхідним також під час проведення судово-медичних досліджень, наприклад, для визначення ступеня тяжкості і характеру тілесних ушкоджень, заподіяних правоохоронцю. На практиці непоодинокими є випадки ненадання експерту відповідних записів. Так, наприклад, відеокамерами, розміщеними неподалік від місця події, було зафіксовано, що обвинувачений на мотоциклі здійснив наїзд на патрульного поліцейського та протягнув його кілька метрів за собою до проїжджої частини. Однак, під час розгляду у Дарницькому районному суді м. Києва, слідчим не було надано відповідних відеозаписів [34].

Уявляється, що надання відповідних відеоматеріалів могло б спростити визначення механізму заподіяння тілесних ушкоджень та встановлення факту його відповідності зафіксованому на відеозаписах чи у протоколах слідчих дій. Крім того, завдяки наданим відеоматеріалам експерти могли б спростувати можливість отримання правоохоронцем тілесних ушкоджень за інших, не пов'язаних з несенням служби, обставин чи в інший час.

Цілком очевидно, що успішним розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного із заподіянням насильства, може бути лише за умови належного використання можливостей судово-медичних експертиз. Крім того, результати судово-медичних досліджень мають важливе значення під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Саме тому, різні аспекти та проблемні питання проведення таких експертних досліджень були і залишаються предметом дослідження вчених різних країн як у галузі юриспруденції, так і медицини [2–6].

Використання спеціальних судово-медичних знань під час проведення судової експертизи у кримінальних провадженнях злочинів проти життя і здоров'я особи, дає змогу з'ясувати найважливіші питання, пов'язані зі встановленням механізму правопорушення, характеру і ступеня спричиненої

здоров'ю шкоди, а в багатьох випадках – виявленням особи, яка підлягає притягненню як обвинувачена [67].

Аналіз кримінальних проваджень за ст. 345 КК України свідчить про те, що тілесні ушкодження, які заподіюють працівникам правоохоронних органів, переважно є легкими, рідше – середньої тяжкості й тяжкі. У разі вчинення таких ушкоджень, під час розслідування у всіх досліджуваних провадженнях для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень слідчий або прокурор, відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України, зобов'язані забезпечити проведення експертизи [158].

Зазвичай під час проведення судово-медичної експертизи у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з нанесенням тілесних ушкоджень, вирішується низка типових завдань, серед яких: ступінь тяжкості тілесних ушкоджень; кількість, характер, розташування і походження тілесних ушкоджень; давність нанесення тілесних ушкоджень; послідовність нанесення тілесних ушкоджень; взаємне розташування потерпілого і підозрюваного під час нанесення тілесних ушкоджень, наявність слідів боротьби; визначення знаряддя, яким нанесено тілесні ушкодження; ступінь втрати працездатності [116, с. 178]. Крім того, судово-медичні експертизи живих осіб у кримінальних провадженнях відіграють вагому роль. Зокрема, вони є важливим чинником, що обумовлює створення правових передумов для відшкодування фізичної шкоди здоров'ю.

Судово-медична експертиза живих осіб на етапі підготовки та призначення складається з винесення постанови про призначення експертизи з визначеним переліком питань, встановлення особи та забезпечення її прибуття до експертної установи, надання матеріалів для ознайомлення з обставинами провадження, надання медичної документації щодо особи, яка направляється на експертизу, та складання експертного висновку [78, с. 279].

В межах досліджуваного питання варто також акцентувати на увагу на судово-медичній експертизі за результатами слідчого експерименту. Аналіз практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу засвідчив, що дана слідча дія часто проводиться в

межах таких проваджень. Основним призначенням даного підвиду судово-медичної експертизи є встановлення відповідності механізму заподіяння тілесних ушкоджень, відтвореного підозрюваним під час слідчого експерименту, виявленим на тілі потерпілого під час проведення стосовно нього судово-медичної експертизи. Призначення даної експертизи може бути вкрай доцільним також у випадках зміни підозрюваним показань на стадії досудового слідства або навіть під час судового розгляду. Відповідний висновок експерта у такому разі виступатиме незаперечним доказом у кримінальному провадженні.

Оскільки спосіб учинення досліджуваних правопорушень часто супроводжується активним фізичним протистоянням, на місці протиправних дій можуть залишатися сліди біологічного походження (плями крові, волосся, часточки шкіри тощо). Дані об'єкти досліджуються в межах проведення судово-медичних експертиз за слідами біологічного походження, під час якої вирішуються питання щодо встановлення належності біологічних слідів (потожирових слідів, крові тощо) та інших речових доказів біологічного походження конкретній особі.

Перед призначенням судово-медичної експертизи за слідами біологічного походження важливо знати, який саме вид даної експертизи має бути проведено. Залежно від мети експертизи та особливостей досліджуваного об'єкта, такими видами можуть бути:

- судово-імунологічна експертиза – для встановлення групової та родової належності крові (об'єктом дослідження є кров, зазвичай, на тканому матеріалі);
- судово-цитологічна експертиза – для визначення не лише групової, а й статевої належності (об'єктом також є кров, але залишена на твердих предметах, які, як правило, вилучаються повністю, або інші «біологічні» сліди – волосся, слина, зрізи нігтів із залишками епідермісу, інші тканини людини) [78, с. 280, 281].

Як видно із зазначеного, в межах згаданих видів судово-медичної експертизи за слідами біологічного походження, вирішуються питання щодо встановлення групової приналежності певних об'єктів, водночас найчастіше

слідство зацікавлене саме в ідентифікації осіб. Для цього незамінним є проведення молекулярно-генетичної експертизи, яка ґрунтується на ДНК-аналізі – найефективнішому на сьогодні методі ідентифікації особи за мікрооб'єктами та мікрослідами.

Вчені зазначають, що дослідження слідів крові має суттєве значення для викриття винних, а за формою, особливостями розташування таких слідів можна судити про важливі обставини кримінального правопорушення. Водночас фахівці наголошують, що для ефективного проведення дослідження таких слідів необхідні грамотні дії слідчого щодо їх виявлення, вилучення, пакування і пересилки [68, с. 134]. Крім того, науковці акцентують на правилі, відповідно до якого визначальним моментом призначення судової експертизи щодо слідів біологічного походження є те, що вона повинна призначатися і проводитися негайно, відразу після виникнення питань, для вирішення яких потрібні спеціальні знання [91, с. 297]. Саме тому до огляду місця події варто залучати відповідного спеціаліста, який зможе надати допомогу у пошуках слідів кримінального правопорушення біологічного походження (кров, волосся, слина тощо), їхньому вилученні та належному упакуванні.

Досліджуючи практику призначення судово-медичної експертизи під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу, В. О. Гусєва зауважує, що правильне призначення судово-медичної експертизи є гарантією проведення об'єктивного судово-медичного дослідження, забезпечує надання правильної правової оцінки події, що сталася, а також у цілому надає можливість провести швидке та повне розслідування. Вчена визначає наступні типові помилки, яких припускаються слідчі та які унеможливають якісне проведення судово-медичних експертних досліджень:

ненадання достатніх медичних даних, потрібних експерту для вирішення низки питань;

неповідомлення експерту важливих даних, установлених під час розслідування, та ненадання матеріалів кримінальних проваджень;

несвоєчасне призначення судових експертиз;

некоректна постановка запитань експертові;

призначення кількох експертиз для вирішення тих самих питань та неправильне визначення виду майбутньої експертизи [85, с. 103, 105].

Іншим видом експертного дослідження, що за наявності підстав, є обов'язковим для призначення і часто має місце при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень, є судово-психіатрична експертиза. Результати опитування практичних працівників слідчих органів підтвердили затребуваність даного виду судової експертизи у досліджуваних провадженнях (76,9 %) (додаток А).

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України, слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності [158]. Згідно з п. 10 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, предметом цієї експертизи є психічний стан особи у певні юридично значимі проміжки часу, який визначається з метою надання відповіді на запитання, поставлені особою або органом, яка (який) залучила(в) експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [219].

Зазвичай, під час розслідування вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу судово-психіатрична експертиза призначається щодо підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення. Експертне дослідження надає можливість визначити їх психічний стан, встановити здатність усвідомлювати суспільну небезпеку і фактичний характер своїх дій та/або керувати ними під час вчинення протиправних дій, а також вирішити питання про можливість застосування примусових заходів медичного характеру.

Традиційно підставами для висунення версії щодо наявності психічних вад у особи, що заподіяла тілесні ушкодження, є:

- безмотивний характер злочину або алогічна мотивація підозрюваним власних дій;

- прояви особливої, іноді безглуздої, жорстокості, що явно не викликалась обставинами події і поведінкою потерпілого;
- безглузде порушення обстановки, у тому числі знищення окремих предметів на місці події злочину;
- неадекватна поведінка підозрюваного під час досудового розслідування, його безпечність, байдужість до можливих правових наслідків;
- наявність даних щодо перенесення особою травм головного мозку або його захворювань (менінгіти, енцефаліти і їх наслідки тощо);
- у неповнолітніх – затримки у психічному розвитку, відставання у школі, навчання у спеціалізованій школі;
- перебування особи на психіатричному обліку, у психіатричних стаціонарах, проходження судово-психіатричної експертизи в минулому [116, с. 181, 182]. У даних випадках в обов'язковому порядку слід вирішувати питання щодо необхідності про призначення судово-психіатричної експертизи.

Як зазначалося у попередніх підрозділах, значна кількість досліджуваних кримінальних правопорушень вчиняється у стані алкогольного (а також наркотичного) сп'яніння. Для виявлення наявності у підозрюваного захворювання на алкоголізм (наркоманію) та вирішення питання щодо потреби у примусовому лікуванні останнього, варто призначати судово-наркологічну експертизу. І хоча, як стверджують фахівці, інших видів судових експертиз, крім судово-психіатричної, предметом яких є психічний стан особи, законодавством України не передбачено, практика свідчить про поширеність призначення даного виду експертиз (однорідних або комплексних), як особливого виду судових експертиз, стосовно осіб зі станами залежності від психоактивних речовин. Даний факт пояснюється, зокрема, існуванням запиту органів правосуддя на диференційовані підходи до осіб зі станами залежності, які формулюються в питаннях до експертів [231].

Для проведення даного дослідження необхідно отримати картку з наркологічного диспансеру у разі перебування підозрюваного там на обліку, історію хвороби з лікувального закладу – якщо підозрюваний перебував на

лікуванні; під час допитів оточення підозрюваного з'ясувати його схильність до вжиття наркотичних засобів та/або алкоголю і зафіксувати це у протоколі.

Крім вищезазначених, експертних досліджень вагоме значення для встановлення обставин кримінальних правопорушень, пов'язаних із вчиненням насильства або погроз щодо працівника правоохоронного органу, має проведення в окремих випадках судово-психологічної експертизи. Вказана експертиза проводиться у відповідності до п. 4) ч. 1 ст. 91, п. 1) ч. 1 ст. 485 КПК України та ч. 2 ст. 486 КПК України [158].

Як наголошують вчені, даний вид експертних досліджень невинуватено недооцінений під час розслідування таких проваджень. Водночас, саме завдяки проведенню таких експертиз можуть бути визначені індивідуально-психологічні особливості, емоційні реакції та стани психічно здорових підозрюваних, потерпілих та свідків, установлені здатності потерпілих, свідків та підозрюваних сприймати важливі по справі обставини та давати про них правильні (адекватні) покази, вирішені питання щодо компенсації потерпілому завданої моральної шкоди, отримана орієнтувальна інформація під час розслідування, а також висновки даної експертизи в частині визначення типологічних особливостей особистості можуть бути використані в кримінальному й адміністративному судочинстві із метою встановлення елементів суб'єктивного складу злочину та індивідуалізації покарання [89; 245].

Як зазначає І. В. Загородній, під час розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень, судово-психологічна експертиза призначається насамперед для визначення перебування підозрюваного у стані вираженого емоційного збудження, емоційного напруження чи фізіологічного афекту як психологічних підстав сильного душевного хвилювання. Афект справляє суттєвий вплив на психічну діяльність людини, дезорганізуючи її і зачіпаючи вищі психічні функції. Мислення людини втрачає гнучкість, знижується якість розумових процесів, що обумовлює усвідомлення особою лише найближчих цілей своїх дій, а не кінцевих. Іншими словами, в особи у зв'язку з сильною емоційною напругою обмежується можливість вибору моделі поведінки. В

результаті цього відбувається різке зниження контролю над власними діями, що призводить до порушення доцільності, цілеспрямованості і послідовності дій. Для визначення наявності такого психічного стану в момент завдання тілесних ушкоджень необхідне проведення саме судово-психологічної експертизи [116, с. 183].

Об'єктом судово-психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку). Основним завданням даного класу експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотвірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей [218].

Проведення судово-психологічної експертизи є особливо важливим у разі залучення до провадження неповнолітніх. Так, дані особи часто виступають свідками домашнього насильства та інших побутових злочинів, для з'ясування обставин яких викликаються правоохоронці. Крім того, ст. 345 КК України в якості потерпілих визначає також і родичів працівників правоохоронних органів, які також можуть бути неповнолітніми.

З огляду на зазначене, актуальними в межах досліджуваних проваджень можуть виявитись такі підвиди судово-психологічної експертизи, як:

судово-психологічна експертиза здатності неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними (основні питання: Чи здатна неповнолітня особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей та конкретних обставин справи (вказати яких саме) у повній мірі усвідомлювати значення своїх дій?; Чи здатна неповнолітня особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей та конкретних обставин справи (вказати яких саме) у повній мірі керувати своїми діями?; Чи має неповнолітня

особа відхилення у психічному розвитку, які не є виявами психічного захворювання? Якщо має, то якими саме є їх ознаки? тощо);

судово-психологічна експертиза здатності свідка або потерпілого правильно сприймати обставини, які мають значення для справи, і надавати про них правильні свідчення (основні питання: Чи здатна підекспертна особа, з урахуванням її емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку правильно (адекватно) сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні (адекватні) показання?; Чи вплинули і яким чином індивідуальні властивості психічних процесів підекспертної особи (указати залежно від того, що має значення по справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій чи функціонування сенсорних процесів: зір, нюх, слух, тощо) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації), що досліджується у справі, на їх відтворення у показаннях?; Чи має свідок (потерпілий) виражену схильність до фантазування?; Чи має свідок (потерпілий) виражену схильність до навіювання?) [224].

Крім того, зважаючи на те, що в якості доказів у таких провадженнях часто виступають відеозаписи, важливе значення може мати також судово-психологічна експертиза комунікативної діяльності особи, зафіксованої у відеозаписі. Зазначена експертиза доцільна у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений, потерпілий, свідок) відмовляється від своїх первинних показань, стверджуючи, що надав їх не самостійно, а під психологічним впливом, або наслідуючи інформацію про подію злочину, попередньо повідомлену йому іншими особами (наприклад, оперативними працівниками, слідчим, подільниками по справі та ін.). В межах такого експертного дослідження можуть бути вирішені наступні питання: Які психологічні особливості має процес відтворення особою обстановки та обставин подій (за матеріалами відеозапису слідчих дій, проведених за участю цієї особи)?; Яка психологічна характеристика комунікативної діяльності особи (прізвище, ім'я, по батькові) у процесі відтворення нею подій (вказати, яких саме подій), під час

проведення (вказати дату) за її участю слідчої дії (за матеріалами відеозапису вказаної слідчої дії)?; Чи наявні у поведінці особи психологічні особливості, що властиві для самотійного, несамотійного відтворення нею певних подій під час проведення за її участю відповідної слідчої дії? ; Чи є у відеозаписі відтворення обстановки та обставин подій (дата проведення) за участю особи (прізвище, ім'я, по батькові) ознаки здійснення на неї психологічного впливу з боку осіб, які приймали участь у проведенні даної слідчої дії? та ін. [218].

Для виконання експертизи необхідні: аутентичний відеозапис, протокол відповідної слідчої дії (можливо надати ксерокопію, завірену належним чином). Інші матеріали кримінальної справи не потрібні, оскільки досліджується не особистість фігуранта справи, а лише її комунікативна діяльність, зафіксована у відеозаписі.

В межах представленого підрозділу не можна оминати увагою питання використання поліграфа під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Особливістю даних кримінальних правопорушень, яка дозволяє відрізнити їх від інших насильницьких злочинів та правильно кваліфікувати, є мотив протиправних дій, спрямованих саме на працівника правоохоронного органу через здійснювану ним службову діяльність. Досить часто правопорушники, намагаючись уникнути більш суворої відповідальності, заперечують факт обізнаності щодо особи потерпілого, зокрема його приналежності до правоохоронної системи. У таких випадках використання поліграфу (детектора брехні) може стати незамінним.

Крім того, поліграф може бути застосований слідчим в таких ситуаціях:

- є суперечності у показаннях двох співучасників злочину і вони (або один із них) до належної міри протидіють встановленню істини та розслідуванню;
- мають місце розбіжності між певними фактами та показами свідка або злочинця;
- підозрюваний має бажання довести власну невинуватість, що часто слідчим сприймається як елемент протидії розслідуванню;

– слідчий підозрює вчинення протиправного тиску на суб'єктів кримінального провадження (підозрюваних, свідків, експертів тощо) корумпованими працівниками правоохоронних органів [262].

Варто пам'ятати, що значення та доказову базу доказів результати використання детектора брехні набувають тільки в межах призначеної судової експертизи. Процедура її призначення та порядок здійснення в найширшому значенні розкриті в КПК України та Законі України «Про судову експертизу». Кримінальний процесуальний кодекс України регламентує лише здійснення обов'язкових експертиз, тоді як факультативні експертизи можуть бути призначені на власний розсуд суду. Визначена в межах кримінального, цивільного та інших різновидів судочинства ця факультативна експертиза називається зазвичай «судовою психофізіологічною експертизою із застосуванням поліграфа». Водночас застосування поліграфа є тільки одним зі способів дослідження та вивчення обставин, що використовуються судовим експертом [268, с. 305, 306]. Варто зауважити, що науковці неодноразово наголошували на необхідності внесення змін до законодавства, які б дозволили використовувати результати психофізіологічних експертиз з використанням поліграфу як повноцінні докази у кримінальних провадженнях [78, с. 292; 241], і ми цілком підтримуємо шановну наукову спільноту, також убачаючи нагальну необхідність у таких змінах.

Очевидно, що в межах представленого підрозділу немає можливості охарактеризувати всі види експертних досліджень, які можуть призначатися під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з учиненням погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Потреби конкретного провадження зумовлюють залучення до процесу розслідування спеціалістів різних галузей знань, які постійно та динамічно оновлюються й розвиваються.

Висновки до розділу 2

1. Основними джерелами надходження інформації про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України є: рапорти самих постраждалих; повідомлення колег потерпілих, а також осіб-очевидців; результати службових розслідувань; матеріали інших кримінальних проваджень; інформація із закладів охорони здоров'я; повідомлення (публікації) у засобах масової інформації та Інтернеті.

2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень за ст. 345 КК України:

1) дані, що характеризують особу потерпілого та його діяльність: анкетні дані, посада, фізіологічний та психологічний стан на момент учинення кримінального правопорушення; факт виконання ним службових обов'язків як працівника правоохоронного органу (яких саме та їхню законність) або здійснення такої діяльності близьким родичем потерпілого (яким саме та підтвердження факту родинних зв'язків);

2) дані щодо події кримінального правопорушення: час, місце, обстановка; спосіб учинення (словесні образи, погрози, фізичне насильство та у чому конкретно вони виявлялись); знаряддя та засоби, що використовувались для вчинення протиправних дій (у тому числі на етапі підготовки та приховування слідів кримінального правопорушення); наслідки кримінального правопорушення, зокрема характер, ступінь тяжкості та локалізація тілесних ушкоджень на тілі потерпілого, механізм та давність їх виникнення тощо; причинно-наслідковий зв'язок між діями злочинця та наслідками, передбаченими у ст. 345 КК України; наявність очевидців події (камер відеофіксації);

3) дані щодо особи злочинця: анкетні дані, особисті та професійні якості, фізіологічний та психологічний стан, наявність попередніх судимостей, форма вини, мета та мотив його протиправних дій, що пов'язані з виконанням потерпілим його службових обов'язків (важливо встановити, чи усвідомлював злочинець, що вчиняє протиправні дії саме щодо працівника правоохоронного

органу); характер (за наявності) зв'язків із потерпілим; інші співучасники вчинення кримінального правопорушення та їхні ролі.

3. За обсягом наявної інформації щодо особи злочинця та обставин події кримінального правопорушення виокремлені наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: кримінальне правопорушення вчиняється в умовах очевидності і порушник затримується безпосередньо на місці події або невдовзі після вчинення протиправних дій; правопорушника не виявлено на місці злочину, але наявні вихідні дані для організації його пошуку; особу, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлено і інформації про неї немає внаслідок відсутності очевидців. Наявні окремі данні про спосіб учинення злочину, надані потерпілим. Запропоновано алгоритми слідчих (розшукових) дій у даних ситуаціях.

4. Суб'єктами взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України найчастіше виступають: працівники оперативно-розшукових підрозділів (21,6 %); інспектори-криміналісти, судові експерти (39,4 %); працівники патрульної поліції (78,2 %); працівники Департаменту внутрішньої безпеки НП України (51,8 %); оперативні чергові відділу поліції (11,5 %); поліцейські офіцери громади (29,1 %) та ін.

На основі аналізу практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу було виявлено прояви не передбачених законом форм взаємодії між суб'єктами та акцентовано на їх неприпустимості. Йдеться, зокрема про поблажливе ставлення до колег, ігнорування необхідності чіткого дотримання вимог кримінального процесуального законодавства під час проведення слідчих дій тощо.

5. Найбільш ефективною та кваліфікованою процесуальною формою використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень визнано судову експертизу. Найчастіше у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу призначаються судово-медичні експертизи (понад 90 % проваджень). Даний факт зумовлений тим, що спосіб учинення досліджуваних злочинів часто

пов'язаний зі спричиненням потерпілому тілесних ушкоджень, для визначення тяжкості та характеру яких, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК України в обов'язковому порядку призначається відповідне експертне дослідження. Серед криміналістичних експертних досліджень також поширеними є: дактилоскопічна експертиза, судово-технічна експертиза документів, технічне дослідження матеріалів та засобів відео- та звукозапису, експертиза холодної зброї, а також вогнепальної зброї, судово-трасологічна експертиза, експертиза матеріалів, речовин та виробів.

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

3.1. Огляд під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Слідчі і негласні слідчі (розшукові) дії виступають чи не головними процесуальними та криміналістичними засобами формування доказової бази у будь-якому провадженні, виконуючи роль засобів пізнавальної діяльності, що дають змогу повно, об'єктивно та усебічно дослідити обставини події минулого та прийняти справедливе й обґрунтоване рішення [167, с. 265].

Слідчі (розшукові) дії початкового етапу розслідування визначаються і проводяться слідчим, виходячи з конкретної слідчої ситуації, покликані забезпечувати невідкладне виявлення та фіксацію доказів, а також встановлення, розшук і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; спрямовані на створення інформаційної бази, достатньої для створення ймовірної моделі події кримінального правопорушення, перевірки версій та оптимальної й ефективної організації системи розслідування на початковому етапі. Крім того, повторювані умови, в яких працюють слідчі і співробітники оперативних підрозділів, сприяють алгоритмізації методів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що є передумовою створення відповідної методики розслідування.

Важливо пам'ятати, що для ефективного виконання завдань розслідування необхідно, щоб окремі слідчі дії проводилися не хаотично і спонтанно, а в межах єдиної системи, що забезпечує максимально швидке, усебічне та об'єктивне дослідження події, що перевіряється. Всі дії мають бути пов'язані в єдиний, послідовний ланцюг та утворювати обґрунтовану систему. При цьому, визначення системи початкових слідчих дій повинно ґрунтуватися на наступних принципах:

необхідний обсяг (система) початкових слідчих дій встановлюється слідчим, виходячи з наявних у провадженні матеріалів, конкретної слідчої ситуації та обраної тактики розслідування;

в якості першочергових повинні виконуватися дії, спрямовані на виявлення і фіксацію найбільшої кількості слідів злочину, що піддаються швидкій зміні, а також доказів, які можуть бути втрачені чи знищені;

як невідкладні варто проводити слідчі дії, які мають значення для перевірки кількох слідчих версій.

Відтак, система початкових слідчих дій – це визначений слідчим обсяг необхідних слідчих дій, що використовується для встановлення, виявлення, пошуку та фіксації максимальної кількості доказів, що сприяють розслідуванню кримінального правопорушення на початковому етапі.

Необхідно, щоб слідчий у кожний момент розслідування мав чітке уявлення, які саме факти слід встановити та в якому напрямі їх використовувати. Саме тому методика розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, має вибудовуватись з урахуванням специфічних умов, у яких розвертається слідча діяльність з їх розслідування.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, аналізу практичної діяльності та з урахуванням результатів проведеного опитування, можна констатувати, що найчастіше у провадженнях, що вивчаються, проводяться такі гласні слідчі (розшукові) дії, як огляд (56,9%), допит (84,6 %), слідчий експеримент (69,2 %), пред'явлення до впізнання (46,1 %) (додаток А).

За хронологією здійснення провадження огляд проводиться раніше за інші слідчі (розшукові) дії та має вагоме значення для формування первинного блоку інформаційних ресурсів на початковому етапі розслідування. Оскільки злочин є подією минулого, яку слідчий безпосередньо не сприймав, його пізнання здійснюється опосередковано через виявлення і дослідження відображень окремих його елементів, їх властивостей в оточуючій обстановці [202, с. 434].

Сутність огляду полягає у виявленні, сприйнятті, дослідженні, оцінці та фіксації характеристик, стану, індивідуальних ознак та властивостей

матеріальних об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших даних, що мають доказове значення для кримінального провадження. Відповідно, до ст. 237 КПК України на законодавчому рівні розрізняють огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Крім того, як окремі специфічні види огляду виокремлюють освідчування особи (ст. 241 КПК України) та огляд трупа (ст. 238 КПК України) [66, с. 154].

Вивчення кримінальних проваджень про погрози або насильство щодо працівника правоохоронного органу, а також результати проведеного опитування практичних працівників дозволяють констатувати, що під час розслідування даних кримінальних правопорушень найчастіше проводився огляд наступних об'єктів:

огляд місця події: громадські місця (вулиці, площі, автошляхи, двори будинків, вокзали, парки, автостоянки, торгівельні центри, громадський транспорт тощо) (62,8 %); помешкання громадян (20,6 %); приміщення правоохоронних органів та прилеглі до них території (5,2 %);

предмети: зброя та засоби спецзахисту (23,8 %); технічні засоби (мобільні телефони, боді-камери, стаціонарні камери відеоспостереження, планшети техніка тощо) (63,7 %); документи (46,7 %);

освідчування особи (38,4 %) (додаток А).

Пропонуємо в межах даної частини роботи дослідити особливості кожного із зазначених видів огляду у досліджуваних провадженнях.

Розпочати варто з огляду місця події, адже хронологічно ця слідча дія проводиться найраніше та, відповідно до законодавства, може мати місце до внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Крім того, огляд місця події як невідкладна слідча (розшукова) дія, відіграє суттєву роль у розкритті та розслідуванні злочинів. Своєчасний, повний і тактично виважений огляд місця події в подальшому дозволить побудувати правильні версії, спрямувати розкриття злочину потрібним шляхом, виявити злочинця і не дати йому вчинити нові протиправні діяння, а також отримати важливі відомості щодо багатьох обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: часу,

місця, способу, мотивів і цілей вчинення злочину, чинників, які сприяють його вчиненню, виду та розміру шкоди тощо [246, с. 119].

За свідченням правоохоронної практики, дану слідчу дію не можна замінити іншими, зокрема, допитами осіб-очевидців злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі надати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий, безпосередньо досліджуючи місце події із застосуванням засобів криміналістичної техніки та допомогою спеціалістів. При цьому слідчий огляд є досить складною слідчою дією, вимагаючи високої кваліфікації учасників. Зважаючи на багатоманітність об'єктів, що підлягають дослідженню, ефективне проведення огляду багато в чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчим тактичними прийомами і правильним застосуванням їх відповідно до конкретних умов [273, с. 236].

Не зважаючи на безумовну значущість огляду місця події, як першої та невідкладної слідчої (розшукової) дії, завдяки якій формується, без перебільшення, інформаційна основа всього подальшого розслідування, у досліджуваних провадженнях огляд місця вчинення насильницьких злочинів щодо співробітників правоохоронних органів проводиться не завжди. На нашу думку, даний факт варто віднести до серйозних недоліків слідчої практики, оскільки таким чином втрачається суттєва частина доказової інформації, яка міститься у матеріальній обстановці кримінального правопорушення.

Проте, до такого висновку дійшли не всі науковці, які вивчали проблеми розслідування таких кримінальних правопорушень. Зокрема, В. О. Гусєва, аналізуючи слідчу та судову практику розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, зазначає, що, що огляд місця події здійснювався у 97 % досліджуваних кримінальних проваджень. Водночас вчена додає, що якість огляду місця події у справах зазначеної категорії найчастіше є низькою, що, в свою чергу, призводить до втрати цінної інформації, зниження ефективності огляду місця події, а отже, до складнощів у розкритті та розслідуванні кримінальних проваджень. Рівень розкриття

вчиненого злочину значною мірою залежить від проведених первинних слідчих (розшукових) дій, серед яких найважливіше значення має огляд місця події, який є основним джерелом доказів на початковому етапі розслідування, стверджує В. О. Гусєва [91, с. 247].

Результати проведеного нами опитування практичних працівників слідчих органів також підтвердили значущість проведення огляду місця події під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Так, обов'язковість проведення даної слідчої (розшукової) дії при розслідуванні кримінальних правопорушень даної категорії визнали 63,8 % респондентів, залежність необхідності проведення огляду місця події від умов конкретного провадження підтвердили 36,2 %, водночас жоден з опитаних не визнав, що ОМП не є необхідним (результативним) під час розслідування досліджуваних діянь (додаток А).

Для обґрунтування необхідності огляду місця події у досліджуваній категорії кримінальних проваджень, варто визначити основні завдання означеної слідчої дії:

безпосереднє ознайомлення та ретельне дослідження матеріальної обстановки місця вчинення протиправних дій із застосуванням усіх ефективних науково-технічних засобів з метою виявлення слідів злочину та обставин, які можуть бути використані для розшуку особи, що його вчинила, а також відтворення його механізму, динаміки та з'ясування мотивів;

фіксація виявленої інформації в тій послідовності і в тому вигляді, в якому виявлене спостерігалось під час огляду, шляхом протоколювання з дотриманням процесуальних особливостей і закріплення засобами криміналістичної техніки;

вилучення слідів події, предметів, які використовувались під час вчинення протиправних дій, та інших доказів, їх попереднє дослідження;

накопичення і перевірка отриманих в результаті огляду відомостей про обставини погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, та побудова на їх основі слідчих версій з метою виявлення та затримання

винних осіб і розкриття кримінального правопорушення за гарячими слідами [290, с. 21].

Крім зазначених, під час проведення огляду місця події вирішуються завдання зі з'ясування ознак, що характеризують осіб-учасників вчинення кримінального правопорушення (кількість, вік, фізичні дані, певні звички, навички, психічні відхилення тощо), а також фіксація особливостей потерпілих осіб. Важливо під час проведення огляду встановити обставини, що характеризують об'єктивну сторону злочину: точний час і спосіб учинення, конкретні дії злочинця на місці події, їхні наслідки та зв'язок між ними. Особливістю досліджуваних проваджень є необхідність з'ясування на місці події чи дійсно протиправні дії порушника спрямовувалися саме на представника правоохоронного органу (членів його родини), чи кримінальне правопорушення вчинене за мотивами, не пов'язаними зі здійсненням потерпілим своїх службових обов'язків.

У провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу найбільш типовими місцями проведення розглядуваної слідчої дії є громадські місця (вулиці, площі, парки, вокзали, автошляхи, двори будинків, автостоянки, приміщення торгівельних або розважальних закладів, громадський транспорт, заклади громадського харчування тощо), де правоохоронці виконують свої службові обов'язки з охорони громадського порядку або куди прибувають за викликом; помешкання громадян (зловмисника чи потерпілого); безпосередньо приміщення правоохоронних органів або прилеглі до них території.

Традиційно у теорії криміналістики виокремлюють три етапи проведення огляду місця події: підготовчий, робочий та заключний. Беручи за основу дану загальноприйняту позицію, а також ураховуючи результати аналізу наукових джерел та практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, пропонуємо охарактеризувати особливості кожного зі згаданих етапів у досліджуваних провадженнях.

Підготовчий етап огляду місця події розпочинається перед виїздом СОГ. Вчені наголошують, що важливою умовою ефективності огляду є належна інформаційна підготовка слідчого. Чим більшим обсягом інформації щодо обставин події, способу вчинення злочину, наявності знарядь, слідів та можливих речових доказів володіє слідчий до початку огляду, тим результативнішою стане ця слідча дія [116, с. 144].

Відтак, в якості підготовчих, пропонуються наступні дії слідчого до виїзду на місце події: отримання максимально повної та точної інформації про характер події (у тому числі дані про заявника); негайне повідомлення про подію прокурора, начальника чи чергового органу поліції; надання необхідних розпоряджень щодо організації охорони місця події; отримання даних щодо присутності на місці вчинення протиправних дій осіб, які їх вчиняли, а також потерпілих і очевидців; визначення учасників огляду місця події (за необхідності, запрошення відповідних спеціалістів); підготовка науково-технічних засобів.

Під час підготовки до проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії варто також враховувати, що законом передбачений особливий порядок проведення огляду житла чи іншого володіння особи. Відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК такий огляд здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, зокрема, на підставі ухвали слідчого судді. Водночас ч. 3 ст. 233 КПК України передбачено, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення слідчий, дізнавач, прокурор має права до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи [158]. Питання процесуального порядку проникнення до житла чи іншого володіння особи, співвідношення понять «огляд місця події» та «огляд житла», а також правових підстав та порядку їх практичної реалізації є доволі дискусійними у теорії кримінального процесу та становлять неабиякий інтерес науковців [52; 55], втім дана проблема не є предметом вивчення в межах нашого дослідження.

На наше переконання, вкрай важливим етапом підготовки до проведення огляду місця події, який подекуди може стати вирішальним для його ефективності, є визначення учасників даної слідчої дії. Тож пропонуємо більш детально на ньому зупинитися.

У наукових джерелах думки щодо необхідності участі підозрюваного у проведенні огляду місця події розходяться. Нам імпонує думка І. В. Загороднього з цього приводу, який вважає, що підозрюваного доцільно залучати у двох випадках: якщо він дає показання, в яких посиляється на наявність на місці події слідів злочину, знарядь та речових доказів або може пояснити на місці суттєві обставини події злочину; якщо участь у проведенні огляду і демонстрація справжньої слідової картини злочину здатні вплинути на зміну підозрюваним власних неправдивих показань, які він надав раніше [116, с. 143].

В. О. Гусєва звертає увагу на особливості участі у проведенні огляду місця вчинення протиправних діянь щодо представників правоохоронних органів самого потерпілого. Так, вчена стверджує, що така участь є доцільною, оскільки останній володіє достатньою інформацією про подію злочину. Крім того, працівник правоохоронного органу може професійно орієнтуватися в особливостях, які слід ураховувати під час огляду місця події. Однак, наголошує В. О. Гусєва, недопустимо, щоб потерпілий, який володіє знаннями в галузі криміналістики, проявив квапливість і зробив «самостійний огляд». Ця необхідність зумовлюється тим, щоб запобігти самостійному вилученню потерпілим непроцесуальним шляхом предметів, які треба зафіксувати в протоколі огляду місця події в регламентованому законом порядку. Доцільною, на думку вченої, також є участь очевидців злочину в огляді місця події [78, с. 234].

Обговорюючи питання учасників огляду місця події, окрему увагу варто приділити залученню до даної слідчої дії інспектора-криміналіста, від участі якого значною мірою залежить ефективність огляду. Порядок залучення інспекторів-криміналістів до участі у проведенні огляду місця події, а також

основні вимоги, які висуваються до проведення даної слідчої дії за участю спеціаліста закріплені наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 [121]. На місці події даний учасник може допомогти із забезпеченням технічної фіксації слідчої (розшукової) дії, знайти сліди кримінального правопорушення біологічного походження (кров, волосся тощо) та вилучити їх належним чином і запакувати. Крім цього, інспектор-криміналіст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження [267, с. 18].

У деяких випадках, якщо спосіб вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу пов'язаний зі спричиненням умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб до проведення огляду місця події може також залучатися спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС [121].

Так, спеціалісти-вибухотехніки використовуючи хімічні й технічні валізи, що містять спеціальні засоби, реактиви, інструменти та пристосування, здійснюють вилучення мікрочастинок вибухових речовин, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків; проводять експрес-аналіз вибухових речовин і порохів, а також вилучають скалки з перешкод і об'єктів, пошкоджених вибухом.

Однак варто зауважити, що огляд місця події для якісного проведення не повинен обмежуватись участю одного лише інспектора-криміналіста, як часто є на практиці. Крім даної особи, до проведення слідчої дії залучаються й інші спеціалісти, потреба в яких виникає залежно від конкретних обставин та умов

огляду окремого провадження.

Особливо хотілося б зауважити на вкрай важливій ролі понятих під час проведення огляду місця події у провадженнях про погрози або насильство щодо працівника правоохоронного органу. На даній особливості оглядів у подібних провадженнях вчені наголошували неодноразово. Науковці пов'язують необхідність участі понятих з тим, що потерпілий може бути в дружніх стосунках зі співробітниками правоохоронних органів – учасниками слідчо-оперативної групи, а ця обставина може негативно вплинути на значущість і допустимість отриманих у процесі огляду речових доказів [90, с. 231].

У контексті дослідження підготовчого етапу огляду місця події у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу варто прийняти до уваги думку В. О. Гусевої про те, що якщо до органу чи підрозділу поліції з рапортом звернувся працівник правоохоронного органу про вчинення стосовно нього кримінальних правопорушень, чи якщо із заявою про вчинення кримінального правопорушення проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності звернувся член громадського формування з охорони громадського порядку, то до виїзду на місце події, слідчий повинен опитати його. Водночас, зазначає вчена, між отриманням вихідної інформації про вчинення кримінального правопорушення і початком проведення слідчого огляду (прибуття СОГ) має минати мінімальний проміжок часу (зокрема, оптимальний проміжок часу не мусить перевищувати 15 хвилин). Такі оперативні заходи реагування, на думку В. О. Гусевої, необхідні для максимального збереження інформації, яка має значення для розслідування [78, с. 228].

Не зволікати із проведенням огляду місця події, особливо у випадках нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень, закликає і І. В. Загородній, акцентуючи, що ефективність даної слідчої (розшукової) дії при цьому значно знижується, оскільки обстановка місця події зазнає значних змін – як у результаті свідомих дій злочинця з

приховання слідів злочину, так і внаслідок інших об'єктивних обставин [116, с. 142].

Після прибуття на місце проведення огляду організаційні заходи виявляються у негайному виведенні з зони місця події всіх сторонніх осіб, наданні медичної допомоги потерпілим, залученні до огляду понятих, спеціалістів, оперативних працівників та роз'ясненні їм їхніх прав і обов'язків [252, с. 38].

У теорії криміналістики тактика огляду місця події на робочому етапі охоплює загальну (статичну) та детальну (динамічну) стадії. Перша із вищезазначених стадій починається із загального огляду та вивчення обстановки місця події, встановлення його меж, визначення відправної точки та послідовності проведення огляду, а також засобів, які будуть застосовані. Шляхом фотографування, відеозйомки і складання плану огляду місця події необхідно здійснити фіксацію розташування об'єктів до моменту початку огляду. Під час проведення загального огляду місця вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, слідчому необхідно звернути особливу увагу на виявлення та фіксацію: розташування місця події, вказавши повну адресу, ділянку вулиці (місцевості); якщо злочин вчинено за межами міста, необхідно зробити прив'язку до нерухомих орієнтирів; всіх виявлених слідів та предметів, що мають значення для встановлення обставин події; обставин, що сприяють розслідуванню злочину «гарячим слідом».

Хотілося б акцентувати на залежності меж огляду місця події від способу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та конкретної слідчої ситуації. Так, якщо правопорушника не виявлено безпосередньо на місці вчинення протиправних дій, межі огляду необхідно розширювати з метою ретельного проведення огляду прилеглої місцевості для пошуків будь-яких його слідів. Розширення меж огляду місця події необхідне також у випадку, коли спосіб учинення досліджуваного злочину охоплює підготовчу стадію та/або стадію приховування слідів, коли зловмисник завчасно планував злочинне діяння. Метою огляду прилеглих до місця події територій у

таких випадках буде виявлення викинутих або загублених ним речей, слідів його транспортного засобу тощо. Крім того, варто оглянути локації, з яких злочинець міг вести спостереження за потерпілим та відстежувати шляхи його пересування.

Варто зауважити, що за необхідності встановлення очевидців та інших свідків кримінального правопорушення (не встановлено особу злочинця, мають місце розбіжності у показаннях учасників події тощо) крім безпосереднього проведення огляду місця події, паралельно з даною слідчою (розшуковою) дією можуть проводитись й інші заходи, на кшталт, опитування, спостереження, поквартирного чи подвірного обходу. Установлені таким чином особи можуть надати суттєву допомогу для встановлення наслідків кримінального правопорушення, відтворення достеменної картини події та побудови на цій основі первинних слідчих версій [238, с. 38].

Детальний огляд потребує від слідчого прискіпливого огляду всіх предметів та слідів, що можуть мати значення для кримінального провадження, ретельного опису їх у протоколі слідчої (розшукової) дії [154, с. 356]. Важливо пам'ятати, що ігнорування виявлених на місці події слідів, їх поверхнева фіксація, позбавляє можливості: висувати версії щодо ознак учасників події, їх поведінки на місці події; робити попередні висновки про застосовані предмети й інструменти, механізм їх дії на об'єкт (перешкоду, жертву), напрямок їх руху, спосіб застосування тощо [291, с. 267].

Досліджуючи особливості огляду під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи, Я. С. Олійник акцентує на необхідності аналізу ознак та властивостей предметів і слідів, які на наше переконання, мають важливе значення і під час проведення огляду у досліджуваних нами категорії проваджень: час виникнення їх на місці події; зв'язки об'єктів з цим чи іншим місцем; структура предметів і слідів для вивчення їх групової належності; ідентифікаційні якості слідів з метою визначення можливості ототожнення об'єктів, що їх утворили; можливість виникнення слідів від одного або різних учасників розслідуваного

кримінального правопорушення або сторонніх осіб; зв'язки слідів між собою і розслідуваною подією, механізм їх утворення; причини відсутності певних слідів і предметів, їх властивостей і ознак [195, с. 318].

Реалізація детальної стадії огляду місця події передбачає проведення вузлової (зйомка окремих частин об'єкта) та детальної (зйомка окремих слідів, предметів, деталей обстановки місця події масштабним способом) видів фотозйомки. Варто зазначити, що фіксація обстановки місця події передбачає використання всіх вищерозглянутих видів зйомки, які доповнюють одна одну та забезпечують ілюстративність та об'єктивне уявлення про місце події [103, с. 10–11].

Для огляду предметів на місці події, за необхідності, використовують засоби криміналістичної техніки – лупи, мікроскопи, ультрафіолетові освітлювачі, електронно-оптичні перетворювачі тощо. Варто нагадати, що ефективність використання цих засобів значно зростає за умови участі в огляді інспектора-криміналіста.

Криміналістична наука пропонує широкий арсенал прийомів та методів, які застосовуються під час проведення огляду місця події та значною мірою підвищують ефективність даної слідчої дії. Даний інструментарій класифікують за різними підставами: послідовністю проведення та глибиною дослідження – на загальний та детальний; характером дослідження – на статичний та динамічний; обсягом дослідження – на вибірковий (суб'єктивний) та суцільний (об'єктивний); напрямком здійснення руху під час огляду – на ексцентричний, концентричний, фронтальний, секторний, вузловий [172, с. 10]. Вочевидь, вибір того чи іншого методу залежить від умов конкретного провадження, зокрема, характеру місцевості (приміщення), що оглядається; кількості учасників слідчої дії; наявності та характеристик науково-технічних засобів тощо.

Перелік та особливості огляду об'єктів на місці вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу залежать від способу та обстановки вчинення даного кримінального правопорушення. Так, якщо мали місце активний фізичний опір і боротьба, на місці події можуть залишатися

окремі речі, частини одягу потерпілого або злочинця, сліди пальців рук, сліди біологічного походження (кров, слина, волосся тощо). Злочин, що вчиняється в приміщенні, залишає сліди у вигляді псування меблів, бою посуду, розливу рідких речовин та ін. У таких випадках також необхідно здійснювати ретельний огляд одягу потерпілого, на якому можуть бути виявлені, крім слідів біологічного походження, розриви, подряпини, потертості, опалення ворсу та інші сліди, залишені знаряддям злочину.

Важливість огляду одягу під час розслідування насильницьких злочинів обумовлюється тим, що одяг першим сприймає дію знаряддя злочину, і часом ознаки ушкоджень на одязі виявляються більш чіткими, ніж на тілі. Крім того, одяг більш тривалий час відображає і зберігає сліди механічного впливу. Ретельне дослідження ушкоджень одягу в поєднанні з дослідженням ушкоджень тіла потерпілого може дозволити встановити позу зловмисника в момент нанесення тілесних ушкоджень жертві та інші деталі, важливі для встановлення фактичних обставин події кримінального правопорушення.

Особливості огляду одягу залежать від характеристик знаряддя, яким були заподіяні тілесні ушкодження. Так, якщо це гострий предмет, на одязі виявляються порізи, розриви, сліди металу, крові, сторонніх речовин. У разі застосування вогнепальної зброї здійснюється пошук слідів пострілу – кіптяви, слідів металу, порошинок, збройної змазки. Застосування тупого знаряддя може залишити сліди металізації, сторонніх речовин, розриви одягу, зірваний ворс та ін. При заподіянні тілесних ушкоджень за допомогою отруйних речовин на одязі відшукуються потьоки, краплі, бризки, порошок, тобто сама отруйна речовина, а також сліди блювоти, у зв'язку з чим слід оглядати не лише поверхню одягу, а й зміст карманів [116, с. 140].

У разі вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї або шляхом вибуху, тобто у разі вчинення ще й незаконного поводження зі зброєю, об'єктами огляду, як правило, є:

– місце події, якими є ділянка місцевості або приміщення, у межах якого виявлено об'єкти або сліди, що мають стосунок до злочину;

- місцевість і приміщення, що не є місцем події;
- зброя, боєприпаси, вибухові речовини та пристрої;
- пристрої та матеріали, що використовувались під час виготовлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв, а також супутні предмети (ящики від зброї, збройне мастило, кобури, чохли для зброї);
- документи, зокрема з ознаками підробки (посвідчення особи, документи на право носіння та зберігання зброї, накладні на отримання зброї зі складів, товаротransпортні накладні тощо);
- транспортні засоби, що використовувались для транспортування зброї, боєприпасів або вибухових речовин [203, с. 294].

Якщо знаряддям учинення посягання на правоохоронця виступає вогнепальна зброя, на місці події, крім самої зброї, необхідно відшукати гільзи та кулі (інші частини патрона), важливо також виявити основні і додаткові сліди пострілу. За необхідності пошук може здійснюватись за допомогою металошукача та/або із застосуванням службово-розшукового собаки. У випадку виявлення на місці події самого знаряддя злочину (вогнепальної зброї), куль і гільз необхідно вирішити питання про направлення даних об'єктів до експертних установ для проведення відповідних досліджень.

Криміналісти наголошують на тому, що оскільки вогнепальна зброя є джерелом підвищеної небезпеки і неправильне поводження з нею на місці виявлення може бути причиною нещасного випадку, її огляд повинен проводитися суто компетентними фахівцями – слідчими зі знаннями в галузі кримінального зброєзнавства та/або експертами-криміналістами (оптимально – останніми із загальним координуванням слідчих) [244, с. 312].

Звертають увагу вчені і на можливість розміщення на деталях зброї інших важливих слідів, наприклад, пальців рук. Так, В. І. Бояров зазначає, що при огляді зброї, після фіксації її в місці виявлення, з вказівкою точної відстані від нерухомих орієнтирів, необхідної для масштабної прив'язки, спочатку вживаються заходи з виявлення відбитків пальців рук на зовнішніх частинах

зброї, що здебільшого можуть бути на його гладких дерев'яних, пластикових і металевих поверхнях [25, с. 8].

Наголошують на цьому також і практикуючі експерти, стверджуючи, що особливо обережно варто ставитись до виявлених на зброї слідів дактилоскопічного походження та не допускати залишення нових слідів. При цьому практики додають, що у протоколі необхідно наводити максимально повне описання зброї, її стану та маркувальних позначень, переписуючи їх у протокол так, як вони є [254, с. 270].

Як знаряддя для нанесення тілесних ушкоджень можуть використовуватись також предмети, спеціально для цього не пристосовані і випадково знайдені або підібрані зловмисником вже під час активного протистояння з правоохоронцем – інструменти (молотки, сокири, лопати та ін.), шматки арматури, палки, каміння, ножиці, столові і канцелярські ножі тощо. У разі виявлення подібних предметів на місці події, вони також повинні бути ретельно оглянуті з метою виявлення та фіксації слідів на них.

Як вже зазначалося у попередніх підрозділах, подія погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зважаючи на особливості обстановки даного кримінального правопорушення, часто може бути зафіксована на камери відеоспостереження, що розміщуються у громадських місцях або на боді-камери поліцейських. Крім того, з тих самих причин, нерідко на місці події слідчому доводиться здійснювати огляд мобільних телефонів, планшетів та інших електронних носіїв криміналістично значущої інформації. Проводити попередній огляд даних приладів варто із залученням спеціалістів, вони ж залучаються до складання протоколу такого огляду. В протоколі необхідно зафіксувати модель, реквізити, технічні параметри відеокамери, наявність відеосюжетів та факт опечатування відеокамери [149, с. 91].

Внаслідок застосування фізичного впливу на тілі учасників події злочину можуть залишатися сліди у вигляді різного ступеню тілесних ушкоджень, кількість і локалізація яких має важливе значення для встановлення факту наявності у підозрюваного умислу на вчинення тих чи інших протиправних дій

щодо працівника правоохоронного органу та інших важливих для слідства даних. Для виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет, стану сп'яніння або інших якостей та ознак, що мають значення для слідства, у разі, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу, здійснюється огляд тіла людини (освідування).

Освідування особи є різновидом слідчого огляду, але виділяється в самостійну слідчу (розшукову) дію завдяки специфіці об'єкта, що підлягає обстеженню – тіло живої людини [169, с. 122]. Процесуальний порядок та правила проведення даної слідчої дії урегульовані ст. 241 КПК України. Варто акцентувати на тому, що науковці нерідко піддають критиці конструкцію даної норми, виявляючи недоліки, які негативно впливають на її ефективність. Так, Е. Ф. Іскендеров звертає увагу на звужену у ч. 1. ст. 241 КПК України мету освідування, яке проводиться не лише для виявлення відповідних слідів, а також для їхнього вилучення, що не зафіксовано у нормі. Науковець акцентує на тому, що незважаючи на те, що на практиці уповноважені суб'єкти сторони обвинувачення через розширене тлумачення положень ч. 1 ст. 241 КПК України виявляють і вилучають сліди кримінального правопорушення за результатами проведення освідування, а також фіксують їх у протоколах, останні не можуть бути використані як допустимі докази у кримінальному провадженні, оскільки ч. 1 ст. 241 КПК України не закріплює за слідчим, прокурором нормативного повноваження щодо вилучення слідів кримінального правопорушення [122, с. 46].

Крім того, з боку наукової спільноти та практичних працівників піддається критиці процесуальний порядок отримання дозволу на проведення освідування. Так, В. Топчій і Н. Карпенко зазначають, що для отримання такого дозволу слідчому необхідно ініціювати перед прокурором відповідну постанову, що ускладнює процедуру, особливо в нічний час чи вихідні дні. Такі затримки призводять до втрати ефективності цієї слідчої дії або зводять її результативність нанівець, оскільки деякі сліди чи явища на тілі людини зберігаються нетривалий

час (сліди ін'єкції, стан сп'яніння тощо) або можуть змінюватися чи зникати (піднігтьовий вміст, наявність сторонніх речовин), а її проведення без постанови прокурора є підставою для визнання доказу недопустимим. Від своєчасності та якості проведення освідування в багатьох випадках залежить успіх у розкритті та розслідуванні злочинів [258, с. 160]. Солідарність з такою думкою виявляють й інші науковці [58; 126, с. 79–80; 64].

Особливо актуальною дана позиція уявляється в контексті розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, адже часто необхідність проведення освідування в таких провадженнях є невідкладною, водночас випадки невідкладності проведення освідування (за аналогією з обшуком) не передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством. Для виходу з такої ситуації ми приєднуємось до пропозицій внесення змін до КПК, які виносяться вченими, і передбачають або можливість проведення освідування у невідкладних випадках без постанови прокурора з наступним його повідомленням про одержані результати слідчої дії у найближчі терміни [58, с. 17; 104, с. 300], або, за аналогією з нормами процесуального законодавства низки країн, розширення повноважень приймати рішення про проведення освідування будь-якій службовій особі, яка здійснює досудове розслідування відповідного кримінального правопорушення [122, с. 49], або розглядають можливість проведення освідування особи до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування в кримінальному провадженні [258, с. 161].

Аналізуючи тактичні особливості освідування, передусім варто акцентувати на невідкладності даної слідчої дії, адже зволікання з її проведенням може призвести до втрати або суттєвої зміни наявних на тілі людини слідів злочину. Важливим є також залучення до її проведення судово-медичного експерта або лікаря. Завдяки останнім слідчий може виявити та правильно зафіксувати всі ушкодження будь-якої давності й локалізації. Також такий спеціаліст допомагає визначити форму ушкодження, його розміри, властивості, колір, здійснює дії, безпосередньо спрямовані на вилучення

виявлених слідів кримінального правопорушення (крові, сперми тощо); консультує слідчого про обставини, які спостерігаються, з погляду медичних знань, роз'яснює причини і наслідки виявлених ушкоджень та інших слідів злочину, а також деяких видів особливих прикмет [95, с. 182]. Крім того, спеціаліст надає допомогу в описі у протоколі наявних на тілі особи ушкоджень і слідів злочину (з використанням медичної термінології, якою слідчий зазвичай не володіє), що значною мірою визначає результативність освідування.

До слідів кримінального правопорушення, які можуть бути виявлені і зафіксовані під час проведення освідування потерпілого, належать власне тілесні ушкодження – рани (вогнепальні, різані, колоті, колото-різані, рубані та ін.), синці, садна, поверхневі подряпини, вивихи суглобів, переломи кісток, опіки, обпалення, а також сліди на тілі від об'єктів, з якими освідуваний стикався під час заподіяння йому тілесних ушкоджень: сліди крові (пательки, помарки, краплини, бризки), інших біологічних виділень людського організму, частки бруду, кіптяви, порошу, волосся, пил, ґрунт, фарба, частки волокон тканини, різноманітні мікрочастинки [116, с. 136].

Вивчаючи особливості проведення освідування у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, не можна оминути питання дотримання гарантій прав особи щодо якої вчиняється дана слідча дія, адже порушення даної вимоги зводить нанівець усі зусилля слідчого, а докази, отримані в таких спосіб, визнаються судом недопустимими.

Отже, основними вимогами, які гарантують законність проведення освідування є наступні:

1) обов'язковою умовою проведення освідування є наявність двох підстав – фактичної (існування достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети цієї слідчої дії) та юридичної (винесення прокурором постанови про проведення освідування з дотриманням вимог ч. 5, 6 ст. 110 КПК України). Перед початком освідування особа має право ознайомитися з постановою прокурора, а прокурор, у свою чергу, зобов'язаний пред'явити освідуваній особі зазначену постанову для ознайомлення;

2) освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі;

3) освідування, що супроводжується оголенням особи може проводитися особою іншої статі лише за умови, що вона є лікарем та за наявності згоди освідуваної особи;

4) встановлення заборони щодо присутності слідчого, прокурора при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, яка підлягає освідуванню;

5) з самого початку особі пропонується пройти освідування добровільно, і лише в разі її відмови воно проводиться примусово;

6) встановлення заборони вчинення дій, які принижують честь і гідність освідуваної особи або є небезпечними для її здоров'я;

7) зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду;

8) хід і результати освідування обов'язково фіксуються в протоколі, що складається слідчим, прокурором з дотриманням вимог ст. 104, 105, 106 КПК України. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування [161, с. 57–58].

Крім зазначеного, практики наголошують на необхідності запрошення не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. При цьому понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого й потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження. Порушення даної вимоги визнається судом істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, а результати такої слідчої дії – недопустимими [247].

У контексті досліджуваного питання варто також наголосити на помилках, яких іноді припускаються слідчі, проводячи освідування. Йдеться про

встановлення ступеня тяжкості, характеру та механізму виникнення тілесних ушкоджень під час цієї слідчої дії, що неприпустимо, оскільки ці дані отримуються виключно за результатами проведення судово-медичної експертизи (ст. 242 КПК України). З іншого боку, слідчі відмовляються від проведення освідування, обґрунтовуючи це достатністю проведення експертизи. Такий підхід є неправильним через цілу низку причин:

судово-медична експертиза не може замінити освідування, особливо тоді, коли вона проводиться за декілька днів чи тижнів, оскільки за цей час незначні тілесні ушкодження на тілі людини можуть зникнути [160, с. 317];

часто саме результати освідування виступають підставою для призначення судово-медичної експертизи;

дані з протоколу освідування необхідні для надання більш повної відповіді на питання, поставлені перед судовим експертом.

У межах підрозділу важко охопити увагою всі об'єкти, що можуть підлягати слідчому огляду під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, адже їх коло може бути надзвичайно широким залежно від обставин конкретного провадження. Так, крім зазначених, можуть оглядатися документи (службові посвідчення, книги нарядів, посадові інструкції, накази, карти дислокації та розстановки патрулів тощо), транспортні засоби, комп'ютерна техніка та інше.

Заключна стадія проведення слідчого огляду є вкрай важливою, оскільки некоректна процесуальна фіксація даних, отриманих під час проведення слідчих дій може звести нанівець усі зусилля слідчого. Належна фіксація та забезпечення збереження доказів, отриманих в результаті здійснення слідчої дії є необхідною умовою для можливості їх подальшого використання як самим слідчим, так і іншими суб'єктами (експертом, оперативним працівником, прокурором, суддею).

Фіксація виявленої під час проведення слідчої дії криміналістично значущої інформації здійснюється шляхом протоколювання і закріплення технічними засобами. Оскільки протокол слідчої дії є важливим джерелом

доказів, його складання повинно здійснюватись із суворим дотриманням норм кримінального процесуального законодавства.

Так, заключна частина протоколу в обов'язковому порядку повинна містити: перелік вилучених об'єктів та в які установи вони були надіслані; найменування та реквізити усіх використаних під час проведення огляду технічних засобів; вказівка про проведення вимірювань, складання планів, схем, креслень, графічних зображень, виготовлення відбитків та зліпків, фототаблиць, які додаються до протоколу; заявлені клопотання учасників слідчої дії та прийняті по них рішення. До протоколу також обов'язково додаються матеріали звуко- чи відеозапису.

Крім складання протоколу, завершальна стадія огляду передбачає належне пакування вилучених об'єктів та вжиття необхідних заходів щодо їх збереження. Так, відповідно до ч. 5 ст. 237 КПК України, вилучені під час огляду місця події речі підлягають негайному опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. Опечатування вилучених речей повинно здійснюватися таким чином, щоб виключити можливість їх непомітного пошкодження чи підміни [158].

За результатами проведеного дослідження: аналізу криміналістичних джерел та практики розслідування погрози або насильства проти працівника правоохоронного органу можливо констатувати, що найбільш типовими помилками, яких припускаються слідчі під час проведення слідчого огляду у досліджуваній категорії проваджень є наступні:

1) зволікання при прийнятті рішення про проведення огляду, що призводить до втрати або спотворення слідів кримінального правопорушення;

2) присутність на місці події сторонніх осіб, які негативно можуть вплинути на результати слідчої дії (знищити сліди, поставити під сумнів дотримання законодавчих процесуальних норм під час здійснення слідчої дії тощо);

3) заниження цінності виявлених на місці події слідів кримінального правопорушення, або навпаки – надання надмірного значення окремим об'єктам як можливим джерелам криміналістично значущої інформації;

4) порушення послідовності дій, необхідних для ефективного проведення огляду, чи взагалі відмова від проведення необхідних заходів;

5) неправильне встановлення меж огляду місця події, що в одному випадку призводить до втрати часу та нерационального використання сил, а в іншому – втрати важливих речових доказів;

6) однобічний або звужений підхід щодо висунення версій вчинення кримінального правопорушення;

7) відмова від участі у проведенні огляду відповідного спеціаліста, що може суттєво знизити ефективність дій слідчої дії у частині виявлення, фіксації та вилучення речових доказів, а також перешкоджає оперативному розкриттю кримінального правопорушення за результатами експрес-досліджень.

3.2. Допит потерпілих, свідків та підозрюваного під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Допит, як зауважує С. Ю. Карпушин, є не лише однією із найбільш ефективних і поширених слідчих (розшукових) дій, а й фактично виступає необхідною та обов'язковою слідчою (розшуковою) дією у кожному кримінальному провадженні, оскільки є єдиним засобом формування джерела доказів – показань. Таким чином, жодне кримінальне провадження не здійснюється без проведення допитів, зокрема під час досудового розслідування [123, с. 82].

На підтвердження думки вченого зазначимо, що необхідність проведення допитів у досліджуваних нами провадженнях підтвердили 100 % респондентів під час опитування практичних працівників слідчих підрозділів (додаток А). Втім варто зауважити, що не зважаючи на те, що допит є одним із найпоширеніших та найважливіших джерел доказів у кримінальному

провадженні, він водночас являє собою і одну з найскладніших слідчих дій з точки зору тактики її реалізації. Даний висновок ґрунтується на тому, що для ефективного проведення допиту слідчому, крім юридичних, необхідно володіти знаннями в галузі психології, вміти налагоджувати контакт зі співбесідником таким чином, щоб останній повідомляв слідчому необхідні дані, навіть не надто того бажаючи. Йдеться про так званий психологічний контакт, під яким розуміють найбільш сприятливу психологічну «атмосферу» допиту, яка допомагає налагодженню взаємодії та взаємовідносин між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування [285, с. 61]. Така майстерність, крім високого рівня володіння відповідними теоретичними знаннями, вимагає від слідчого наявності практичного досвіду використання тактико-криміналістичних прийомів проведення допиту, а також ретельної підготовки до даної слідчої дії.

Зміст та етапи підготовки до проведення допиту трактуються науковцями по-різному. Узагальнення висунутих з цього приводу пропозицій дозволило визначити такі основні складові підготовки до допиту, як: ретельне вивчення наявних на поточний момент матеріалів кримінального провадження; визначення кола допитуваних осіб та послідовності проведення їхніх допитів; оволодіння певним об'ємом спеціальних знань згідно з потребами конкретного провадження (залучення відповідного спеціаліста); вивчення особи допитуваного; складання плану допиту.

Крім правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування, повнота і правдивість показань свідків залежить від вирішення наступних тактичних завдань, які повинні враховуватись слідчим: а) визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому; б) нейтралізації чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту (відмова, ухилення від дачі показань, неправдиві показання); в) врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного; г) вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань [246, с. 220].

Тактичні особливості допиту визначаються низкою чинників, серед яких найбільш значущими є: а) ситуація допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту, конфліктної ситуації тощо); б) процесуальне положення допитуваного і рівень його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливості допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду і т.п.); г) характер інформації і наявні у слідства докази тощо [27, с. 60–61].

У процесі підготовки до допиту варто з'ясувати соціально-психологічні дані про допитуваного, його темперамент, рівень інтелекту, спосіб мислення, схильності до референтної групи, способу життя, виховання в родині. Адже, як зазначається в науковій літературі, здібність допитувати є визначним показником рівня професіоналізму слідчого. Уміло підготовлений і тактично правильно проведений допит має важливе значення, по-перше, тому, що показання людей у багатьох випадках пов'язані між собою, утворюючи цілісну, логічно пов'язану систему доказів у справі, а по-друге, пояснюють і закріплюють інші докази, які слідчий має на початковому етапі розслідування [98, с. 186].

Визначаючи черговість проведення допитів різних категорій осіб, варто пам'ятати про те, що пріоритет надається *очевидцям* події кримінального правопорушення. Це зумовлено тим, що чим швидше буде проведений допит таких осіб, тим більш повними та точними будуть їхні показання. Більше того, у випадку встановлення виконавця погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, показання очевидців можуть слугувати підставою для затримання зловмисника.

Свідками вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу найчастіше стають колеги потерпілого (92,4 %); рідні, близькі та друзі потерпілого та/або підозрюваного (7,1 %); особи, які виявили та/або припинили протиправні дії (30,7 %), інші особи, на кшталт, співробітники закладів або установ, мешканці будинків, де вчинялося правопорушення, працівники швидкої допомоги тощо (5,8 %) (додаток А).

У разі нанесення тілесних ушкоджень працівнику правоохоронного органу, першочерговому допиту підлягають такі категорії осіб: 1) очевидці події злочину; 2) особи, які можуть повідомити про особливості особистості потерпілого і підозрюваного, їх спосіб життя, взаємовідносини до і після вчинення злочину; 3) особи, які хоча і не були очевидцями нанесення тілесних ушкоджень, але надавали допомогу потерпілому на місці події, викликали лікарів, телефонували в поліцію, супроводжували його при доставці до лікувального закладу, а також медичні працівники [115, с. 11].

Необхідно зауважити, що коло можливих свідків погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу залежить від способу, обстановки вчинення даного кримінального правопорушення. Так, якщо злочин вчинено за умов неочевидності, а потерпілий внаслідок суттєвого завдання шкоди здоров'ю не спроможний надавати показання, важливими свідками можуть стати родичі, знайомі, колеги по службі потерпілого, які можуть бути обізнані щодо можливих проблем чи конфліктних ситуацій на роботі у потерпілого або помітили якісь зміни в його поведінці напередодні вчинення кримінального правопорушення (надмірна обережність та тривожність, зміна номерів телефонів або звичного маршруту пересування тощо)..

Для результативного проведення допиту, слідчий має усвідомлювати мету проведення слідчої дії, зокрема, які саме дані та за допомогою яких тактичних прийомів та засобів він має намір одержати. Під час допиту свідків необхідно передусім з'ясувати інформацію в межах наступних блоків:

а) *щодо самого свідка*: чи безпосередньо сам він був очевидцем події злочину, чи йому стало відомо про неї від інших осіб; за яких обставин свідок опинився на місці вчинення кримінального правопорушення та з якої відстані спостерігав за діями учасників; чи зможе він впізнати зловмисника і потерпілого та відтворити їхні дії тощо;

б) *щодо учасників події*: особливості поведінки та конкретні дії учасників до, під час та після вчинення кримінального правопорушення; чи знайомий свідок з кимось із них (коли, за яких обставин познайомився); чи вчинялись на

місці вчинення кримінального правопорушення кимось із учасників події дії, спрямовані на спотворення (знищення) носіїв слідової інформації та ін.;

в) *щодо події кримінального правопорушення*: точні час та місце; що передувало вчиненню протиправних дій; які, на думку допитуваного, причини події; наявність знаряддя злочину та можливість надання опитуваним його детального опису; чи застосовувались кимось з учасників події технічні засоби фіксації (наявність камер відеоспостереження на місці події); що відбувалось після вчинення кримінального правопорушення тощо.

У разі відсутності підозрюваних на місці події, особлива увага надається з'ясуванню у свідків даних щодо їхньої кількості та зовнішності (у чому були одягнені, наявність особливих прикмет), як називали один одного, в якому напрямку і як саме залишили місце події, чи мали при собі якісь речі тощо.

При допиті свідка найбільш складним завданням, на думку О. В. Ряшка, є встановлення достовірності його показань. Мотивами завідомо неправдивих показань, на думку науковця, можуть бути особиста зацікавленість, співчуття до обвинуваченого або потерпілого, шантаж та погрози зі сторони зацікавлених осіб. Ознаками пасивної неправди є незнання обставин, які мали би запам'ятатись, нездатність деталізувати події, бідність емоційного фону, стереотипний збіг показів декількох осіб [236, с. 4].

На результативність допиту свідка значною мірою впливають встановлені в процесі проведення слідчої дії взаємовідносини між слідчим та допитуваним. Особливістю допиту свідків у досліджуваних провадженнях є те, що допитуваний є очевидцем кримінального правопорушення, потерпілим у якому є не просто пересічний громадянин, а представник правоохоронного органу. Водночас слідчий також належить до даної сфери, що може вплинути на встановлення психологічного контакту між учасниками слідчої дії. Не варто також забувати про те, що повідомлення неточної, викривленої, неповної або недостовірної інформації свідком у таких провадженнях може зумовлюватись негативним ставленням останнього до правоохоронних органів у цілому.

Для актуалізації в пам'яті допитуваного певних даних та більш чіткого викладу інформації під час допиту свідка (очевидця) варто запропонувати йому відобразити схему місця скоєння злочину, де останній може позначити місця розташування учасників події та шляхи їхнього переміщення. Крім того, під час допиту свідка доцільно використовувати різноманітні тактичні прийоми: постановку тих чи інших запитань, пред'явлення речових і письмових доказів, оголошення показань інших осіб, допит на місці події, роз'яснення суті наслідків учиненого кримінального правопорушення тощо. З метою матеріалізації уявного образу, що відбився у пам'яті свідків, можна застосовувати такі тактичні прийоми, як: описування; малювання (безпосередньо особою, яка є носієм образу або художником зі слів такої особи); композиція шляхом складання образу з окремих елементів зовнішності зображених (на фотознімках живих осіб, на малюнках або фрагментах відеозапису) [102, с. 13].

Певні особливості має допит свідка, який сам є представником правоохоронного органу. Зазвичай, допит таких осіб відбувається в умовах безконфліктної ситуації і вони прагнуть допомогти слідчому у викритті зловмисника. Втім, під час їхнього допиту варто пам'ятати про те, що допитуваний і потерпілий можуть мати зв'язки (робочі або дружні) і тому відомості, які надає такий свідок, можуть бути не цілком об'єктивними. Майстерність слідчого, який проводить допит в таких ситуаціях, полягає у вмінні схилити допитуваного до надання правдивих свідчень без перебільшення та применшення дій учасників події, а також співставленні показань такого свідка з вже наявною у розпорядженні слідства інформацією. У свідка-представника правоохоронного органу, крім вищезгаданих даних, необхідно з'ясувати місце роботи та які відносини пов'язують його з потерпілим (чи знайомі вони та за яких умов познайомились, чи перебувають у відносинах підлеглості чи керування), як свідок може охарактеризувати потерпілого тощо. Крім того, такий свідок може надати правову оцінку поведінки потерпілого: чи діяв той у межах закону, чи не провокував особу, яка вчинила щодо нього протиправні дії, які саме заходи були вжиті потерпілим на місці події та ін. Якщо

такий свідок повідомить про порушення, вчинені потерпілим, необхідно уточнити вимоги яких саме нормативно-правових актів були порушені [136, с. 235].

На важливості та особливостях допиту колег потерпілого за умов вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень за умов неочевидності наголошує В. О. Гусєва. Так, вчена зазначає, що під час допитів цих свідків важливо встановити таке: окремі психологічні риси потерпілої особи – її рішучість або обачливість, сміливість або боягузтво, навички та звички; яка саме діяльність потерпілого (працівника правоохоронного органу) могла призвести до можливих конфліктних ситуацій; чи чинився на нього тиск у зв'язку з виконанням його службових обов'язків (розслідування кримінальних проваджень, охорона громадського порядку тощо); чи не надходили останнім часом на його адресу погрози, якщо були, то якого змісту, чи сприймав їх потерпілий як реальні, від кого і в який спосіб вони надходили [83, с. 37].

Досліджуючи практику проведення допиту свідків під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, варто звернути увагу на ускладнення, які виникають під час даної слідчої дії. Так, опитування практичних працівників слідчих органів Національної поліції дозволило встановити наступні негативні фактори, які впливають на результативність таких допитів: неоднакове сприйняття подій кримінального правопорушення різними свідками (23,1 %); надання неповної інформації або неспроможність згадати окремі важливі деталі події (38,4 %); намагання уникнути можливості надавати свідчення (створення враження необізнаності щодо події кримінального правопорушення) (69,2 %); нездатність надання відомостей внаслідок перебування у стані сильного алкогольного (наркотичного) сп'яніння (30,7 %) (додаток А).

Аналіз практики проваджень про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу показав, що *обвинувачені*, як правило, визнають свою провину, усвідомлюючи невідворотність покарання.

Приклад. Допитаний в судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_2 пояснив, що свою вину у вчиненні вказаного злочину визнає повністю, щиро розкаюється. Пояснив, що він 28.06.2020 р. близько 16 год., керуючи мопедом без мотошолома, не виконав законні вимоги поліцейських зупинитися та вступив у конфлікт з останніми, в результаті якого наніс тілесні ушкодження одному з правоохоронців. Суд прийняв щире каяття ОСОБА_2 як пом'якшуючу обставину [46].

Підтверджується цей факт і дослідженнями інших вчених. Так, В. О. Гусева зазначає, що під час розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності (у т. ч. передбачених ст. 345 КК України), встановлено, що у 83 % вивчених кримінальних проваджень підозрювані давали правдиві свідчення [78, с. 253].

Водночас іноді підозрювані в даній категорії кримінальних проваджень з упередженням та насторогою ставляться до слідчого, як представника правоохоронної системи, у них яскраво виражена установка на приховання правдивих відомостей, зайняття оборонної сторони. Саме тому допит підозрюваного варто проводити негайно після затримання, оскільки у цей момент він знаходиться у розгубленому стані і не має часу для побудови правдоподібних неправдивих версій події [232, с. 39]. Водночас варто додати, що зважаючи на те, що значна частина досліджуваних кримінальних правопорушень вчиняється у стані алкогольного сп'яніння, проведення невідкладного допиту в деяких випадках є недоцільним.

Здебільшого безконфліктний характер допиту підозрюваних у провадженнях, що вивчаються, не виключають необхідності ретельної підготовки до проведення даної слідчої дії. Це пояснюється в тому числі й тим, що у разі вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу особами з кримінальним минулим, останні можуть бути добре обізнаними з процедурою допиту, а також із тактичними прийомами, що застосовуються при провадженні даної слідчої дії. Тому напередодні слідчому необхідно вивчити вже наявні в його розпорядженні матеріали провадження, що

вказують на причетність підозрюваних до вчинення злочину (показання свідків, потерпілого, результати криміналістичних досліджень тощо), скласти план допиту підозрюваного, а також з'ясувати дані, що характеризують його особу.

Особливу увагу варто звернути на ситуації, коли під час допиту підозрюваного (обвинуваченого) з'ясовуються суттєві відмінності між показаннями останнього та свідченнями інших учасників провадження. Головним завданням слідчого в таких ситуаціях є з'ясування причин цих розбіжностей, які можуть полягати в тому, що підозрюваний (обвинувачений) не пам'ятає деталей події (наприклад, через перебування у стані алкогольного сп'яніння). Варто пам'ятати, що причинами таких розбіжностей можуть бути також і провокаційні дії або навіть невинуватене застосування фізичного насильства щодо підозрюваного з боку правоохоронця (потерпілого). У такій ситуації слідчому необхідно максимально детально з'ясувати всі обставини події шляхом постановки контрольних запитань, щоб потім мати можливість покроково порівняти інформацію, викладену у показаннях учасників провадження, а також перевірити її іншими способами. Крім того, необхідно зважати на емоційний стан підозрюваного під час допиту (розгубленість, тривога, зміна кольору шкіри обличчя, посилене потовиділення), перевіряти виклад ним окремих обставин події постановкою порівняльних питань, які не мають прямого відношення до кримінальної події, та виявляти протиріччя у самих показаннях. Застосування таких прийомів дозволить з'ясувати, чи правдиві свідчення надає підозрюваний (обвинувачений).

Як демонструє практика, нерідкими є випадки, коли особа, яка відмовляється у подальшому від своїх свідчень, пояснює причину відмови фізичним впливом з боку правоохоронців. У зв'язку з цим уникнення таких ситуацій доцільним уявляється здійснити освідування затриманого перед проведенням допиту на предмет встановлення наявності тілесних ушкоджень. У разі їх виявлення, невідкладно допитати підозрюваного про обставини їхнього отримання. Після надання свідчень знову провести освідування, що надасть можливість зафіксувати відсутність факту нанесення тілесних ушкоджень від

моменту затримання до надання показань та в подальшому виключить можливість визнати отримані свідчення недопустимим доказом.

Мотивами надання неправдивих відомостей є, передусім, бажання уникнути відповідальності за вчинене правопорушення або применшити свою вину. У такій ситуації варто намагатися переконати допитуваного у необхідності надання достовірних свідчень у тому числі шляхом роз'яснення йому пом'якшуючих відповідальність обставин. Даний психологічний прийом спрямований на зміну мотив поведінки допитуваного в конфліктній ситуації через раціональні спонукання.

Досить дієвим тактичним прийомом для викриття підозрюваного в конфліктній ситуації уявляється пред'явлення доказів. На практиці існує безліч різновидів цього прийому, зокрема докази можна пред'являти: у порядку зростання їхньої сили (у разі, якщо допитуваний йде на діалог і частково визнає свою вину); у порядку зменшення їх вагомості (якщо особа категорично відмовляється надавати будь-які відомості та цілковито заперечує свою вину); усі разом (коли кожен окремий доказ уявляється не надто переконливим).

Вибір тактики пред'явлення доказів визначається умовами конкретної слідчої ситуації. Варто однак пам'ятати, що пред'явлення доказів ізольовано один від одного, з тривалими проміжками часу, надає допитуваному можливість обдумати власні пояснення щодо походження того чи іншого доказу. Крім того, категорично не можна пред'являти докази, якщо не передбачається допитувати особу про обставини, які з ним пов'язані [275, с. 174–175]. Досить ефективним може виявитись раптове пред'явлення доказів, що повністю спростовують свідчення допитуваного. Завдяки такому прийому допитуваний повністю дезорієнтується, не встигаючи придумати якихось пояснень.

Якщо елемент раптовості відсутній, пред'являти докази не варто до того моменту, коли обвинувачений (підозрюваний) не буде допитаний за всіма обставинами, що з ним пов'язані. З'ясовувати ці обставини необхідно з обережністю, щоб допитуваний не здогадався, у зв'язку з чим вони цікавлять слідство. Отримані свідчення слід детально зафіксувати у протоколі допиту і

лише після підтвердження інформації у протоколі підписом допитуваного, розпочати пред'явлення відповідних доказів. Дана тактика дозволить запобігти наданню неправдивих пояснень допитуваним щодо обставин виникнення доказу, що його викриває.

Більш складною уявляється ситуація допиту в умовах, коли слідчий має в своєму розпорядженні докази, явно недостатні для викривання допитуваного. У даній ситуації доцільно застосовувати тактичні прийоми, які сприяють отриманню інформації, необхідної для складання доказової бази, зокрема: використання обмовок допитуваного, які вказують на наявність латентної інформації; виявлення суперечностей у свідченнях підозрюваного й інших учасників і свідків злочину; метод непрямого допиту; «демонстрація можливостей розслідування» й ін. [162, с. 241].

Сумнівним з точки зору дотримання законодавчих вимог щодо забезпечення прав людини уявляється пропонований деякими науковцями тактичний прийом, пов'язаний з використанням стану емоційної напруженості підозрюваного. Цей прийом засновано на тому, що в такому стані у особи суттєво знижується здатність повною мірою здійснювати свідомий контроль за змістом своїх показань та поведінкою. Але в даному випадку слід наголосити, що особа вже знаходиться в стані стресу ще до застосування цього тактичного прийому – спочатку від обстановки, в яку вона потрапила, а потім, вже від самого процесу допиту і, нарешті, від застосування самого прийому і психологічного впливу, який є його результатом [164, с. 67].

На наш погляд, більш дієвим у досліджуваній категорії проваджень під час проведення допиту підозрюваного може виявитись застосування такого тактичного прийому, як використання позитивних якостей допитуваного. Дана тактика слідчого може певним чином мати ефект несподіванки, адже мало хто із зловмисників готовий до того, що представник правоохоронних органів знайде позитивні моменти та зробить на них акцент. Така поведінка слідчого може спонукати допитуваного до несподіваної для нього самої відвертості.

Ефективним тактичним прийомом під час проведення допиту підозрюваного у конфліктній ситуації може виявитись здійснення відеофіксації даної слідчої дії, на чому неодноразово наголошували науковці [204, с. 128; 275, с. 185]. На думку вчених, таке спостереження дає змогу виявити неправду або невідповідність (перекручення) у показаннях допитуваного. Зовнішні прояви поведінки допитуваного не можна зафіксувати у протоколі, вони не мають доказового значення, але можуть допомогти слідчому побудувати під час допиту свою лінію поведінки та сприяти застосуванню тактичних прийомів залежно від реакцій допитуваного на ті чи інші питання. Іноді слідчому не вдається в повному обсязі спостерігати за поведінкою допитуваного та помічати приховану реакцію підозрюваного на запитання (наприклад, внаслідок необхідності відволікатися на складанні протоколу). Однак у разі відеофіксації можна переглянути відеозапис та зосередити увагу на таких моментах. Після перегляду отриману інформацію можна використати для розроблення тактичних прийомів повторних допитів. Крім того, у подальшому можна провести огляд отриманих відеоматеріалів за участю спеціаліста-психолога, який висловить свої думки щодо тих чи інших реакцій допитуваної особи. Отже, можна отримати додаткове джерело доказів у вигляді протоколу огляду [204, с. 128].

Під час допиту підозрюваного необхідно встановити наступні дані:

1. Що передувало вчиненню кримінального правопорушення:

– де, коли та за яких умов сталася зустріч з потерпілим, хто ще був при цьому присутній; чи був підозрюваний раніше знайомий з потерпілим і якщо так, за яких умов вони познайомились; чи планувалося завчасно вчинення злочину щодо даного представника правоохоронного органу, які саме дії вчинялися (технічні засоби використовувалися) з цією метою;

– поведінка потерпілого правоохоронця (у що був одягнений і чи представився правоохоронець; що говорив і які дії вчиняв (спецзасоби застосовував) щодо підозрюваного; чи мало місце необґрунтоване пред'явлення вимог підозрюваному, безпідставне застосування насильства та ін.);

- поведінка самого підозрюваного (які саме його дії стали підставою для реакції з боку представника правоохоронного органу; як він відреагував на вимоги представника влади; чи усвідомлював він, що контактує з правоохоронцем; якими мотивами керувався, коли вирішив застосувати насильство);

2. Обставини вчинення злочину:

- в який час, де, в якій обстановці вчинялись протиправні дії щодо представника правоохоронного органу;

- характер та послідовність дій, які вчиняв підозрюваний (механізм нанесення ударів); як він при цьому висловлювався на адресу правоохоронця; які знаряддя застосовував для нанесення тілесних ушкоджень (їхній детальний опис, чи готувалися вони заздалегідь, де саме були придбані, чи бачив їх хто-небудь до події кримінального правопорушення тощо);

- наявність свідків кримінального правопорушення (хто був поруч під час та після вчинення злочину і міг все бачити, скільки людей були присутні та чи були серед них правоохоронці); чи могли події правопорушення бути зафіксовані за допомогою технічних приладів та місця їхнього можливого розміщення;

3. Що відбувалося після вчинення злочину:

- якими були наступні дії потерпілого та підозрюваного; які наслідки кримінального правопорушення;

- чи вчинялись підозрюваним дії для приховування слідів злочину;

- куди був доставлений підозрюваний (звинувачений) після затримання, що відбувалося під час та після затримання та доставлення;

- ставлення підозрюваного до події кримінального правопорушення та її наслідків, чи визнає він свою провину, чи усвідомлює протиправний характер своїх дій, чи розкаюється у вчиненому, чи готовий співпрацювати зі слідством тощо.

Дослідження практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а також вивчення наукових джерел

дозволило виявити низку недоліків у роботі слідчих у процесі організації допитів підозрюваних. Здебільшого, такі недоліки пов'язані з неналежною підготовкою до проведення слідчої дії. По-перше, не проводиться достатня робота в частині вивчення особи допитуваного. Так, В. О. Гусева зазначає, що збір даних щодо особи підозрюваного часто обмежується направленням запитів про судимість, а також запитів у медичні установи щодо наявності психіатричного захворювання і наркологічної залежності. Так само слідчий збирає характеристики з місця роботи, навчання або проживання, де, як правило, підозрювані характеризуються позитивно. Перевірка підозрюваного за криміналістичними обліками якщо і проводиться, то лише незадовго до моменту пред'явлення підозри в останній редакції. Не встановлюються також обставини, що можуть свідчити про наявність обтяжуючих та пом'якшуючих обставин [76, с. 41].

По-друге, слідчі часто поверхнево вивчають та аналізують вже наявні свідчення інших учасників провадження для виявлення окремих неточностей, прогалин, розбіжностей, що негативно впливає на вироблення ефективної тактики проведення допиту підозрюваного, побудови правильних питань, спрямованих на деталізацію та конкретизацію показань.

Крім цього, в процесі досліджуваних допитів слідчими приділяється недостатня увага з'ясуванню особливостей формування мотивів та мети вчинення насильницьких дій щодо правоохоронців, що є визначальним для надання правильної правової оцінки та кваліфікації дій зловмисника у досліджуваній категорії проваджень.

Не менш складним і проблемним у досліджуваній категорії проваджень є допит *потерпілого*, який є працівником правоохоронного органу.

Зазвичай, допит потерпілих під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу характеризується безконфліктною ситуацією, а їхні показання відзначаються більшою повнотою, деталізацією та достовірністю, ніж дані пересічної особи. Втім, специфіка допиту таких осіб зумовлюється тим, що з одного боку наявність у них бази юридичних знань полегшує проведення слідчої дії, але з іншого – слідчому варто бути особливо

уважним, адже саме використання цих знань потерпілим може допомогти йому ввести в оману слідство у разі повідомлення неправдивих відомостей. Крім того, для представників правоохоронних органів не характерний страх у момент скоєння щодо них злочинних дій, тому, як правило, протиправні дії щодо них стають приводом для афективної агресії в бік нападника [136, с. 235].

Втім, варто пам'ятати, що сприйняття події злочину потерпілим багато в чому залежить від психологічних рис його особистості та емоційного стану в момент нападу. Так, необхідно враховувати, що в показаннях правоохоронців можуть міститися неточності або прогалини внаслідок своєрідних психічних переживань, обумовлених скоєним злочином та його наслідками, а також отриманих тілесних ушкоджень, які, зокрема, спричинили короточасну втрату свідомості, запаморочення тощо. Крім того, причиною неправдивих свідчень потерпілого можуть стати побоювання за безпеку не лише його самого, а також близьких йому осіб. Тому іноді до проведення допитів потерпілих, які піддалися насильству у подібних провадженнях варто залучати спеціаліста-психолога, попередньо ознайомивши його з необхідними матеріалами та поставивши перед ним відповідні питання [233, с. 48].

Важливим елементом підготовки до проведення допиту потерпілого у досліджуваній категорії проваджень є ознайомлення з нормативними документами (положеннями, інструкціями, статутом, наказами тощо), які регламентують діяльність структури, де перебуває на службі потерпілий, і визначають коло його повноважень. Надалі під час проведення допиту слідчий може демонструвати знання деталей даних документів та належного порядку дій потерпілого перед вчиненням протиправних дій щодо нього, в тому числі, й у тактичних цілях.

При допиті потерпілого по категорії проваджень доцільно рекомендувати наступний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню:

- статус потерпілого на момент скоєння щодо нього протиправних дій (місце роботи, посада, звання, що ходить до його компетенції, чи був він одягнений у формений одяг, чи мав боді-камеру та чи була вона ввімкнена);

- обставини, що передували злочину (можливі попередні взаємини потерпілого зі злочинцем, за яких обставин відбулася зустріч із порушником, чи представився представник влади, які дії вчинив правоохоронець щодо правопорушника, як той відреагував порушник на вимоги представника влади, про що вони розмовляли);

- причини вчинення протиправних дій щодо нього;

- характер діяльності зловмисника у передкримінальній ситуації, особливості його зовнішності та стану;

- обставини скоєння злочину (час, місце, обстановка, розвиток подій, спосіб та знаряддя вчинення посягання, послідовність та механізм нанесення тілесних ушкоджень, як саме висловлювався порушник під час вчинення протиправних дій щодо представника влади, які спецзасоби застосовувалися щодо порушника);

- наявність свідків (чи перебував хтось на місці вчинення злочину крім порушника та потерпілого, скільки осіб та хто саме, були вони також представниками правоохоронних органів чи ні, інша інформація про них;

- що відбувалося після вчинення протиправних дій щодо правоохоронця (якими були наступні дії потерпілого та злочинця; які наслідки злочину; які документи було складено щодо правопорушника; куди було його доставлено після затримання).

Вибір тактики допиту потерпілого залежить від ситуації допиту, що складається в кожному конкретному випадку. Так, у разі сприйняття потерпілим обставин події злочину з ненавмисними спотвореннями, головним завданням слідчого є встановлення причин цього та допомога у адекватному відтворенні інформації. Рекомендованим у таких випадках є постановка запитань щодо емоцій та почуттів потерпілого, які він відчував до, в останній момент і після вчинення протиправних дій, який був його стан у момент події, чи могло щось чи хтось перешкодити сприйняттю ситуації, чи міг його стан вплинути на сприйняття ситуації. В окремих випадках слід провести повторний допит потерпілого, який зможе вже об'єктивніше викласти обставини злочину. Також

з'ясуванню об'єктивних даних допоможе формулювання уточнюючих та контрольних питань потерпілому, спрямованих на з'ясування послідовності дій та інших деталей минулої події кримінального правопорушення [136, с. 236].

Яскраво виражений конфліктний характер ситуації допиту потерпілого у досліджуваних провадженнях, зазвичай, має місце у разі неправомірної поведінки працівника правоохоронного органу, пов'язаної із перевищенням своїх службових повноважень, невинуватим застосуванням заходів примусу, провокативними діями щодо підозрюваного, перевищенням меж необхідної оборони тощо. За таких умов потерпілий може навмисно приховувати або перекручувати окремі обставини, мінімізуючи свою роль у події кримінального правопорушення та перебільшуючи участь підозрюваного. Для викриття неправдивих свідчень за таких умов доцільно ставити уточнюючі та контрольні питання, спрямовані на максимальну деталізацію показань потерпілого з метою їх подальшого порівняння з показаннями інших допитуваних осіб та виявлення можливих розбіжностей; також необхідно використовувати метод переконання, спираючись на службовий обов'язок та вимоги до моральних якостей представника влади. В окремих випадках ефективним буде використання пред'явлення окремих доказів під час допиту, на кшталт, висновку судово-медичної експертизи про неможливість отримання наявних травм у підозрюваного за обставин, зазначених потерпілим, відеозаписи з місця події тощо.

Як правило, допит проводиться за місцем проведення досудового слідства, однак за необхідності слідчий може провести його в місці перебування допитуваного. Під час допиту потерпілого поза місцем проведення досудового слідства в протоколі допиту необхідно вказати причину вибору цього місця його проведення. Зокрема, якщо особа перебуває у тяжкому стані, а також під час спостереження за її станом, в процесі відібрання пояснень, доцільно здійснювати звукозапис або відеозйомку. Це дозволить перевірити стан, у якому перебувала особа під час повідомлення інформації, та її зміст. Під час аналізу звукозапису можуть бути встановлені обставини, не відображені в поясненні, але які мають

суттєве значення для організації розшуку злочинця чи встановлення свідків [78, с. 241].

Дослідження практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, аналіз наукових джерел та емпіричної бази дозволили виявити низку недоліків, а іноді навіть порушень, яких припускаються слідчі під час проведення допитів правоохоронців в якості потерпілих, найбільш неприйнятними з яких є наступні:

- одночасний допит потерпілих та свідків, які є представниками правоохоронних органів. При цьому допитувані відповідають на питання чітко та узгоджено, висувають ідентичні аргументи та версії події. Якщо ж допит таких осіб проводиться окремо, відповіді на одні й самі питання різняться;

- співробітники правоохоронних органів, які стали потерпілими, по дзвінку слідчого, навіть не прибуваючи до слідчого відділу, самостійно складають протокол допиту чи пояснення й передають його слідчому через посильного, або завозять особисто після роботи.

Такі ганебні ситуації можуть відбуватися або через брак часу у слідчого, або ж у зв'язку з тим, що слідчі не бажають йти на конфронтацію з своїми колегами, підтримують та допомагають один одному, що, на жаль, часом призводить до свавілля з боку представників влади.

3.3. Інші гласні та негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу

Перелік процесуальних заходів, що проводяться в межах розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу не вичерпується розглянутими у попередніх підрозділах оглядами та допитами. Уявляється, що в рамках вироблення методики розслідування даних кримінальних правопорушень доцільно розглянути також тактику проведення інших слідчих (розшукових) дій, які також часто здійснюються в межах досліджуваних проваджень. Втім, оскільки докладне дослідження тактики

проведення наступних процесуальних дій не є метою нашого дослідження, доцільним видається сконцентрувати увагу на особливостях, які зумовлені специфікою досліджуваних кримінальних правопорушень.

В межах даного підрозділу роботи пропонується зосередити увагу на особливостях проведення таких слідчих дій, як слідчий експеримент, обшук та пред'явлення для впізнання. За результатами вивчення практики розслідування даних кримінальних правопорушень саме дані слідчі дії є такими, що найчастіше (після огляду та допиту) проводяться у таких провадженнях (додаток А).

Необхідно звернути увагу на те, що *слідчий експеримент* не є первинною слідчою дією і проводиться у випадках, коли слідство вже володіє певною інформацією, яка потребує уточнення та перевірки. Аналіз результатів проведеного опитування працівників практичних підрозділів засвідчує, що слідчий експеримент є однією із найбільш затребуваних слідчих дій під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень, що підтвердили 69,2 % респондентів (додаток А). Основними завданнями даної слідчої дії є такі:

- установлення точного механізму вчинення кримінального правопорушення;
- перевірка висунутих слідчих версій;
- виявлення причин та умов, що сприяли або перешкоджали вчиненню кримінального правопорушення;
- перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами окремих слідчих дій;
- отримання нових доказів;
- установлення та усунення розбіжностей у показаннях підозрюваного, свідків і потерпілих;
- визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину тощо [238, с. 45].

Аналіз практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу свідчить, що найчастіше слідчий експеримент у таких провадженнях був спрямований на встановлення: можливості існування та

сприйняття будь-якого факту або явища; можливості здійснення будь-якої дії; механізму події або окремих її деталей; часу, який необхідно витратити на здійснення тих чи інших дій.

Варто зазначити, що значна кількість кримінальних правопорушень за ст. 345 КК України вчиняється під час здійснення потерпілим своєї професійної службової діяльності в умовах очевидності. Так, напад може бути вчинено щодо правоохоронця, коли він несе службу з охорони громадського порядку під час масових заходів: мітингів, заворушень, військових дій, в інших небезпечних та стресових ситуаціях. Зазначена обстановка суттєво впливає на спосіб вчинення посягання, а також на можливість сприйняття очевидцями обставин вчинення злочину. Крім того, під час таких ситуацій місце події може швидко та значним чином змінюватися, а деякі деталі та об'єкти обстановки – знищуватись. Саме за таких умов виникають сумніви щодо можливості сприйняття потерпілим та очевидцями обставин кримінального правопорушення, що зумовлює потребу у додатковій перевірці отриманих відомостей за допомогою слідчого експерименту.

Необхідність у проведенні слідчого експерименту в досліджуваних провадженнях найчастіше виникає також в ситуаціях, коли в свідченнях потерпілих, обвинуваченого, свідків вбачаються невідповідності, пов'язані, як правило, з механізмом завдання ударів. Тому в переважній в більшості випадків дана слідча дія проводиться з метою встановлення механізму злочину – послідовності дій, завдання ударів, можливості здійснити дії, описані при допиті, у конкретних умовах та обстановці на місці скоєного злочину.

Завданнями проведення даної слідчої дії у таких випадках є:

- 1) встановлення детального механізму нанесення тілесних ушкоджень, його окремих складових і визначення послідовності дій підозрюваного і потерпілого;
- 2) встановлення можливості нанесення підозрюваним тих чи інших тілесних ушкоджень потерпілому у певний спосіб;
- 3) реконструкція зміненої обстановки місця події;
- 4) перевірка фактичної можливості з боку очевидців сприймати (бачити, чути) ті чи інші обставини нанесення тілесних ушкоджень, виходячи з

умов події злочину (відстань від місця заподіяння тілесних ушкоджень, погодні мови, наявність освітлення, фізичні якості та стан здоров'я самих очевидців) [115, с. 13].

Приклад. Працівники міліції ЛВ на станції Сарни ОСОБА_10 та ОСОБА_11 при допиті їх в якості свідків в суді першої інстанції дали показання, що вони прибули на АДРЕСА_2 в будинок ОСОБА_1 з метою проведення обшуку. Двері їм відкрив ОСОБА_1, і йому пред'явили службове посвідчення, після чого він чинив опір, схопив за форму працівника міліції ОСОБА_6, повалив на землю та спричинив останньому тілесні ушкодження.

Слідчий експеримент у даному провадженні проводився за участі свідків ОСОБА_10, ОСОБА_11 та ОСОБА_18, а також потерпілого ОСОБА_6. Під час проведення слідчої дії підозрюваний ОСОБА_1 розповів та показав, як, потягнувши ОСОБА_6 за куртку, повалив його, а він впав на нього та спричинив тілесні ушкодження, що узгоджувалось з його показаннями в суді та іншими доказами у справі [30].

Інколи для ефективного проведення слідчого експерименту для вирішення означених завдань доцільно залучати судово-медичного експерта. Мета його участі в слідчій дії у даному випадку – сприйняття механізму нанесення тілесних ушкоджень, постановка додаткових питань учаснику з метою подальшого зіставлення показань потерпілого, свідка чи підозрюваного з фактичними даними події кримінального правопорушення (наприклад, чи збігається механізм нанесення ударів, продемонстрований підозрюваним під час слідчого експерименту, з фактичними даними, отриманими під час огляду місця події та проведення судово-медичної експертизи). Тобто, результати слідчого експерименту можуть бути використані для підтвердження або викриття показань підозрюваного або потерпілого на досудовому слідстві, що здійснюється під час проведення судово-медичної експертизи за результатами слідчого експерименту [70, с. 369].

Також необхідність проведення слідчого експерименту виникає тоді, коли свідчення потерпілого та обвинуваченого суттєво розходяться, і у слідчого

виникає підозра щодо провокаційних дій з боку потерпілого правоохоронця. В такій ситуації необхідно провести слідчий експеримент за участі всіх учасників події (потерпілого, обвинуваченого та свідків). Причому перед проведенням слідчої дії тактично важливо виключити спілкування зацікавлених осіб, наприклад, потерпілого та свідків з числа співробітників правоохоронних органів. Саму ж слідчу дію необхідно вибудувати таким чином, щоб отримувана інформація стосувалася не тільки і не стільки основних моментів кримінальної ситуації, про які представники влади вже домовилися, а була спрямована на з'ясування дрібних деталей, щодо яких, швидше за все, можливі розбіжності.

Серед тактичних прийомів виявлення та викриття неправдивих показань у процесі проведення слідчого експерименту вчені виділяють також такі: реверсивне відтворення показань, використання «негативних обставин», деталізація пояснень та демонстрації дій, реконструкція обстановки з попереднім змінюванням обстановки, в якій відбувалась досліджувана подія, спостереження за дезадаптивною поведінкою особи, показання якої перевіряються [118, с. 14].

Підвищити ефективність слідчого експерименту може також поетапне його проведення. Так, за необхідності варто здійснювати повторні дії з метою відвернення розбіжностей і встановлення стійкості показань; неодноразове проведення тих самих дослідів у процесі одного слідчого експерименту дає змогу більш ретельно вивчити досліджувані явища, переконатися в тому, що отримані результати не є випадковими і що вони є достовірними; дублюючі дії повинні повторюватися стільки разів, скільки необхідно для виключення можливості випадкових результатів і доведення їх закономірності [92, с. 55].

Крім того, для підвищення ефективності слідчого експерименту до участі у його проведенні варто залучати інспектора-криміналіста для здійснення відеозйомки перебігу слідчої дії. Надалі це дозволить оцінити отримані результати, порівняти їх, а також за необхідності продемонструвати під час судового слідства.

Крім того, залежно від умов конкретного провадження до участі у

проведенні слідчого експерименту можуть залучатися й інші спеціалісти. Наприклад, якщо спосіб учинення кримінального правопорушення був пов'язаний із використанням вогнепальної зброї, доцільно запросити експерта у галузі балістики, або вибухотехніка – у випадку застосування вибухових пристроїв та речовин.

Аналіз практики проведення слідчого експерименту під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу дозволив виявити типові помилки, яких припускаються слідчі під час проведення даної слідчої дії. До них, зокрема, відносяться:

- демонстрація поінформованості слідчого щодо обставин, які має вказати особа, чиї показання перевіряються;
- відсутність достатньої деталізації у встановленні обставин, що мають значення для справи;
- поверхневий та неповний опис у протоколі ходу та результатів слідчого експерименту;
- дублювання у протоколі слідчого експерименту раніше даних показань під час допитів, без зазначення особливостей саме даної слідчої дії – опису обстановки на місці, її відтворення, демонстрації дій учасників події кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу зазвичай пов'язаний з тісним контактом правопорушника і потерпілого, а також осіб, які стали очевидцями події. В результаті, у свідомості зазначених осіб формуються ідеальні сліди (образи) і в окремих випадках вони можуть допомогти слідчим органам ідентифікувати правопорушника за ознаками зовнішності. Саме тому у досліджуваних провадженнях досить часто (у 46,1 % випадків – за результатами опитування) (додаток А) проводиться слідча дія – *пред'явлення для впізнання*.

За способом пред'явлення для впізнання розрізняють такі види: впізнання живих осіб у натурі, впізнання живих осіб поза візуальним спостереженням, впізнання живих осіб за відеозображенням, впізнання живих осіб за ходом,

впізнання живих осіб за голосом, впізнання живих осіб за фонограмою, впізнання живих осіб за фотографічними об'єктами [274, с. 8].

Пред'явлення для впізнання побудовано на узнаванні – складному психофізіологічному процесі, під час якого людина зіставляє об'єкти реальної дійсності, які сприймаються в даний момент, із зафіксованими раніше суб'єктивними образами і робить висновок про наявність або відсутність тотожності між ними. Упізнавання включає декілька етапів: сприйняття, запам'ятовування і розпізнавання [59, с. 9].

На точність сприйняття впливають об'єктивні і суб'єктивні фактори. До об'єктивних належать умови, в яких сприймалася подія, тривалість спостереження, освітлення, відстань, метеорологічні чинники та ін. Суб'єктивні фактори визначаються, насамперед, станом органів відчуттів, а також емоційним станом людини, втомою, станом здоров'я, рівнем розумового розвитку, освітою, наявністю тих чи інших професійних навичок, спеціальних знань, життєвим досвідом та ін. Видається, що саме на стадії сприйняття обставини нападу (як об'єктивні) та особливості потерпілого (як суб'єктивні фактори) значною мірою впливають на весь процес узнавання, яке лягає в основу пред'явлення для впізнання [144, с. 214].

Важливо наголосити, що відповідно до положень КПК на слідчого, прокурора покладається обов'язок перевірити можливість впізнаючого ідентифікувати раніше бачений об'єкт шляхом з'ясування ознак, характерних рис, особливостей, за яких особа впізнає правопорушника, а також обставин їх зустрічі чи події, за яких вона побачила впізнавану особу. Недотримання такої вимоги виключає можливість достовірно дізнатися про момент формування у впізнаючого думки про особу, яку необхідно впізнати [281, с. 194]. Варто зауважити, що обов'язок слідчого, прокурора щодо з'ясування згаданої здатності особи, що впізнає, реалізується перед проведенням слідчої дії, а не безпосередньо в процесі її проведення.

Як стверджують Є. Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков, для проведення пред'явлення для впізнання потрібні відповідні підстави. Фактичною підставою

пред'явлення для впізнання, стверджують вчені, слід розглядати наявність у слідчого відомостей процесуального та непроцесуального характеру, які дозволяють дійти висновку, що особа безпосередньо сприймала певні обставини злочину, запам'ятала їх і може впізнати, якщо побачить знов. Перед проведенням даної слідчої (розшукової) дії особу, яка сприймала та запам'ятала іншу особу необхідно допитати. Такий допит, на думку Є. Д. Лук'янчикова та О. М. Моїсєєва є не тільки необхідним етапом у підготовці до пред'явлення для впізнання, а ще й обставиною, яка забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої дії, її успішний процес, отримання належних результатів та їх подальшу оцінку [170, с. 30].

Під час такого попереднього допиту з'ясовують зовнішній вигляд і прикмети особи, а також обставини, за яких відбувалося сприйняття, що знаходить докладне відображення у протоколі. Інколи допитуваний заявляє, що не пам'ятає зовнішні ознаки особи і не може описати її прикмети. Слідчому необхідно з'ясувати причину цього. Для людини, яка не володіє спеціальними навичками опису зовнішніх ознак особи, яку сприймала, завдання психологічно більш складне, ніж сам процес впізнання. У таких ситуаціях рекомендується перенести слідчу дію на деякий час. Після відпочинку нервові клітини відновлять свою нормальну роботу, порушену в результаті стресу, перенапруження, і тимчасово забуте може бути відтворене знову [166, с. 48, 49].

Зважаючи на вищезгадане ускладнення, що може виникати під час проведення підготовчого етапу проведення пред'явлення для впізнання (попереднього допиту), уявляється правильною думка А. О. Антощука та К. В. Гриненка щодо залучення фахівця для участі в цій слідчій (розшуковій) дії. На переконання вчених, спеціаліст, володіючи спеціальними знаннями у сфері габітології і портретної експертизи, відеотехніки, може надати істотну допомогу слідчому на всіх етапах проведення пред'явлення особи для впізнання. Як стверджують вчені, результати правозастосовчої практики засвідчують, що слідчі не завжди проводять допит за участю спеціаліста й не використовують можливість отримання відповідної консультації, коли в цьому постає об'єктивна

необхідність. Зазначене призводить до зниження ефективності допиту, втрати доказової інформації та слідчих помилок [12, с. 4].

Результати проведеного анкетування практичних працівників слідчих органів показали, що пред'явлення для впізнання в межах проваджень про погрози або насильство щодо працівника правоохоронного органу зазвичай відбувається не вживу, а за фотознімками, що підтвердили 84,6 % опитуваних (додаток А). Численні приклади із практики проведення даної слідчої дії у досліджуваних кримінальних провадженнях також підтверджують цей факт.

Приклад 1. ОСОБА_2 вчинив активну фізичну протидію слідчому ОСОБА_4 під час проведення ним обшуку, вчинив опір, та наніс кулаками обох рук два удари останньому в грудну клітку та один удар ногою у взутті по його правій руці, вибивши при цьому відеокамеру.

Одним з доказів, який прийняв до уваги суд у даній справі став протокол пред'явлення особи для впізнання за фотознімками за участю понятої ОСОБА_13, яка була присутня під час проведеного обшуку за АДРЕСА_1 ОСОБОЮ_4, та впізнала особу, яка перешкоджала слідчому у проведенні даної слідчої дії та наносила йому тілесні ушкодження [32].

Приклад 2. Під час спроби припинити правопорушення старшим інспектором Звенигородського відділу поліції ГУ НП в Черкаській області майором поліції ОСОБА_4, ОСОБА_1 і ОСОБА_2 умисно, по черзі, почали наносити йому чисельні удари руками та ногами, в результаті чого заподіяли останньому тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми зі струсом головного мозку, контузії лівого ока, забійної рани з крововиливом на верхній губі.

При винесенні рішення у справі суд, крім інших доказів, керувався даними протоколів пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, згідно яких потерпілий ОСОБА_4 впізнав особу під № 1 – ОСОБА_2 та під № 3 – ОСОБА_1, які нанесли йому тілесні ушкодження [37].

Варто відзначити, що пред'явлення особи для впізнання за фотознімками має окремі особливості, на які необхідно звернути увагу. Зокрема, на підготовчій

стадії під час проведення попереднього допиту особи, яка повинна упізнати слід задавати питання спеціального характеру:

1) чи зможе допитуваний впізнати особу за ознаками зовнішнього вигляду в разі її пред'явлення для впізнання за фотознімками;

2) за якими саме ознаками допитуваний зможе впізнати пред'явлену йому особу на фотознімку:

а) комплексними (антропологічний тип, зріст, статура, вік);

б) анатомічними (форма голови, волосяний покрив голови, особливості шкірного покриву, ознаки брів, очей, носа, підборіддя тощо).

Саме на цьому етапі доцільним є залучення раніше згаданого спеціаліста, який може надати допомогу слідчому в межах консультації або безпосередньо під час проведення попереднього допиту особи, що впізнаватиме. Діяльність фахівця в цьому разі буде спрямована на повний та професійний опис ознак зовнішності людини, яку раніше спостерігав впізнаючий, зі спеціальною термінологією і певною послідовністю: зверху вниз, від загального до конкретного. Роль фахівця у процесі допиту повинна зводитися до активізації пам'яті допитуваної особи з уявного образу, і тому доцільно використовувати інформаційно-довідкову літературу, а також спеціальні альбоми, що містять типи й елементи зовнішності. Крім того, результати, отримані на допиті, повинні бути проаналізовані фахівцем з погляду достатності ознак зовнішнього вигляду для проведення пред'явлення для впізнання [12, с. 4, 5].

Хотілося б акцентувати на тому, що проведення попереднього опитування перед пред'явленням фотознімків для впізнання є обов'язковим відповідно до ч. 1 ст. 228 КПК України і недотримання даної вимоги призводить до визнання судом недопустимими доказами протоколів таких слідчих дій. Крім прямого порушення процесуальних вимог, недотримання даного правила апріорі виключає доцільність допущення особи, яка впізнає, до слідчої дії, оскільки відсутнє переконання у правдивості її показань і вибору, який вона може зробити.

Крім того, варто звернути увагу на ще одну можливу причину визнання недопустимим доказом протоколу пред'явлення для впізнання за фотознімками. Суд, крім іншого, оцінює необхідність проведення даної слідчої дії за фотографічним зображенням особи і за відсутності такої необхідності відповідно до вимог ч. 6 ст. 228 КПК не приймає до уваги протокол такого впізнання. Йдеться про те, що обвинувачені могли бути пред'явлені для впізнання безпосередньо, бо утримувалися під вартою і мали змогу взяти участь у цих слідчих діях на живо. Проведення впізнання заочно, на думку суду, позбавляє осіб, які пред'являлися для впізнання, права на реалізацію їхніх процесуальних прав під час проведення таких слідчих дій.

Крім того, вчені звертають увагу на ще одне порушення, що часто має місце під час проведення впізнання за фотознімками. Так, фотознімок обвинуваченого пред'являвся свідку разом із фотознімками відомих широкому колу осіб: футболістів, кіноакторів, політиків тощо. Суд вважає, що проведення цієї слідчої (розшукової) дії в зазначений спосіб свідчить про цілеспрямований намір слідчих органів за будь-яку ціну гарантувати бажаний результат у цьому кримінальному провадженні та вказує на необ'єктивність і упередженість проведеного досудового розслідування. За таких обставин протокол цієї слідчої дії визнається недопустимим [21, с. 512].

Отже найбільш вагомими недоліками, які мають місце під час проведення пред'явлення для впізнання, що можуть призвести до нівелювання судом доказового значення результатів слідчої дії, а також суттєво знизити її ефективність, є наступні: проведення пред'явлення для впізнання за фотознімками за наявної можливості здійснити дану слідчу (розшукову) дію в живу; зустріч впізнаваної особи з впізнавачем напередодні пред'явлення для впізнання; непроведення попереднього опитування щодо можливості впізнання однією особою іншої; представлені для впізнання статисти (їхні зображення) мають різкі відмінності у зовнішності; кількість пред'явлених для впізнання осіб менше мінімально допустимої.

Вивчення практики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, а також результати опитування практичних працівників засвідчили, що *обшуки* у таких провадженнях проводяться не так часто (3,2 %) (додаток А). Варто зазначити, що необхідність проведення даної слідчої дії прямо визначається особливостями способу вчинення досліджуваного кримінального правопорушення. Так, якщо посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу планувалось заздалегідь, мав місце підготовчий етап, пов'язаний з підшукуванням відповідних засобів вчинення кримінального правопорушення, та/або етап приховання його слідів, необхідність відшукування таких об'єктів зумовлює потребу у проведенні обшуку. Крім того, проведення даної слідчої дії може зумовлюватись особливостями конкретної слідчої ситуації, пов'язаної, зокрема, з відсутністю (або дифіцитом) необхідної криміналістично значущої інформації.

Відтак, під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, завданнями обшуку є відшукування та вилучення:

знарядь злочину, тобто предметів, спеціально використаних для його вчинення (холодна чи вогнепальна зброя або окремі її частини чи боеприпаси, вибухові пристрої, ніж і т.п.);

слідів та іншої інформації про вчинене кримінальне правопорушення (предмети чи одяг зі слідами крові, слини, ґрунту або слідами пострілу, записки із погрозами про намір вчинити злочин (у тому числі повідомлення в електронному форматі) тощо).

Приклад. 08 вересня 2015 р. близько 20 год. в с. Кальне Сколівського району Львівської області в урочищі «Присліп» лісничим Опорецького лісництва ДП «Славське лісове господарство» ОСОБА_5 та майстром лісу Опорецького лісництва ДП «Славське лісове господарство» ОСОБА_4, які у відповідності до ст. 89 Лісового кодексу України та Постанови КМ України № 976 від 16.09.2009 р. «Про затвердження Положення про державну лісову охорону» мають статус працівників правоохоронного органу, виконуючи свої посадові повноваження виявили ОСОБА_1, який самовільно, без будь-якого

дозволу, конем стягував деревину з місця незаконної самовільної рубки. Під час з'ясування на місці події потерпілими ОСОБА_4 та ОСОБА_5 у ОСОБА_1 обставини вчинення його дій, останній вийняв сокиру, почав нею розмахувати перед ними і висловлювати словесні погрози вбивством ОСОБА_5 та ОСОБА_4 з метою припинення їхньої службової діяльності. ОСОБА_5 при реальних підставах побоюватися здійснення ОСОБА_1 погрози вбивством, наказав йому припинити неправомірні дії, однак ОСОБА_1, не реагуючи на зауваження ОСОБА_5, а продовжуючи ці погрози, втік з місця події.

Незважаючи на невизнання своєї провини в скоєнні інкримінованого кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 345 КК України) ОСОБА_1, його винність повністю доведена доказами, у тому числі протоколом обшуку, з якого вбачається, що під час проведення слідчої дії на підставі ухвали слідчого судді Сколівського районного суду у житловому будинку та господарських приміщень ОСОБА_1, що за адресою: АДРЕСА_2 було виявлено та вилучено: бич, 24 асортименти деревини, бензопилу «Дружба-4», дві сокири, ланцюг довжиною 1,5 м. [45].

У разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, яке пов'язане із нанесенням тілесних ушкоджень правоохоронцю, коло предметів пошуку і дослідження є більш широким. Поряд із вищезгаданими це може бути: одяг, в який був одягнений підозрюваний у момент вчинення злочину; інструменти і матеріали, які використовував підозрюваний для виготовлення (пристосування) предметів – знарядь злочину; предмети, які свідчать про вжиття підозрюваним заходів для приховання злочину – сліди спалення одягу, взуття, особистих речей, на яких можуть бути кров потерпілого або які можуть впізнати потерпілий і очевидці злочину, ганчірки, якими стиралась кров з одягу (тіла); будь-які речі і документи, що належали потерпілому тощо [116, с. 160].

Обшуки є доволі складними слідчими (розшуковими) діями та вимагають високої кваліфікації їх організаторів, а також ретельної підготовки. Для результативного проведення обшуку слідчому, передусім, варто детально

ознайомитися з наявними матеріалами і розробити план відповідно до умов та потреб конкретного провадження. Вкрай важливим є дотримання усіх процесуальних вимог на етапі підготовки до проведення обшуку, особливо у разі проведення слідчої дії у житлі чи іншому володінні особи [223; 52].

Варто також заздалегідь обмірковувати коло учасників обшуку, зокрема, доцільність та необхідність залучення до проведення слідчої дії спеціалістів. Так, залежно від предметів, що розшукуються, вирішується питання залучення до обшуку кінолога зі службово-розшуковим собакою, вибухотехніка, спеціаліста з ІТ-технологій тощо. У будь-якому випадку до проведення обшуку варто залучати інспектора-криміналіста, який може надавати рекомендації щодо правильності опису речей у протоколі, забезпечити ефективне використання технічних засобів, здійснювати відеофіксацію перебігу слідчої дії та ін.

Особливо актуальним вищезазначене є після внесення змін до ст. 615 КПК України (Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану). Відповідно до нововведень, при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [137, с. 166].

Варто також акцентувати на недоліках під час відеофіксації обшуку, які можуть призвести до визнання таких доказів судом недопустимими. Так, часто окремі дії (відкриття сховищ та вилучення із них предметів) залишаються «поза кадром»: слідчий самостійно вилучає зі сховища певну річ, а лише потім оператор фіксує її на камеру. Трапляються також випадки, коли відеофіксація припиняється на період заміни елементів живлення або накопичувача пам'яті у технічному засобі, а слідчий у цей момент продовжує пошукові дії [63, с. 196].

Відповідно до результатів проведеного опитування, найчастіше обшуки у таких провадженнях проводяться у помешканнях громадян (у т.ч. нежитлові прилеглі приміщення) – 90,8 %, автомобілях (службових чи приватних) – 87,6 %, приміщеннях правоохоронних органів (прилеглих до них територіях) – 6,9 % (додаток А).

Особливістю розглядуваної слідчої (розшукової) дії у досліджуваній категорії проваджень є виникнення необхідності її проведення у службових кабінетах (за місцем роботи) потерпілого. Відповідно до вимог КПК України (ст. 233) ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті [158].

Порушення даних процесуальних вимог призводить до визнання незаконним не лише самого обшуку, а й інших доказів, отриманих за результатами проведення даної слідчої дії. Так, суд визнав неналежним і недопустимим доказом висновок експерта щодо наркотичного засобу, вилученого під час огляду (а по суті обшуку) автомобіля, проведеного без дозволу слідчого судді та згоди його власника [40].

Оскільки службовий кабінет підпадає під категорію «інше володіння особи», то і правила проведення його обшуку також унормовані у згаданій нормі КПК України, на що варто звертати увагу для збереження доказової цінності даної слідчої дії у суді. Важливо також пам'ятати, що не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Тобто, якщо посягання на життя та здоров'я правоохоронця стануться у таких приміщеннях і виникне потреба у проведенні їхнього обшуку – ухвала суду не потрібна.

До участі у проведенні обшуку службового приміщення необхідно залучати керівника або замісника керівника того органу, у будівлі якого буде проводитися слідча дія. Бажаною є також участь самого потерпілого. Об'єктами обшуку в даному випадку будуть: робочий стіл потерпілого, його сейф, шафа,

поліції, тобто предмети обстановки службового приміщення. Виявлені документи слідчий пред'являє понятим, а також керівнику підрозділу, присутньому під час проведення обшуку.

Цілком імовірно, що в процесі обшуку службового приміщення можуть бути оглянуті документи, що мають службовий характер та віднесені до категорії «для службового користування». Для уникнення розголошення відомостей, отриманих в такий спосіб, слідчий на початку проведення слідчої дії попереджає присутніх про неприпустимість розголошення інформації, що стала їм відомою, із попередженням про відповідальність за ст. 387 КК України, про що зазначається в протоколі.

У випадку, якщо у керівника немає запасного ключа від сейфа потерпілого, слідчий приймає рішення про відкриття дверцят сейфа із застосуванням інструментів, про що відмічається у протоколі. Тоді при проведенні даної слідчої дії обов'язковою є присутність членів комісії із забезпечення режиму секретності, якими, у свою чергу, складається опис документів, що знаходяться в сейфі на момент його відмикання.

У контексті досліджуваного питання не можна оминути увагою особистий обшук, проведення якого є особливо затребуваним, коли вчинено злочин, пов'язаний із нанесенням тілесних ушкоджень. Відповідно до ч. 3 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 України [158].

Необхідність проведення особистого обшуку в таких випадках зумовлена кількома обставинами. По-перше, у затриманого можуть знаходитись знаряддя злочину – як спеціально пристосовані для вчинення злочинів, так і інші, у тому числі випадкові, предмети, що були використані для нанесення тілесних ушкоджень потерпілому. По-друге, як свідчать матеріали слідчої і судової практики, такі особи можуть зберігати при собі вогнепальну та холодну зброю та інші предмети, зберігання чи носіння яких (або інші дії з якими) утворює самостійний склад злочину. Нарешті, негайне вилучення у підозрюваного

вищевказаних предметів може припинити його можливий активний спротив і забезпечити безпеку оточуючих [116, с. 154].

Суттєве значення в системі процесуальних заходів, здійснюваних в межах розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу мають *негласні слідчі (розшукові) дії* [135]. Однак використання їх потенціалу під час розслідування розглядуваних злочинів, на жаль, є обмеженим внаслідок особливостей законодавчої конструкції ст. 345 КК України. Відповідно до ст. 12 КК України, кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 345, належать до нетяжких злочинів, а злочини передбачені ч. 3 та ч. 4 ст. 345 КК України – до особливо тяжких. Відтак, під час розслідування умисного заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 2 ст. 345 КК України) процесуальна можливість проведення більшості негласних (розшукових) слідчих дій відсутня. Водночас, як засвідчує аналіз кримінальних проваджень та судова статистика саме ці кримінальні правопорушення вчиняються найчастіше. Таким чином, за найскладнішої слідчої ситуації, коли затримати особу безпосередньо на місці вчинення такого злочину не вдалося, на практиці виникають ускладнення зі встановленням особи правопорушника та доведенням його вини через неможливість проведення більшої частини негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування нетяжких злочинів.

Попри це, якщо наявними способами та методами проведення оперативно-розшукових заходів все-таки вдалося встановити особу правопорушника, а його місцезнаходження органу досудового розслідування не відоме, доцільним є проведення негласної слідчої (розшукової) дії яка передбачена ст. 268 КПК України (Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу). Організація і проведення даної дії безпосередньо не обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, оскільки її об'єктом є технічних засіб, а не фізична особа. Крім того, під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не контролюється будь-яка

інформація, що передається засобами зв'язку, чи інша інформація, якою обмінюються особи, що перебувають у приміщенні, де знаходиться такий засіб. Тому відповідно до вимог вищезгаданої статті КПК України проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії не є винятковим і допускається у розслідуванні злочинів будь-якого ступеня тяжкості [234].

В сучасних реаліях, установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК України) є одним з найбільш ефективних засобів визначення місцезнаходження осіб – власників таких засобів. Застосування такого процесуального заходу засновано на наявності у слідства інформації про те, що зникла особа могла мати при собі радіоелектронні засоби – найчастіше це мобільні телефони, мобільні модеми інтернет-з'єднання, планшети та персональні комп'ютери (ноутбуки) обладнані відповідними модемами. Ідентифікаційні ознаки таких пристроїв, які необхідні для унікальної ідентифікації абонента, можуть бути отримані шляхом допиту свідків, а також під час інших слідчих (розшукових) дій. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) дозволяє отримати інформацію про його місцезнаходження на момент запиту. Для встановлення місцезнаходження радіообладнання в певний час або проміжок часу в минулому, науковці слушно рекомендують звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до документів (носіїв інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо) в порядку, передбаченому главою 15 КПК України [144, с. 220].

Зазначена інформація надасть змогу відстежувати можливі маршрути переміщення розшукуваної особи, висунути чи перевірити версії щодо можливого його місцеперебування, причетних осіб тощо. За допомогою розглядуваної процесуальної дії можливо також, у разі потреби, встановити послідовність та хронологію переміщень та використання радіообладнання, що належить або може належати іншим особам.

У контексті досліджуваного питання варто акцентувати на проблемних аспектах проведення установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та 2 ст. 345 КК України (які належать до нетяжких злочинів). Не зважаючи на те, що по суті зазначена негласна слідча (розшукова) дія жодним чином не доводить винуватість особи у вчиненні злочину, на практиці необхідно докласти чималих зусиль для її легітимного проведення. Йдеться, насамперед, про отримання ухвали суду про дозвіл на її проведення. Як відомо, установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст. 246, 248-250 КПК України, що потребує звернення слідчого з клопотанням, погодженим прокурором, до апеляційного суду. З огляду на значну віддаленість окремих органів поліції від апеляційних судів, специфіку роботи режимно-секретних відділів, а головне – належність ч. 1 та 2 ст. 345 КК України до нетяжких злочинів, що виключає можливість проведення розглядуваної негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді у виняткових невідкладних випадках (ч. 1 ст. 250 КПК України), передбачені ст. 268 КПК України можливості практично не використовуються. Саме тому, уявляється необхідним посилення санкції у ч. 2 ст. 345 КК України та віднесення даного кримінального правопорушення до категорії тяжких злочинів, що підтвердили також 69,9 % опитаних працівників практичних підрозділів (додаток А).

В межах розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 та ч. 4 ст. 345 КК України, які віднесені до особливо тяжких злочинів, допускається здійснення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України.

Висновки до розділу 3

1. Межі ОМП у досліджуваних провадженнях визначаються способом вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та

конкретної слідчої ситуації. У разі відсутності підозрюваного на місці події та необхідності його пошуку, межі огляду необхідно розширювати з метою ретельного обстеження прилеглої місцевості для виявлення будь-яких його слідів. Розширювати межі огляду місця події варто також у випадку, коли спосіб учинення досліджуваного злочину охоплює підготовчу стадію та/або стадію приховування слідів. Метою огляду прилеглих територій у таких випадках буде виявлення викинутих або загублених ним речей, слідів його транспортного засобу тощо. Крім того, варто оглянути локації, з яких злочинець міг вести спостереження за потерпілим та відстежувати шляхи його пересування. Така інформація важлива для встановлення факту умисного характеру дій зловмисника, що вкрай важливо для правильної кваліфікації кримінального правопорушення.

2. На підготовчій стадії ОМП, якщо заявником про вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є сам потерпілий, варто перед виїздом провести його попереднє опитування. Під час проведення даної слідчої дії за участі потерпілого неприпустимими є його самостійні непроцесуальні дії, спрямовані на пошук та вилучення слідів кримінального правопорушення. Для визнання результатів проведення ОМП допустимими доказами під час судового розгляду проваджень про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу виняткове значення має участь у даній слідчій (розшуковій) дії понятих, оскільки учасники СОГ можуть мати зв'язки (професійні або товариські) з потерпілим.

3. Допит, виступаючи важливим джерелом доказової інформації у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу має низку особливостей, які здебільшого зумовлені особливим статусом потерпілого у таких кримінальних правопорушеннях: обов'язковою складовою підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії є вивчення нормативно-правових документів, що регламентують службову діяльність потерпілого; наявність у потерпілого юридичних знань зумовлює надання ним більш точних даних про подію кримінального правопорушення, водночас, за умови повідомлення неправдивих відомостей, це може допомогти ввести в оману слідчого; лінія поведінки свідків під

час допиту в таких провадженнях формується залежно від їхнього ставлення до системи правоохоронних органів у цілому, адже як слідчий, який проводить слідчу дію, так і потерпілий є її представниками; конфліктний характер допиту потерпілого, зазвичай має місце у разі його неправомірної поведінки напередодні чи під час вчинення протиправних дій щодо нього, факт чого правоохоронець намагається приховати; проводячи допит свідка, який є представником правоохоронного органу можливо отримати правову оцінку дій потерпілого до, під час та після події кримінального правопорушення, при цьому необхідно зважати на зв'язки, які поєднують його з потерпілим; неприпустимими є процесуальні порушення, які зумовлені бажанням слідчого підтримати свого потерпілого колегу, не йти з ним на конфронтацію або зекономити час на проведення слідчої дії.

4. Найчастіше слідчий експеримент у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу спрямований на встановлення: можливості існування та сприйняття будь-якого факту або явища; можливості здійснення будь-якої дії; механізму події або окремих її деталей; часу, який необхідно витратити на здійснення тих чи інших дій.

Типовими помилками, яких припускаються слідчі під час проведення слідчого експерименту під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є: демонстрація поінформованості слідчого щодо обставин, які має вказати особа, чиї показання перевіряються; відсутність достатньої деталізації у встановленні обставин, що мають значення для справи; поверхневий та неповний опис у протоколі ходу та результатів слідчого експерименту; дублювання у протоколі слідчого експерименту раніше даних показань під час допитів, без зазначення особливостей саме даної слідчої дії – опису обстановки на місці, її відтворення, демонстрації дій учасників події кримінального правопорушення.

5. Найбільш вагомими недоліками, які мають місце під час проведення пред'явлення для впізнання, що можуть призвести до нівелювання судом доказового значення результатів слідчої дії, а також суттєво знизити її ефективність, є наступні: проведення пред'явлення для впізнання за фотознімками за наявної можливості здійснити дану слідчу (розшукову) дію в живу; зустріч впізнаваної особи з

впізнавачем напередодні пред'явлення для впізнання; непроведення попереднього опитування щодо можливості впізнання однією особою іншої; представлені для впізнання статисти (їхні зображення) мають різкі відмінності у зовнішності; кількість пред'явлених для впізнання осіб менше мінімально допустимої.

6. У досліджуваній категорії проваджень об'єктами обшуку найчастіше є помешкання громадян (у т.ч. нежитлові прилеглі приміщення) – 90,8 %, а також автомобілі 87,6 %. Під час розслідування може виникати необхідність проведення обшуку у службовому кабінеті потерпілого працівника правоохоронного органу. Дане приміщення підпадає під категорію «інше володіння особи», а його обшук унормовується ст. 233 КПК України, недотримання положень якої призводить до визнання отриманих доказів незаконними. Водночас, приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом, не є житлом чи іншим володінням особи і для проведення в них обшуку ухвала не потрібна.

7. Суттєве значення в системі процесуальних заходів, здійснюваних в межах розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу мають негласні слідчі (розшукові) дії. Однак використання їх потенціалу під час розслідування розглядуваних злочинів, на жаль, є обмеженим внаслідок особливостей законодавчої конструкції ст. 345 КК України, відповідно до якої найчастіше вчинювані посягання щодо працівника правоохоронного органу (ч. 2 ст. 345 КК України) належать до категорії нетяжких злочинів. Даний факт виключає процесуальну можливість здійснення більшості негласних (розшукових) слідчих дій у межах таких проваджень. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 345 КК України з метою посилення санкції та віднесення даного кримінального правопорушення до категорії тяжких злочинів.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання на основі дослідження комплексу питань, пов'язаних з досудовим розслідуванням погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Найсуттєвішими з них є наступні:

1. Ураховуючи, що ключовою конститутивною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) є мотив злочину, який пов'язується зі службовою діяльністю потерпілого, аргументовано, що методика розслідування даних кримінально караних діянь розробляється з урахуванням наукових надбань у галузі протидії іншим кримінальним правопорушенням проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Крім того, спосіб учинення досліджуваних злочинів виявляє аналогію з іншими видами погроз та насильницьких злочинів, методичне підґрунтя розслідування яких може бути використане під час розроблення стратегічних векторів розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Аналіз наукового доробку вітчизняних вчених засвідчив про значний дисбаланс між кримінально-правовими, кримінологічними та криміналістичними дослідженнями визначеної категорії кримінальних правопорушень: тривалий період перевагу мали роботи, присвячені дослідженню питань кримінально-правової відповідальності за такі діяння, достатньо широко представлені праці в межах кримінологічних досліджень, водночас розроблення методичного підґрунтя для розслідування таких кримінальних правопорушень стало предметом окремих наукових досліджень лише останнім часом.

2. Особливості реалізації способу вчинення погрози чи насильства щодо працівника правоохоронного органу корелюється з мотивами протиправної діяльності та характеристиками особи злочинця. Спосіб вчинення досліджуваного злочину з мотивів помсти реалізується зазвичай особами з кримінальним минулим, часто характеризується наявністю підготовчих, а також дій з приховання слідів злочину. Однак переважна кількість таких кримінальних правопорушень вчиняється

за відсутності згаданого мотиву, що підтвердили результати опитування практичних працівників, де домінантним мотивом виявилась неповага (неприязнь) до представників правоохоронних органів у цілому (92,3 %). Зазвичай дії злочинця у таких кримінальних правопорушеннях є безпосередньою агресивною реакцією на дії правоохоронця (подекуди й незаконні), а виконавці – пересічні особи, часто (41 %) – у стані алкогольного сп'яніння.

Слідова картина інформативна та відображена у матеріальних (на місці події, тілі (одязі) потерпілого чи підозрюваного, за місцем їхнього проживання (роботи), у місцях приховання знарядь тощо), електронних (відео-, звукозаписи, електронні повідомлення) та ідеальних (показання свідків та очевидців події) слідах. Важливе значення для встановлення факту наявності у підозрюваного умислу на вчинення тих чи інших протиправних дій щодо працівника правоохоронного органу має характер слідів фізичного насильства у вигляді різного ступеню тілесних ушкоджень на тілі потерпілого.

3. Типовою особою злочинця за ст. 345 КК України є чоловік (78,2 %) віком 29-39 років (54,5 %), із загальною середньою та професійно-технічною освітою (разом – 84,7 %), раніше не судимий (85,9 %), працездатний, які не працює і не навчається (69,5 %), часто у стані алкогольного сп'яніння (41 %). Потерпілими у досліджуваних провадженнях найчастіше стають працівники правоохоронних органів, діяльність яких здійснюється в умовах безпосереднього контакту з громадськістю: патрульні (ГРПП, ГШР), поліцейські офіцери громади, працівники оперативних підрозділів, слідчі, дізнавачі, працівники органів і установ виконання покарань (виправних колоній, слідчих ізоляторів). Обстановка вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу зазвичай характеризується умовами очевидності, місцями вчинення таких кримінальних правопорушень є переважно громадські місця: вулиці та площі, автошляхи, двори будинків, вокзали, торговельні та розважальні заклади, парки, автостоянки тощо.

4. Особливості обставин, що підлягають доказуванню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу полягають у необхідності встановлення, крім передбачених ст. 91 КПК України:

факту виконання потерпілим службових обов'язків як працівника правоохоронного органу або здійснення такої діяльності близьким родичем потерпілого; законного характеру поведінки правоохоронця, який діяв виключно в межах наданих повноважень; залежності між фактом посягання та професійною діяльністю потерпілого; родинного зв'язку між правоохоронцем та його близькими родичами у разі вчинення злочину щодо останніх. Встановлено, що важливим джерелом криміналістично значущої інформації в досліджуваних провадженнях є різні види документів (у тому числі електронні) та запропоновано їхню класифікацію.

5. Значущою складовою процесу розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу визнано налагодження ефективної взаємодії. Встановлено виняткове значення співпраці у таких провадженнях з представниками ДВБ НП, що зумовлене функціями даного підрозділу, зокрема в частині координації дій та участі у заходах щодо виявлення, попередження, припинення та документування протиправних посягань на життя і здоров'я поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції, учинення яких пов'язано з виконанням ними службових обов'язків.

6. Встановлено, що під час розслідування означених кримінальних правопорушень найчастіше є потреба у проведенні: судово-медичної (98,8%), судово-психіатричної (76,9 %), експертизи відео- та звукозапису (63,3 %), експертизи холодної (32,3 %) та вогнепальної (45,1 %) зброї, дактилоскопічної (28,7 %), комп'ютерно-технічної (23,1 %) експертизи. За потреби, залежно від конкретних обставин провадження, можуть проводитись й інші судові експертизи, зокрема інженерно-транспортна (дослідження обставин дорожньо-транспортної пригоди), вибухотехнічна (якщо спосіб вчинення пов'язаний з використанням вибухових пристроїв), судово-технічна експертиза документів (у разі виникнення підозри щодо підроблення документів) та інші. Розкрито проблеми, що мають місце під час призначення судових експертиз у досліджуваних провадженнях, найсуттєвішою з яких за свідченнями опитаних працівників практичних підрозділів, є неможливість отримання результатів у найкоротший термін (84,6 %).

7. Межі огляду місця події у досліджуваних провадженнях прямо залежать від способу вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу та конкретної слідчої ситуації: їх розширення зумовлюється необхідністю пошуку підозрюваного (ознак підготовки чи приховання слідів злочину) у разі його відсутності на місці події. У випадку, якщо заявником про вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу є сам потерпілий, на підготовчій стадії ОМП варто провести його попереднє опитування перед виїздом на місце події. Під час проведення ОМП за участі потерпілого неприпустимими є його самостійні непроцесуальні дії з метою пошуку та вилучення слідів кримінального правопорушення. Виняткове значення для визнання результатів проведення ОМП допустимими доказами під час судового розгляду проваджень про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу має участь у даній слідчій (розшуковій) дії понятих, оскільки учасники СОГ можуть мати зв'язки (професійні або товариські) з потерпілим.

8. Особливості допиту у провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу зумовлені особливим статусом потерпілого: підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії передбачає вивчення нормативно-правових документів, що регламентують службову діяльність потерпілого; наявність у потерпілого юридичних знань сприяє наданню ним більш точних даних про подію кримінального правопорушення, водночас, може допомогти приховати чи повідомити неправдиві відомості; лінія поведінки свідків формується залежно від їхнього ставлення до системи правоохоронних органів у цілому, адже як слідчий, так і потерпілий є її представниками; конфліктний характер допиту потерпілого, зазвичай має місце у разі повідомлення ним неправдивих відомостей щодо законності його дій до (під час) події злочину, факт чого правоохоронець намагається приховати; проводячи допит свідка, який є представником правоохоронного органу, необхідно зважати на його зв'язки з потерпілим; неприпустимими є процесуальні порушення, які зумовлені бажанням слідчого підтримати свого потерпілого колегу, не йти з ним на конфронтацію або зекономити час на проведення слідчої дії.

9. Найчастіше слідчий експеримент у провадженнях, що вивчаються проводиться у випадках: виникнення сумнівів щодо можливості сприйняття обставин кримінального правопорушення учасниками події та надання ними правдивих показань; наявності розбіжностей у свідченнях потерпілого, обвинуваченого та свідків, що стосуються, переважно, механізму нанесення тілесних ушкоджень; суттєвої різниці у свідченнях потерпілого та обвинуваченого і виникнення підозри щодо провокаційних дій з боку потерпілого правоохоронця. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії важливо виключити спілкування зацікавлених осіб (наприклад, потерпілого та свідків з числа співробітників правоохоронних органів). Пред'явлення для впізнання в межах проваджень про погрози або насильство щодо працівника правоохоронного органу частіше відбувається за фотознімками (84,6 %), що не завжди є виправданим за наявності реальної можливості проведення даної слідчої (розшукової) дії в живу, що крім суттєвого зниження ефективності, може призвести до нівелювання судом доказового значення її результатів. Необхідність проведення, об'єкти пошуку, локації та види обшуку прямо корелюються зі способом та обстановкою вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, зокрема наявністю підготовчого етапу (та/або етапу приховання слідів кримінального правопорушення), застосовуваними засобами вчинення, місцем кримінальної події тощо.

Використання потенціалу негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 345 КК України, які є найчастіше вчинюваними серед досліджуваних кримінальних правопорушень, є обмеженим внаслідок віднесення даних діянь до нетяжких злочинів. Запропоновано внести зміни до ст. 345 КК України з метою посилення відповідальності за такі кримінальні правопорушення для розширення арсеналу засобів формування доказової бази таких розслідувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kobets S. V. Forensic examinations during the investigation of threats or violence against a law enforcement officer. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12(2). P. 32–40. DOI: 10.56215/04221202.32
2. Lykhova S., Pletenetska A., Sysoieva V. The value of forensic medical expertise for the qualification of crimes in the medical activity. *Journal of Law and Political Science*. 2020. Vol. 23, Iss. 2. P. 272–302.
3. Payne-James J.J. Injury, fatal and nonfatal: Injury documentation. *Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine*. 2016. Vol. 4. P. 235–241. doi: 10.1016/b978-0-12-800034-2.00218-4.
4. Resistance-related injuries among law enforcement officers: Addressing the empirical gap / H. M. Tiesman et al. *American Journal of Preventive Medicine*. 2020. Vol. 59, Iss. 6. P. 231–238. doi: 10.1016/j.amepre.2020.05.015.
5. Senyuta I., Orlyuk O., Buletsa S., Ivanchulynets D. Forensic medical and forensic psychiatric examination: Some issues of legal regulation. *Georgian Medical News*. 2020. No. 2(299). P. 158–163.
6. The effects of body armour on mobility and postural control of police officers / B. Schram et al. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*. 2020. Vol. 24, Iss. 3. P. 190–194. doi: 10.1016/j.jbmt.2020.03.001.
7. Vozniuk A., Dudorov O., Tytko A., Movchan R. Implementation of UN and EU recommendations on criminalization of organized crimes. *Amazonia Investiga*. Vol. 9 (28). 2020. P. 234–240. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.26>
8. Vozniuk A. Criminal and Legal Counteraction to the Activities of Criminal Authorities: The Ukrainian Model. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27, No. 1. PP. 9-19. DOI: 10.33270/0122271.9. <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/21704>
9. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних

правопорушень: навч. посіб. / за заг. ред. О.О. Юхна. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 152 с. (С. 74).

10. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 278 с.

11. Антонов С. В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 Кримінального кодексу України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.

12. Антощук А. О., Гриненко К. В. Особливості пред'явлення особи для впізнання за матеріалами відеозапису. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18. Право. 2021. Вип. 36. С. 3–9.

13. Беленок В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС. 2021. 353 с.

14. Беленок В. П. Кримінологічна характеристика потерпілих від погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2(119). С. 59–67.

15. Беленок В. П. Актуальні питання протидії погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів. The 3rd International scientific and practical conference «*Topical issues of modern science, society and education*» (October 3-5, 2021)». Kharkiv: Sci-conf.com.ua, 2021. P. 1030–1034.

16. Беленок В. П. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2 (16). С. 42–51.

17. Бесчастний В. М., Одерій О. В. Відкриття кримінального провадження (теоретико-прикладний аспект). *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: зб. тез наук.-практ. семінару* (Львів, 01 груд. 2017 р.). Львів: ЛьвДУВС. С. 27–29.

18. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівників судових і правоохоронних органів (інших державних діячів) : монографія. Київ ; Дрогобич : Просвіт, 2012. 180 с.
19. Боднар А. В. Форми використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104) С. 46–56.
20. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с
21. Бойко А. О. Пред'явлення особи для впізнання: процедурні особливості та порушення на практиці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 510–514.
22. Бондар Г. Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 230 с.
23. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 269 с.
24. Бортун М. І. Поняття «взаємодія» в кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. 2017. № 9–10. С. 52–58.
25. Бояров В. І. Деякі питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування масових заворушень. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. №1. С. 6–12
26. Ващук О. П. Процес ідентифікації особи у відеозаписі. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 507–515. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.48>
27. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с.

28. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів : монографія / кол. авт. : А.Ф. Волобуєв та ін.; За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А.Ф. Волобуєва. Харків : «Курсор», 2009. 320 с.

29. Вирок Автозаводського районного суду м. Кременчука від 03 берез. 2021 р. у справі № 524/942/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95264991>.

30. Вирок Апеляційного суду Рівненської області від 02 листопада 2015 р. у провадженні № 12014180530000013. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53075574>.

31. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 11 січ. 2021 р. у справі № 359/10126/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94131310>

32. Вирок Брусилівського районного суду Житомирської області від 24 травня 2018 р. у справі № 275/592/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74203296>.

33. Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області від 06 квіт. 2021 р. у справі № 362/1298/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96056946>.

34. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 20 лип. 2021 у справі № 753/12581/20, провадження № 1-кп/753/1492/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98473542>

35. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 21 лют. 2020 р. у справі № 688/1086/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87751917>.

36. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 03 лют. 2021 р. у справі № 343/1336/20. *Єдиний державний реєстр досудових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/94600809/>.

37. Вирок Звенигородського районного суду Черкаської області від 30 червня 2016 р. у справі № 694/515/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58592263>

38. Вирок Керченського міського суду АР Крим від 11 січня 2013 р. у справі № 108/10922/12. Єдиний державний реєстр досудових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30461450>.

39. Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 05 січ. 2021 р. у справі № 58/2623/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94004334>.

40. Вирок Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 10 серпня 2017 р. у справі № 133/621/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68191390>

41. Вирок Краматорського міськрайонного суду Донецької обл. від 21.04.2021 : справа № 234/119/21, провадження № 1-кп/234/531/ 21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96479773> (дата звернення: 19.08.2021).

42. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 31 трав. 2018 р. у справі 756/16603/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74474166>

43. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 23 черв. 2022 р. у справі № 569/9419/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105901149>

44. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 15 берез. 2021 р. у справі № №739/1291/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95548794>.

45. Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 08 лют. 2019 р. у справі № 453/1547/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79701008>.

46. Вирок Черняхівського районного суду Житомирської області від 08 лип. 2022 р. у справі №292/1396/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105150373>.

47. Владимиренко С. В. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадянський обов'язок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 20 с.

48. Вознюк А. А. Воєнний або надзвичайний стан як обставина, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання: актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 43–54.

49. Вознюк А. Протидія організованих злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020 (1). С. 176–194. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18>

50. Вознюк А. А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 258–262.

51. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2, кн. 2. С. 63–67.

52. Вознюк А., Грига М., Дуда А. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2(119). С. 68–82.

53. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69>

54. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22

листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.

55. Вознюк А., Дуда А., Арешонков В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211214.7>.

56. Габуда А. С. Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2012. 21 с.

57. Габуда А. С. Правове значення вжитого в ст. 342 КК України формулювання «під час виконання обов’язків». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. Київ: НАВС. С. 173–179.

58. Галаган В. І., Галаган О. І. Реалії і проблеми нового КПК. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 13–19.

59. Головецький М. О. Тактика узнавання і впізнання під час досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2002. 19 с.

60. Гора І. В. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35–38.

61. Горбунов В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.

62. Горбунов В. А. Зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 181–185.

63. Грига М. А. Деякі процесуальні та тактичні недоліки під час організації і проведення обшуку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 195–197.

64. Грига М. А. Освідування у кримінальному провадженні: основні проблеми та шляхи їх розв’язання. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2022. № 3. С. 82–94.

65. Грига М. А. Проблеми формування доказової бази під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу. *Російські воєнні злочини – від документування до покарання*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 2-3 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, 2022. С. 41–47.

66. Григорова Є. В. Розслідування підкупу виборця, учасника референдуму : дис. ... канд.. юрид. наук : 081. Київ, 2021. 272 с.

67. Гула Л., Черепушак В. Особливості проведення судово-медичної експертизи з визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 906. С. 149–154.

68. Гула Л., Ярмолюк М. Особливості судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 5. № 2. С. 133–136.

69. Гуренко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу : автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.

70. Гусєва В. О. Деякі особливості використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту у злочинах проти життя та здоров'я особи. *Актуальні питання досудового розслідування та криміналістики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 05 груд. 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 367–369.

71. Гусєва В. О. Деякі особливості використання спеціальних медичних знань у злочинах проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. *Актуальні питання досудового розслідування* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий ріг, 21 жовт. 2016 р.). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2016 С. 72–74.

72. Гусєва В. О. Деякі особливості використання судово-криміналістичних експертиз у злочинах проти працівників правоохоронних органів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матер. Всеукр. наук.-практ.

конф. з нагоди 85-рр. д.ю.н., проф. Н. І. Клименко (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ-Маріуполь : ПВНЗ «Європейський університет». 2018. С. 94–96.

73. Гусєва В. О. Деякі проблеми розслідування злочинів проти життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, що вчинені організованими групами. *Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали II регіон. круглого столу (Одеса, 28–29 верес. 2017 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. С. 37–40.

74. Гусєва В. О. Деякі способи протидії розслідуванню злочинів та шляхи їх подолання. *Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матер. наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 13 трав. 2016 р.). Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. С. 36–38.

75. Гусєва В. О. До питання тактики допиту підозрюваного під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матер. II-ої наук.-практ. конф. (Київ, Маріуполь, 27 лют. 2019 р.). Київ-Маріуполь, ПВНЗ «Європейський університет». 2019. С. 40–43.

76. Гусєва В. О. До питання тактики допиту підозрюваного під час розслідування посягання на життя працівника правоохоронного органу. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали II-ої наук.-практ. конф. (27 лют. 2019 р.). Київ ; Маріуполь, 2019. с. 40–43.

77. Гусєва В. О. Криміналістична характеристика посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 211–216.

78. Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків: ТОВ «У справі», 2020. 452 с.

79. Гусєва В. О. Обставини, що підлягають з'ясуванню при посяганні на життя працівника правоохоронного органу. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ: НАВС, 2017. С. 208–210.

80. Гусєва В. О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. № 3 (83). С. 232–240.

81. Гусєва В. О. Особливості відкриття кримінального провадження і початкового етапу розслідування у злочинах проти працівників правоохоронних органів. *Актуальні питання кримінального процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем* : матер. Всеукр. наук.–практ. конф. присвяченої пам'яті професора М.Й. Курочки (Сєвєродонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєвєродонецьк, ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 186–189.

82. Гусєва В. О. Особливості обстановки та способу вчинення злочину як елементів криміналістичної характеристики посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 220–229.

83. Гусєва В. О. Особливості тактики допиту потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Судова та слідча практика в Україні* : наук. журнал Херсон. держ. ун-ту. 2019. Вип. № 9. С. 34–40.

84. Гусєва В. О. Особливості тактики обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних із посяганням на життя працівників правоохоронних органів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 28 листоп. 2019 р.). Харків, ХНУВС. 2019. С. 49–51.

85. Гусєва В. О. Призначення судово-медичних експертиз під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 102–112. doi: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.11>

86. Гусєва В. О. Проблеми взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу.

Национальный юридический журнал: теория и практика = National law journal: theory and practice. 2019. № 2–2 (36). С. 114–119.

87. Гусєва В. О. Роль спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів проти працівників правоохоронних органів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 176–182.

88. Гусєва В. О. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 218–223.

89. Гусєва В. О. Сучасні можливості психологічної експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти працівників правоохоронних органів. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95) С. 256–267. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.95.256-267>

90. Гусєва В. О. Тактичні й організаційні особливості проведення огляду місця події під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. *Национальный юридический журнал: теория и практика (National law journal: theory and practice)*. 2018. № 3-1 (31). С. 111–114.

91. Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... док-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 538 с.

92. Гусєва В. О. Характеристика окремих видів слідчого експерименту під час розслідування кримінальних правопорушень. *Судова та слідча практика в Україні*. 2019. № 8. С. 52–56.

93. Гусєва В. О. Щодо питання відкриття кримінального провадження у злочинах проти працівників правоохоронних органів. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : зб. тез доп. Всеукр. наук.–практ. конф. (Харків, 21 листоп. 2018 р.). Харків: ХНУВС, 2018. С. 53–54.

94. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.

95. Даниленко А. В., Савчук Т. І., Купріянова Л. С., Гусєва В. О. Деякі проблемні питання освідкування осіб. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 180–185.

96. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2014. 218 с.

97. Дніпропетровському блогеру, який загрожував поліцейському, оголосили про підозру. *Interfax-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/786579.html>.

98. Довбаш Р. С. Допит свідків та підозрюваних (обвинувачених) у справах про злочини, що пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. №2. С. 185–193.

99. Довгаль М. Поняття злочинів, що посягають на осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2'2016. С. 96–108.

100. Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 274 с.

101. Донченко О. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

102. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.

103. Дубонос К. В. Застосування фото та відеозйомки при проведенні огляду місця ДТП: метод. рек. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2011. 47 с.

104. Дуфенюк О. М., Кунтій А. І. Правова регламентація проведення освідчування: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 298–306.

105. Експертиза відео-, звукозапису при розслідуванні кримінальних проваджень та експертні дослідження для фізичних і юридичних осіб. *Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*. URL: <https://poltavandeks.pp.ua/2019/03/20/експертиза-відео-звукозапису-при-роз/>

106. Експертиза відео-, звукозапису. *Сайт Київського науково-дослідного інституту судових експертиз*. URL: <https://kndise.gov.ua/video-zvukozapysu/>

107. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225264

108. Єрмолаєва-Задорожня С. В. Кримінологічна характеристика перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів та його запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 216 с.

109. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків, 2012. 304 с.

110. За погрози посадовцю Черкаської поліції та підпал його автомобіля оголошено підозру колишньому поліцейському. *Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України на Facebook*. URL: <https://m.facebook.com/959666410789182/posts/4006333252789134/>.

111. За погрозу зброєю патрульним чоловікові загрожує кримінальна відповідальність. *Сайт патрульної поліції*. URL: <http://patrol.police.gov.ua/2020/12/31/za-pogrozu-zbroyeyu-patrulnym-cholovikovi-zagrozhuje-kryminalna-vidpovidalnist/>

112. За фактом погрози вбивством правоохоронцю розпочато досудове розслідування. *Дніпропетровська обласна прокуратура*. URL: https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=146948&s=print

113. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину і сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

114. Заводський районний суд м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 25 березня 2022 р. у справі № 208/4810/17 (вирок). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104368695>

115. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень : ареш. дис. канд..юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 23 с.

116. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд..юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 144 с.

117. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2006. 183 с.

118. Заяць Д. Д. Ситуаційний підхід до тактики перевірки показань на місці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

119. Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2018–2022 рр. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id

120. Звітність про склад засуджених за 2022 р. *Державна судова адміністрація України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

121. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 3 лист. 2015 р. № 1339. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

122. Іскендеров Е. Ф. Кримінальні процесуальні гарантії сторони обвинувачення як суб'єкта доказування під час проведення освідування у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 44–50.

123. Карпушин С. В. Проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.

124. Кєптене М. П. Окремі аспекти побудови, перевірки та використання типових слідчих версій у кримінальних справах про серійні вбивства. *Право і Безпека*. 2012. №. 3. С. 199–203.

125. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя. 2021. 36 с.

126. Ключуряк С. С. Освідування в системі слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2013. 199 с.

127. Книженко С. А. Субъекты взаимодействия при расследовании преступлений против правосудия. *Leges et Vita*. 2014. №3/2. С. 94–97.

128. Князєв Ю. В. Проблемні питання здійснення досудового розслідування групового хуліганства. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 4. С. 323–330. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.56>

129. Кобець С. В. Актуальні проблеми розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Причорноморські публічно-правові читання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 10–12 верес. 2021 р.)*. Миколаїв : Видав. дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 118–120.

130. Кобець С. В. Експертиза відео-, звукозапису під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 груд. 2022 р.)*. Київ : КНДІСЕ, 2022. С. 214–218.

131. Кобець С. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3(17). С. 158–166. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.1

132. Кобець С. В. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2022. V. 9, Iss. 2. С. 54–60. DOI: 10.46340/eppd.2022.9.2.7. URL: https://eppd13.cz/?page_id=1853.

133. Кобець С. В. Обстановка вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лют. 2022 р.). Київ : Нац. акад. Держ. прикорд. служби України, 2022. С. 656–659.

134. Кобець С. В. Окремі повноваження прокурора в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір* : матеріали наук.-практ. онлайн-заходу (Одеса, 29 квіт. 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 116–117.

135. Кобець С. В. Оперативно-розшукові заходи як елемент структури криміналістичної методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 29 жовт. 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 110–113.

136. Кобець С. В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.42.6>.

137. Кобець С. В. Про деякі зміни процесуального порядку проведення слідчих дій в умовах воєнного стану. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання): матеріали* Всеукр. наук. конф.

здобувачів вищої освіти (Львів, 18 листоп. 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 165–168.

138. Кобець С. В. Спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96). С. 226–237. DOI: 10.33766/2524-0323.96.226-237.

139. Кобець С. В. Уникнення корупційних ризиків під час добору на поліцейські посади. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 151–153.

140. Кобець С. В. Ускладнення під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу в умовах воєнного стану. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри* : матеріали наук.-практ. конф. (Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 111–114.

141. Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 25–27.

142. Коваленко А. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 103–108.

143. Коваленко А. В. Основи методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.

144. Коваленко А. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів : монографія. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 268 с.

145. Ковальська М. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування бандитизму. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2020. № 3. С. 246–251. doi: 10.46340/eppd.2020.7.3.35.

146. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособ. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

147. Колесніков В. В. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами. *Науковий вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 27. С. 48–52.

148. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 20 с.

149. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні особливості, криміналістичні рекомендації :[наук.-практ. посібн. для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції]. Харків: 2018. 264 с.

150. Кофанов А. В. Криміналістика: питання і відповіді : [навч. посіб.] / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Я.В. Кузьмічов та ін. Київ : Центр учбової Літератури, 2011. 280 с

151. Криміналістика : [навч. посіб.] / за ред. А.Ф. Волобуєва. Київ : КНТ, 2011. 504 с.

152. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

153. Криміналістика: підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

154. Криміналістика: підручник /В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

155. Криміналістика: підручник: у 2 т., Т. 2 / А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва та ін. Харків: ХНУВС, 2018. 312 с.

156. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квіт. 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

157. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В.В. Коваленко, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
158. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
159. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів : науково-методичні рекомендації / Є. О. Гладкова. Харків : ХНУВС, 2016. 48 с.
160. Кунтій А. І. Тактика проведення освідчування підозрюваного у кримінальному провадженні про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. *Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014 № 2. С. 310–320.
161. Кучинська О. П., Щиголь О. В. Гарантії прав особи при проведенні освідчування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 54–62.
162. Лавренюк В. В. Тактичні прийоми допиту обвинувачених у конфліктній ситуації при розслідуванні крадіжок, вчинених організованою злочинною групою. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 238–244.
163. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2017. 227 с.
164. Легеза Л. А. Тактичні особливості допиту підсудних у справах про хабарництво. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 62–69.
165. Логінова В. В. Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 19 с.
166. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Пред'явлення для впізнання – засіб інформаційного забезпечення розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 46–53.

167. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1. 2013. С. 264–269.

168. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Криміналістична характеристика в структурі методики розслідування злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 178–190. Doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.19>

169. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчикова В. Є. Учасники освідчування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 121–132.

170. Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посіб. Макіївка, 1998. 104 с

171. Лускатова Т. О. Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.

172. Ляш А. О., Лищенко В. Н. Огляд у справах про одержання хабара: деякі проблеми. *Адвокат*. № 4 (151). 2013. С. 10–14.

173. Мазур А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування окремих злочинів проти правосуддя. *Leges et vita*. 2014. С. 45–48.

174. Максимів Л. В. Окремі аспекти взаємодії слідчого з експертом та спеціалістом у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 262–271. DOI: 10.33766/2524-0323.99.262-271

175. Малиновська О. Д. Проблема розслідування заподіяння тілесних ушкоджень щодо працівників поліції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. №3. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_3_15

176. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. Харків : Діса плюс, 2013. 422 с.

177. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

178. Мартиросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

179. Мединська Л. В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2(5). 2014. С. 278–286.

180. Мирошніченко А. Витоки мотиву помсти щодо працівників правоохоронних органів і суду. *Право та державне управління*. 2016. № 2. С. 89–92. URL: <http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/>

181. Мирошніченко А. Досвід іноземних держав із запобігання злочинам, що вчиняються з мотиву помсти щодо працівників правоохоронних органів і суду. *Юридична наука*. 2016. № 12 (66). С. 104–112.

182. Мирошніченко А. К. Помста як мотив вчинення злочину. *Держава та регіони. Серія: право*. 2016. № 2(52). С. 82–84.

183. Мирошніченко А. К. Кримінологічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018 р. 21 с.

184. Можливості експертизи звуко-, відеозапису. *Сайт Тернопільського НДЕКЦ МВС України*. URL: <https://ndekc.te.ua/news/mozhlivost-ekspertizi-vdeo-zvukozapisu>

185. На Луганщині затримано чоловіка, який з ножем напав на поліцейського. *mvs.gov.ua*. URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/Na_Luganshchini_zatrimano_cholovika_yakiy_z_nozhem_napav_na_poliцейського_39483.

186. Наїзд на ногу поліцейського під час спроби втечі на авто – працівник ДФС постане перед судом. *Державне бюро розслідувань*. URL:

<https://dbr.gov.ua/news/naizd-na-nogu-policejskogo-pid-chas-sprobi-vtechi-na-avto-pracivnik-dfs-postane-pered-sudom>.

187. Настільна книга слідчого / за ред. В. Я. Тація, В. В. Сташиса, М. І. Панова, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Ін Юре, 2008. 726 с.

188. Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 3-тє вид., переробл. і допов. Київ : ВД «Ін Юре», 2011. 736 с.

189. Настільна книга слідчого : (Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів) / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 720 с.

190. Одерій О. В. Участь спеціаліста у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів проти довкілля. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 145–152.

191. Одерій О. В., Герцик Р. В. Особливості використання криміналістичних знань під час судового розгляду кримінальних проваджень про корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 264–270.

192. Одерій О. В., Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених під час здійснення релігійних ритуалів : монографія. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 326 с.

193. Озар В. Г. Методика розслідування катування (ст. 127 КК України): монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. Л. Степанюка. Харків: Панов, 2016. 220 с.

194. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2021. 239 с.

195. Олійник Я. С. Тактика проведення огляду місця події під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2019. С. 317–320.

196. Осадчий В. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 36 с.

197. Охріменко І., Охріменко С. Протидія законній діяльності працівника правоохоронного органу: теоретико-правова характеристика. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2015. Т. 16. С. 5–26.

198. Охріменко І., Охріменко С. Теоретико-правова характеристика втручання в процесуальну діяльність слідчого. *Підприємництво, господарство і право*. Вип. 3. 2008. С. 134–139.

199. Павлова Н. В. Особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2007. 223 с.

200. Панов Н. И. Об изучении способа совершения преступления (методологический аспект). *Проблемы социалистической законности*. Харьков: Вища школа, 1982. Вип. 9. С. 111–118.

201. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 23 с.

202. Пиріг І. В. Проблемні питання використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 433–437.

203. Пиріг І. В. Тактика огляду місця події із залученням спеціаліста при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами або вибуховими речовинами. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 берез. 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 294–295.

204. Пиріг І. В., Кайко В. І., Варданян Л. К. Можливості використання науково-технічних засобів при допиті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 126–131.

205. Під час протесту ФОПів в Києві постраждали близько 40 правоохоронців. *news.rbc.ua*. URL: <https://news.rbc.ua/ukr/accidents/vremya-protesta-fopov-kieve-postradali-okolo-1608035363.html>

206. Піддубна А. В. Проблемні питання взаємодії під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Вісник ЛДУВС*. Том. 2 № 94(2021). С. 311–324.

207. Пілюков Ю. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. № 4(20). 2019. С. 240–245. Doi: 10.35774/app2019.04.240.

208. Побиття поліцейського: справа проти ексзаступника голови КМДА Слончака дійшла до суду. Укрінформ. *ukrinform.ua*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3042836-pobitta-policejskogo-sprava-proti-zastupnika-golovi-kmda-dijsla-do-sudu.html>.

209. Покаранням за погрозу вбити поліцейського стали 4 місяці арешту. *Донецька обласна прокуратура*. URL: <https://don.gp.gov.ua/ua/news.html>

210. Постанова Верховного Суду від 21 вересня 2021 року у справі № 495/8147/17, провадження № 51-753км21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99951241>.

211. Постанова третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 квіт. 2021 р. у справі № 199/2151/18. *zib.com.ua*. URL: https://zib.com.ua/ua/147875-vdariti_policeyskogo_v_nis_z_motiviv_samozahistu_ne_e_zlochi.html.

212. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року : Закон України № 767-VII від 23 лют. 2014 р. *Zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

213. Про внесення змін до Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: Наказ НП України від 31.07.2019 р. № 765. *Накази Національної поліції України*. URL: [tranzit.ltd.ua > nakaz](http://tranzit.ltd.ua/nakaz)

214. Про внесення змін до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ МВС України від 22 червня 2022 р. № 382. *ips.ligazakon.net*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE38043?an=1>

215. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним право порушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

216. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 1141042/516/1199/936/1687/5. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

217. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 3 листоп. 2015 р. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

218. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (зі змінами та допов.). *zakon.rada.gov.ua*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

219. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 трав. 2018 р. № 865. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>.

220. Про організаційно-штатні зміни : наказ Національної поліції України від 24.12.2020 р. № 1032. *mvs.gov.ua*. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/documents/normativno-pravovi-akti/osnovni-organizaciino-rozporyadci-ta-normativno-pravovi-akti-shho-stosuyutsya-diyalnosti-organiv-sistemi-mvs-v-period-z-24-po-30-grudnya-2020-roku>.

221. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>

222. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України» від 7 лютого 2003 р. № 2. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.

223. Процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи [Текст] : метод. рек. / [Вознюк А.А., Грига М.А., Дуда А.В., Кузмічова-Кисленко Є.В. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 44 с.

224. Психологічна експертиза. *Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса*. URL: <https://www.hniise.gov.ua/13947-psixologchna-ekspertiza.html>.

225. Пчеліна О. В. Взаємодія слідчого та інспекторів-криміналістів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Вип. 1. С. 107–111.

226. Пчеліна О. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, і їхнє місце у структурі окремої криміналістичної методики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2 (31). С. 187–190.

227. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016, № 2. С. 155–158. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2016/40.pdf.

228. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 44 с.

229. Пчолкін В. Д. Взаємодія слідчих і працівників оперативних підрозділів у ході розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 9. С. 97–103.

230. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–73.

231. Ревенок О. А., Олійник О. П., Каніщев А. В., Радзевілова О. В. Аналіз практики проведення судово-наркологічної експертизи в кримінальному провадженні. *Новости украинской психиатрии*. 2018. URL: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper472.htm>

232. Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : навч. посібн. / В. В. Пясковський, С. С. Чернявський, П. Є. Антонюк та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського. Київ : 7БЦ, 2022. 256 с.

233. Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу [Текст] : метод. рек. / [Вознюк А.А., Кобець С.В., Грига М.А., Дрозд О.Ю., Пархоменко Ю.О.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. 65 с.

234. Романов В. О. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії «Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» в розрізі нетяжких та середньої тяжкості злочинів: проблемні питання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. Т. 2. 2016. С. 180–182.

235. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2106. 226 с.

236. Ряшко О. В. Допит свідка та потерпілого на стадії досудового розслідування: юридично-психологічний аспект. *Науковий вісник Львівського*

державного університету внутрішніх справ. 2009. № 3. С. 1–7. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2009/09rovypa.pdf

237. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія [Текст] / А.В. Савченко. Київ : Атіка, 2002. 144 с

238. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

239. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Харків : С. А. М., 2003. 175 с.

240. Сенько М. М., Беленок В. П. Про об'єктивну сторону складу злочину погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 1. С. 294–304.

241. Сергєєва Д. Б. Доказове значення результатів використання поліграфа у досудовому розслідуванні. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. Київ : Освіта України, 2017. 199 с.

242. Сийпловіч М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 614 с.

243. Синчук В. Л. Типові слідчі ситуації в методиці розслідування вбивств. *Вісник академії правових наук України*. Вип. 2(29). Харків : Право, 2002. С. 181–186.

244. Сіротченков Д. Ю. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної зброї. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 309–315.

245. Сліпець О.О. Теоретичні аспекти судово-психологічної експертизи типологічних особливостей особистості. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 20. С. 505–521.

246. Слободянюк Б. К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Ірпінь, 2016. 238 с.

247. Смірнова І. Дотримання прав особи при слідчій дії освідкування. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/dotrymannya-prav-osoby-pry-slidchij-diyi-osviduvannya/>

248. Сорока І. В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики крадіжки чужого майна громадян, вчиненої групами неповнолітніх. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2015. С. 236–238.

249. Старченко О. В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 222 с.

250. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А.Ф. Волобуєва. Харків : Вид-во ХНУВС, 2012. 382 с.

251. Таран О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці: монографія. Київ: «ДІА», 2012. 352 с.

252. Таран О. В., Кіцелюк В. М., Грига М. А. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 47 с.

253. Терещенко Л. В. Попередження органами внутрішніх справ посягань на життя та здоров'я працівників міліції у зв'язку з їх службовою діяльністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.

254. Тищенко В. І., Троценко А. М., Мезенцев М. О. Особливості огляду місця події, пов'язаної із застосуванням вогнепальної зброї. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 268–271.

255. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 101–106.

256. Тіщенко В. В. Виникнення, розвиток і сучасний стан криміналістичної методики розслідування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. Одеса, 2017. Т. XIX. С. 361–381.

257. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

258. Топчій В., Карпенко Н. Заходи примусу для забезпечення освідування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 158–165.

259. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право»*. 2014. № 4. С. 138–143.

260. Топчій В. В. Поняття взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів. *Науковий вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 274–283.

261. У Харкові сталася масштабна бійка з поліцейськими. *Сайт ТСН*. URL: <https://tsn.ua/video/video-novini/u-harkovi-stalasya-masshtabna-biyka-z-policeyskimi-novini-ukrayini.html>.

262. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія. Київ, 2005. 324 с.

263. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 220 с.

264. Ухвала Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 15 лют. 2018 р. у справі № 357/1591/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72208251>.

265. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Львівського апеляційного суду від 24 січ. 2019 р. у справі № 439/1709/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80208857>.

266. Федорчук І. М. Вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів, як обставина, що обтяжує покарання. *Науковий*

вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 3. С. 87–97.

267. Фурман Я. В., Приходько Ю. П., Нечеснюк М. В., Харечко Н. В. Дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події, пов'язаному з вибухом : методичні рекомендації. Київ, 2018. 45 с.

268. Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 10. С. 304–308. Doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.52>.

269. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2005. 223 с.

270. Цховребор А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2017. 18 с.

271. Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 20 с.

272. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 6. 2019. С. 181–184.

273. Чаплинська Ю. А. Особливості організаційно-тактичних заходів до проведення слідчого огляду. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. пр. 2012. №4, ч. 1. С. 235–241.

274. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : навч.-практ. посіб. Дніпропетровськ : УМВС України в Дніпроп. області; ДДУВС, 2007. 94 с.

275. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

276. Чернявський С. С. Законодавче удосконалення початку кримінального провадження як чинник підвищення ефективності протидії злочинності. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2016 р.). Київ: НАВС, 2016. С. 33–34.

277. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів : порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. № 1. 2010. С. 137–146.

278. Четвертак Д. Характеристика обстановки вчинення приховування злочинів. *Національний юридичний журнал : теорія і практика*. № 6. 2015. С. 85–88.

279. Чи можна виправдати особу, яка вдарила поліцейського у відповідь – думка ВС. *zib.com.ua*. URL: https://zib.com.ua/ua/149353-chi_mozhna_vipravdati_osobu_yaka_vdarila_policeyskogo_u_vidp.html

280. Чуб І. М. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: кваліфікація та відмежування від суміжних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 20 с.

281. Чупрікова І. Л. Деякі особливості процедури допиту та пред'явлення для впізнання, які впливають на допустимість отриманих результатів. *Право і суспільство*. 2015. № 6(3). С. 192–196.

282. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2014/43.pdf.

283. Шевчук В. М. Проблеми співвідношення криміналістичної характеристики злочинів і типових тактичних операцій. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки: зб. наук. пр. 2013. №4. С. 189–194.

284. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-е изд., перераб. и доп. Харків : Одиссей, 2005. 368 с.

285. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ : Ін Юре, 2001. 208 с.

286. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.
287. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
288. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підруч. Харків : Право, 1998. 376 с.
289. Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочину як ознака складу злочинів проти правосуддя. *Форум права*. 2015. № 4. С. 330–335. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_57.pdf.
290. Шурашкевич В. С. Розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 246 с.
291. Щербакова Г. Проведення огляду місця події під час розслідування грабежів та розбоїв. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 3. 2016. С. 262–269.
292. Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 14. Т. 2. С. 114–116.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Зведені дані анкетування 143 слідчих Національної поліції України
Дніпропетровської, Київської, Івано-Франківської областей та м. Києва
щодо проблемних питань розслідування погрози або насильства щодо
працівника правоохоронного органу, у відсотках (2022, 2023 рр.)**

№ з/п	Питання	%
1.	Загальний стаж слідчої роботи:	
а)	до 3 років	7,4
б)	3–5 років	38,5
в)	6–10 років	23,0
г)	понад 10 років	31,1
2.	Чи проводили Ви особисто розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України?	
а)	так	75,6
б)	ні	24,4
3.	Із чим, на Ваш погляд, пов'язані головні ускладнення під час розслідування даних кримінальних правопорушень?	
а)	недостатній/відсутній досвід їх розслідування	15,3
б)	відсутність/недосконалість методико-криміналістичного забезпечення	27,9
в)	небажання громадян співпрацювати зі слідством через негативне ставлення до системи правоохоронних органів в цілому	69,6
г)	віднесення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 345 КК України, до нетяжких злочинів, що суттєво обмежує процесуальні можливості у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій	15,4
д)	латентність значної кількості таких кримінальних правопорушень, що часто зумовлена небажанням самого потерпілого повідомляти про вчинене щодо нього злочинне діяння	30,7
е)	необхідність проведення додаткової перевірки вихідної інформації про вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу	42,6
ж)	протидія розслідуванню (як з боку потерпілого, так і підозрюваного)	2,2
з)	складнощі з кваліфікацією протиправних дій	1,3
и)	інші	3,5
4.	Чи полегшило б процес розслідування даних кримінальних правопорушень внесення змін до ч. 2 ст. 345 КК України (Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побойів, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків) в частині посилення санкції з метою віднесення даних діянь до тяжких злочинів, що розширює можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій:	
а)	так, це б суттєво підвищило ефективність розслідування	69,9
б)	ні, такі зміни жодним чином не вплинуть на розслідування	30,1
в)	інше	-

5.	Спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу найчастіше передбачає (крім безпосереднього вчинення зазначених дій) реалізацію таких етапів:	
a)	попередня підготовка (підшукування знарядь, співучасників, визначення часу та місця учинення тощо)	7,5
b)	приховування слідів злочину (втеча з місця події, приховування знарядь та ін.)	19,6
c)	включає всі три етапи (підготовка, безпосереднє вчинення, приховування слідів)	53,8
d)	включає лише безпосереднє вчинення погрози або насильства	19,1
e)	інше	-
6.	Найбільш поширеним мотивом вчинення кримінальних порушень, що досліджуються, є:	
a)	помста працівникові поліції за виконання ним своїх обов'язків	61,5
b)	неповага (неприятнь) до представників правоохоронних органів у цілому	92,3
c)	бажання уникнути відповідальності за вчинені протиправні дії	5,2
d)	перешкоджання діям працівника правоохоронного органу щодо припинення правопорушення або у зв'язку зі здійсненням процесуальних дій в межах розслідування злочину, до якого причетний	76,9
e)	хуліганські мотиви	38,4
f)	інше	3,1
7.	Основні джерела надходження інформації про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України:	
a)	рапорт (заява) працівника правоохоронного органу про вчинення щодо нього (його близьких родичів) погрози або насильства	99,8
b)	повідомлення пересічних осіб-очевидців, а також представників підприємств, установ, організацій, на території яких сталися такі кримінальні правопорушення	15,3
c)	про вчинення злочину стає відомо під час здійснення інших кримінальних проваджень	3,1
d)	інформація із закладів охорони здоров'я	16,6
e)	повідомлення (публікації) у ЗМІ та Інтернеті	1,2
f)	виявлення факту вчинення погроз чи насильницьких дій щодо працівника правоохоронного органу іншою посадовою особою такого органу	3,5
g)	інше	-
8.	Які ситуації є типовими для початку розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу?	
a)	кримінальне правопорушення вчиняється в умовах очевидності і порушник затримується безпосередньо на місці події або невдовзі після вчинення протиправних дій	92,5
b)	правопорушника не виявлено на місці злочину, але наявні вихідні дані для організації його пошуку	5,3
c)	особу, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлено і інформації про неї немає внаслідок відсутності очевидців. Наявні окремі дані про спосіб учинення злочину, надані потерпілим	2,2
d)	інше	-
9.	Слідчі (розшукові) дії, які Ви проводили (або вважаєте їхнє проведення необхідним чи доцільним) під час розслідування таких злочинів:	
a)	огляд	56,9

b)	допит	84,6
c)	обшук	3,2
d)	слідчий експеримент	69,2
e)	пред'явлення для впізнання	46,1
f)	інше	1,6
10.	Свідками вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу найчастіше стають:	
a)	колеги потерпілого	92,4
b)	рідні, близькі та друзі потерпілого та/або підозрюваного	7,1
c)	особи, які виявили та/або припинили протиправні дії	30,7
d)	інші особи, наприклад, співробітники закладів або установ, мешканці будинків, де вчинялося правопорушення, працівники швидкої допомоги тощо	5,8
11.	Найчастіше негативними факторами, які впливають на результативність допитів свідків у провадженнях, що розглядаються, є:	
a)	неоднакове сприйняття подій кримінального правопорушення різними свідками	23,1
b)	надання неповної інформації або неспроможність згадати окремі важливі деталі події	38,4
c)	намагання уникнути можливості надавати свідчення (створення враження необізнаності щодо події кримінального правопорушення)	69,2
d)	нездатність надання відомостей внаслідок перебування у стані сильного алкогольного (наркотичного) сп'яніння	30,7
e)	інше	-
12.	З якими суб'єктами переважно взаємодіє слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України:	
a)	працівники оперативно-розшукових підрозділів	21,6
b)	інспектори-криміналісти, судові експерти	39,4
c)	працівники патрульної поліції	78,2
d)	працівники Департаменту внутрішньої безпеки НП України	51,8
e)	оперативні чергові відділу поліції	11,5
f)	поліцейські офіцери громади	29,1
g)	інше	-
13.	Чи стикались Ви (або Ваші колеги) з ненормативними формами взаємодії між представниками різних правоохоронних органів під час розслідування злочинів, передбачених ст. 345 КК України? Йдеться, зокрема, про поблажливе ставлення до колег, ігнорування необхідності чіткого дотримання вимог кримінального процесуального законодавства під час проведення слідчих дій тощо.	
a)	так, на жаль такі випадки трапляються	38,4
b)	ні, ніколи не стикався (стикалася)	61,6
14.	Чи вважаєте Ви доцільним внесення змін до ст. 216 КПК України з метою зміни підслідності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 345 КК України, для уникнення ненормативних форм взаємодії між працівниками правоохоронних органів під час їхнього розслідування?	
a)	так, такі зміни потрібні	69,2
b)	ні, це жодним чином не вплине на результати розслідувань	30,8
c)	інше	-

15.	Чи потрібна допомога спеціалістів під час розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень?		
a)	завжди		7,2
b)	у більшості випадків		69,2
c)	в окремих випадках		23,1
d)	вкрай рідко		-
16.	Які експертизи призначаються під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу?		
a)	судово-медична		98,8
b)	судово-технічна експертиза документів		4,2
c)	експертиза відео- та звукозапису		63,3
d)	дактилоскопічна експертиза		28,7
e)	експертиза холодної зброї		32,3
f)	експертиза вогнепальної зброї		45,1
g)	комп'ютерно-технічна		23,1
h)	судово-психіатрична експертиза		76,9
i)	інші		1,3
17.	Яка із зазначених проблем найчастіше виникає при призначенні та проведенні судових експертиз?		
a)	непридатність об'єктів, що направляються на експертизу, через неналежне вилучення та упакування речових доказів		76,3
b)	відсутність необхідних експертів		1,2
c)	ускладнення із визначенням необхідного виду експертизи		8,6
d)	труднощі із коректним формулюванням питань		49,2
e)	неможливість отримання результатів у найкоротший термін		84,6
f)	інше		-
18.	Чи є необхідним проведення огляду місця події у таких провадженнях?		
a)	так, обов'язково		63,8
b)	ні, дана слідча дія не є необхідною (результативною) під час розслідування таких злочинів		-
c)	залежить від умов конкретного провадження		36,2
19.	Під час розслідування даних кримінальних правопорушень найчастіше проводився огляд:		
a)	тіла та одягу живої особи (освідування)		38,4
b)	місця події	громадські місця (вулиці, площі, автошляхи, двори будинків, вокзали, парки, автостоянки, торгівельні центри, громадський транспорт тощо)	42,8
		помешкання громадян	20,6
		приміщення правоохоронних органів та прилеглі до них території	5,2
v)	предметів	технічні засоби (мобільні телефони, боді-камери, стаціонарні камери відеоспостереження, планшети, техніка тощо)	69,6
		документи	46,7
		зброя та засоби спецзахисту	23,8
20.	Найчастіше метою проведення слідчого експерименту у провадженнях за ст. 345 КК України є:		
a)	перевірка висунутих слідчих версій		46,1
b)	виявлення причин та умов, що сприяли або перешкоджали вчиненню		1,1

	кримінального правопорушення	
c)	перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами інших слідчих дій	69,9
d)	отримання нових доказів	11,3
e)	установлення та усунення розбіжностей у показаннях підозрюваного, свідків і потерпілих	6,1
f)	визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину	3,5
21.	Пред'явлення особи для впізнання під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу найчастіше проводиться:	
a)	вживу	15,4
b)	за фотознімками	84,6
22.	Типовими місцями проведення обшуків у кримінальних провадженнях про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу є:	
a)	помешкання громадян (у т.ч. нежитлові прилеглі приміщення)	90,8
b)	приміщення правоохоронних органів (прилеглі до них території)	6,9
c)	приміщення установ відбування покарань	1,3
d)	робоче місце (службовий кабінет) потерпілого	2,6
e)	автомобілі (службові чи приватні)	87,6
f)	інше	-

Акти впроваджень**«ЗАТВЕРДЖУЮ»**

Заступник голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРІДZE**А К Т**

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або насильства
щодо працівника правоохоронного органу» у практичну діяльність
органів досудового розслідування НП України**

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України, доктора юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., заступника начальника відділу ГСУ НП України Жерняка С.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Кобзаря В.А., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Кобця Сергія Васильовича на тему: «Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів НП України, а також під час проведення занять у системі службової підготовки.

**Начальник відділу
ГСУ НП України
доктор юридичних наук, доцент**

Артем ШЕВЧИШЕН

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України**

Сергій ЖЕРНЯК

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України**

Василь КОБЗАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або
насильства щодо працівника правоохоронного органу» в освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, доцента Макарова Марка Анатолійовича (голова комісії); професора кафедри криміналістики та судової медицини, доктора юридичних наук, професора Чорноус Юлії Миколаївни; заступника начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Бистрицького Богдана Юрійовича, склала цей акт про те, що результати дисертації Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» впроваджені в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації С. В. Кобця застосовуються в освітньому процесі при підготовці лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення семінарських і практичних занять із курсантами, студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби і методи розслідування кримінальних правопорушень», «Дії поліцейського на місці події» та ін.

2. Результати дисертації Кобця Сергія Васильовича відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури та аспірантів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Кобець С. В. Спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96). С. 226–237. DOI: 10.33766/2524-0323.96.226-237.

Кобець С. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3(17). С. 158–166. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.1

Кобець С. В. Судові експертизи під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2. Т. 2. С. 32–40.

Кобець С. В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.42.6>.

Кобець С. В. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2022. V. 9, Iss. 2. С. 54–60. DOI: 10.46340/eppd.2022.9.2.7. URL: https://eppd13.cz/?page_id=1853.

Кобець С. В. Актуальні проблеми розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Причорноморські публічно-правові читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 10–12 верес. 2021 р.)*. Миколаїв : Видав. дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 118–120.

Кобець С. В. Оперативно-розшукові заходи як елемент структури криміналістичної методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 29 жовт. 2021 р.)*. Одеса : ОДУВС, 2021. С. 110–113.

Кобець С. В. Уникнення корупційних ризиків під час добору на поліцейські посади. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.)*. Київ : НАВС, 2021. С. 151–153.

Кобець С. В. Обстановка вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лют. 2022 р.)*. Київ : Нац. акад. Держ. прикорд. служби України, 2022. С. 656–659.

Кобець С. В. Окремі повноваження прокурора в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: матеріали наук.-практ. онлайн-заходу (Одеса, 29 квіт. 2022 р.)*. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 116–117.

Кобець С. В. Про деякі зміни процесуального порядку проведення слідчих дій в умовах воєнного стану. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання): матеріали Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 листоп. 2022 р.)*. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 165–168.

Кобець С. В. Експертиза відео-, звукозапису під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 груд. 2022 р.)*. Київ : КНДІСЕ, 2022. С. 214–218.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

Марк МАКАРОВ

Члени комісії:

Юлія ЧОРНОУС

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

А К Т

**про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або насильства
щодо працівника правоохоронного органу»
в науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії); заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського Олександра Валерійовича; провідного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, старшого дослідника Павленка Сергія Олексійовича, складала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» впроваджені в науково-дослідну діяльність академії.

1. Наукові праці С.В. Кобця, присвячені особливостям розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, використовуються у науково-дослідній роботі кафедри кримінального процесу, кафедри криміналістики і судової медицини та відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ під час проведення наукових досліджень, спрямованих на розробку і вдосконалення методик розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

2. Матеріали дисертаційного дослідження С.В. Кобця застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін у нормативно-правові акти тощо.

Голова комісії:

Андрій ВОЗНЮК

Члени комісії:

Олександр КАЛИНОВСЬКИЙ

Сергій ПАВЛЕНКО

**ДЛЯ
ДОВІДОК**

Здійснено перевірку наявності
матеріалів дисертаційного дослідження
у складі наукової діяльності НААС

Голова комісії (П.І.О.)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, генерал поліції третього рангу

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

18 квітня 2023 року

АКТ № 14491

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальника управління організації роботи та методичного забезпечення полковника поліції Сергія Гайду

членів комісії:

начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук полковника поліції Владислава Бурлаки

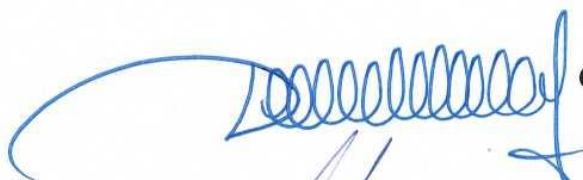
старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України доктора філософії з права, майора поліції Максима Романова

комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх справ Кобця Сергія Васильовича на тему «Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу» зі спеціальності 081 (Право).

Комісією встановлено, що викладені в висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час здійснення досудового розслідування погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу. Так, висновки і рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад.

Матеріали викладені в висновках до дисертаційного дослідження було використано під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів поліції Національної поліції України, оскільки вони мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприяють вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

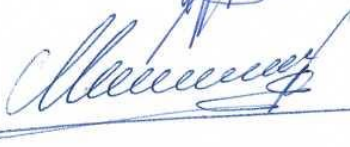

Сергій ГАЙДУ

Члени комісії:

Владислав БУРЛАКА

Максим РОМАНОВ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кобець С. В. Спосіб учинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96). С. 226–237. DOI: 10.33766/2524-0323.96.226-237.

2. Кобець С. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3(17). С. 158–166. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.3.1

3. Кобець С. В. Судові експертизи під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12. Т. 2. С. 32–40.

4. Кобець С. В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.42.6>.

5. Кобець С. В. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2022. V. 9, Iss. 2. С. 54–60. DOI: 10.46340/eppd.2022.9.2.7. URL: https://eppd13.cz/?page_id=1853.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кобець С. В. Актуальні проблеми розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Причорноморські публічно-правові читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 10–12 верес. 2021 р.). Миколаїв : Видав. дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 118–120.

7. Кобець С. В. Оперативно-розшукові заходи як елемент структури криміналістичної методики розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Правові та організаційно-тактичні*

засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 29 жовт. 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 110–113.

8. Кобець С. В. Уникнення корупційних ризиків під час добору на поліцейські посади. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2021 р.).* Київ : НАВС, 2021. С. 151–153.

9. Кобець С. В. Обстановка вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лют. 2022 р.).* Київ : Нац. акад. Держ. прикорд. служби України, 2022. С. 656–659.

10. Кобець С. В. Окремі повноваження прокурора в умовах воєнного стану. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір : матеріали наук.-практ. онлайн-заходу (Одеса, 29 квіт. 2022 р.).* Одеса : ОДУВС, 2022. С. 116–117.

11. Кобець С. В. Про деякі зміни процесуального порядку проведення слідчих дій в умовах воєнного стану. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання) : матеріали Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 листоп. 2022 р.).* Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 165–168.

12. Кобець С. В. Експертиза відео-, звукозапису під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 груд. 2022 р.).* Київ : КНДІСЕ, 2022. С. 214–218.

13. Кобець С. В. Ускладнення під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу в умовах воєнного стану. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та*

національний виміри : матеріали наук.-практ. конф. (Вінниця, 12 квіт. 2022 р.).
Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 111–114.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу [Текст] : метод. рек. / [Вознюк А.А., Кобець С.В., Грига М.А., Дрозд О.Ю., Пархоменко Ю.О.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. 65 с.